

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П-4.03

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»
Інститут економіки управління та інформаційних технологій
Форма навчання денна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____
(підпис, ініціали та прізвище)
«_____» _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему **«СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ»**
(за матеріалами Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської
області»)

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітня програма
«Фінанси і кредит» освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Бугаєвська Анна Ігорівна

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доцент Яріш Олена Валентинівна

(підпис, дата)

Рецензент

(прізвище, ім'я, по батькові)

Полтава 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	7
1.1 Споживча кооперація України як соціально-економічна система кооперативних організацій.....	7
1.2 Системно-організаційний підхід до дослідження розвитку споживчої кооперації України.....	18
1.3 Взаємодія споживчої кооперації України та національної економіки.....	25
Висновки за розділом 1.....	35
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	38
2.1 Методичні підходи до діагностики функціонування споживчої кооперації України.....	38
2.2 Тенденції розвитку споживчої кооперації в економіці України.....	46
2.3 Загальні тенденції господарсько-фінансової діяльності Спільноти споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області».....	54
Висновки за розділом 2.....	73
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРО ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	75
3.1 Стратегічне планування розвитку споживчої кооперації України.....	75
3.2 Закономірності і сучасні тенденції розвитку споживчої кооперації України в системі міжнародного кооперативного руху.....	84
3.3 Сценарій функціонування споживчої кооперації України в умовах євро інтеграційних процесів.....	92
Висновки за розділом 3.....	104
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	111
ДОДАТКИ.....	120

ВСТУП

Розвиток споживчої кооперації прямо пов'язаний з процесом трансформаційних перетворень в політичній, економічній, соціальній та суспільній сферах. Маючи високий потенціал позитивного впливу на забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку, споживча кооперація є необхідним структурним елементом нової економічної системи, яка наразі починає формуватися в Україні. Підтвердженням цьому є багатовікові універсальні принципи та цінності кооперативного духу, позитивний міжнародний досвід функціонування системи.

Споживча кооперація покликана створювати суб'єкти господарювання які здатні визначати тенденції розвитку внутрішнього ринку, торгівлі та послуг, забезпечувати зайнятість та ділову активність населення. Споживча кооперація – частина соціально-економічної системи національної економіки та суспільства у цілому, метою існування якої є підтримка стабільності та економічне зростання. За специфікою діяльності споживча кооперація активно взаємодіє з одного боку з національною економікою, а з іншого боку з громадянським суспільством, оскільки вона здатна вирішувати соціально-економічні проблеми в державі, та захищати права членів-пайовиків та найменш забезпечених верств населення.

Функціонуванню та розвитку споживчої кооперації приділено достатньо уваги вітчизняними та зарубіжними дослідниками, зокрема теоретичній основі функціонування споживчої кооперації досліджували: П. Анохин, В. Перхун, В. Карцева, В. Ситник, І. Артеменко, О. Чукурна, В. Гончаренко, С. Григор'єва, П. Куцик, Л. фон Берталанфі, І. Блауберга, В. Губін та інші. Питання практичної діяльності споживчої кооперації виствітлено у працях В. Алімана, А. Пантелеймоненка В. Апопія та ін.

Метою дипломної роботи є наукове обґрунтування теоретично-методичних засад та розробка інструментарію удосконалення механізму

функціонування споживчої кооперації шляхом надання практичних рекомендацій щодо ефективного розвитку споживчої кооперації.

Враховуючи визначену мету в роботі поставлено та вирішено такі наукові та практичні завдання:

- узагальнити теоретико-методичні основи функціонування споживчої кооперації в Україні як соціально-економічної системи кооперативних організацій;
- дослідити системно-організаційний підхід до дослідження розвитку споживчої кооперації України;
- проаналізувати умови взаємодії споживчої кооперації України та національної економіки;
- розробити методичні підходи до діагностики функціонування споживчої кооперації України;
- здійснити аналіз тенденцій розвитку споживчої кооперації в економіці України;
- провести поглиблений аналіз загальних тенденцій господарсько-фінансової діяльності Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області»;
- здійснити стратегічне планування розвитку споживчої кооперації України;
- проаналізувати закономірності і сучасні тенденції розвитку споживчої кооперації України в системі міжнародного кооперативного руху;
- сформулювати сценарій функціонування споживчої кооперації України в умовах євро інтеграційних процесів.

Об’єкт дослідження – сучасний стан та перспективи розвитку споживчої кооперації.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методологічних засад, механізмів, інструментів та практичних засад розвитку споживчої кооперації.

У процесі написання дипломної роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. У роботі використано методи наукової абстракції, аналізу та синтезу та історичного підходу до виявлення особливостей розвитку, теоретико-методологічних аспектів функціонування споживчої кооперації. Методи аналізу та синтезу, економіко-статистичний та графічний методи були використані з метою вивчення, оцінки та дослідження, а також подання практичних положень діяльності та динаміки розвитку споживчої кооперації. Ситуаційний і системний підхід, інституційний аналіз та методи індукції та дедукції – для дослідження внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування споживчої кооперації, побудови сценаріїв її розвитку та діагностика стану та перспектив модернізації споживчої кооперації в Україні.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти, з питань регулювання діяльності споживчої кооперації України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі в Україні, Центральної спілки споживчих товариств України та Укркоопспілки, звіти науково-дослідних центрів та установ, монографії, статті, тематичні дослідження досвіду діяльності споживчих кооперативів, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали засобів масової інформації та мережі Інтернет та матеріали особистих досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних, методичних та практичних рекомендацій щодо розвитку споживчої кооперації в умовах євро інтеграційних процесів. Зокрема в дипломній роботі:

- удосконалено систему основних принципів оптимального вибору проектних рішень;
- розроблено систему методичних підходів до діагностики функціонування споживчої кооперації, як комплекс етапів, реформування

споживчої кооперації, що враховує соціальні та економічні напрями щодо адаптації в умовах євро інтеграційних процесів;

- сформовано план стратегічного розвитку споживчої кооперації який дозволить управлінському апарату приймати необхідні рішення при вирішенні проблем та перспектив розвитку з метою підвищення рівня розвитку підприємства та організації споживчої кооперації, та виконання основної соціальної функції;

- розроблено сценарій функціонування споживчої кооперації України, у відповідності до сучасних процесів глобалізації економіки в контексті євро інтеграційних процесів.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в практичні цінності теоретичних, методичних та практичних положень, висновків та рекомендацій дипломної роботи при підвищенні ролі та визначення місця споживчої кооперації в національній економіці та на міжнародній арені.

Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження доповідалися на міжнародному та національному рівнях, зокрема наукова фахова стаття у Науковому віснику ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», серія «Економічні науки» на тему «Сучасний вектор розвитку споживчої кооперації: зарубіжний та вітчизняний досвід»; участь у Шістнадцятій науково-практичній конференції студентів закладів вищої освіти споживчої кооперації України з темою «Сучасні напрями розвитку споживчої кооперації в контексті євро інтеграційних процесів» (м. Полтава 2019 р.); тези доповіді на VIII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління» (м. Полтава 2018 року); участь у міжнародній науково-методичній інтернет-конференції «Кооперативна освіта XXI століття: традиції та інновації» (м. Гомель, Республіка Білорусь 2019 р.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

1.1 Споживча кооперація України як соціально-економічна система кооперативних організацій

Сучасна економічна система налічує широкий спектр різних інституційних форм, які можуть поєднувати в собі комерційні та некомерційні організації з одночасним різноплановим типом господарювання та механізмом управління. Кооперація, як поняття, спосіб об'єднання та форма господарювання пройшла довгий шлях зародившись в доіндустріальному суспільстві і модернізувавшись під сучасний лад інформаційного світу.

У процесі забезпечення прогресу суспільства велика роль відводиться кооперативному руху, який проявляється у формі різних кооперативних об'єднань і організацій. Особливу нішу в цьому процесі займає споживча кооперація. Загалом, поняття «споживча кооперація» можна трактувати як об'єднання громадян виключно на добровільній основі для ведення спільної господарської діяльності, метою якого є поліпшення свого економічного та соціального стану. Поступовий розвиток дає можливість проникати в нові сфери діяльності, зокрема, освіту, туризм, здоров'я, спорт та ін..

Структурні зрушення у вітчизняній та світовій економіці створюють підвищують інтерес до кооперативного руху як інструменту зростання ефективності, конкурентоспроможності бізнесу та підвищення соціального рівня населення. Значний вклад в дослідженні теоретичних та практичних засад кооперації зробили провідні вчені сучасності, зокрема А. Пантелеймоненко [39], М. Аліман [1], В. Апопій [2], О. Чукурна [60] та ін.

Діяльність кооперативів, зазвичай, розглядалась винятково з економічної точки зору і при цьому нехтуючи найважливішою стороною

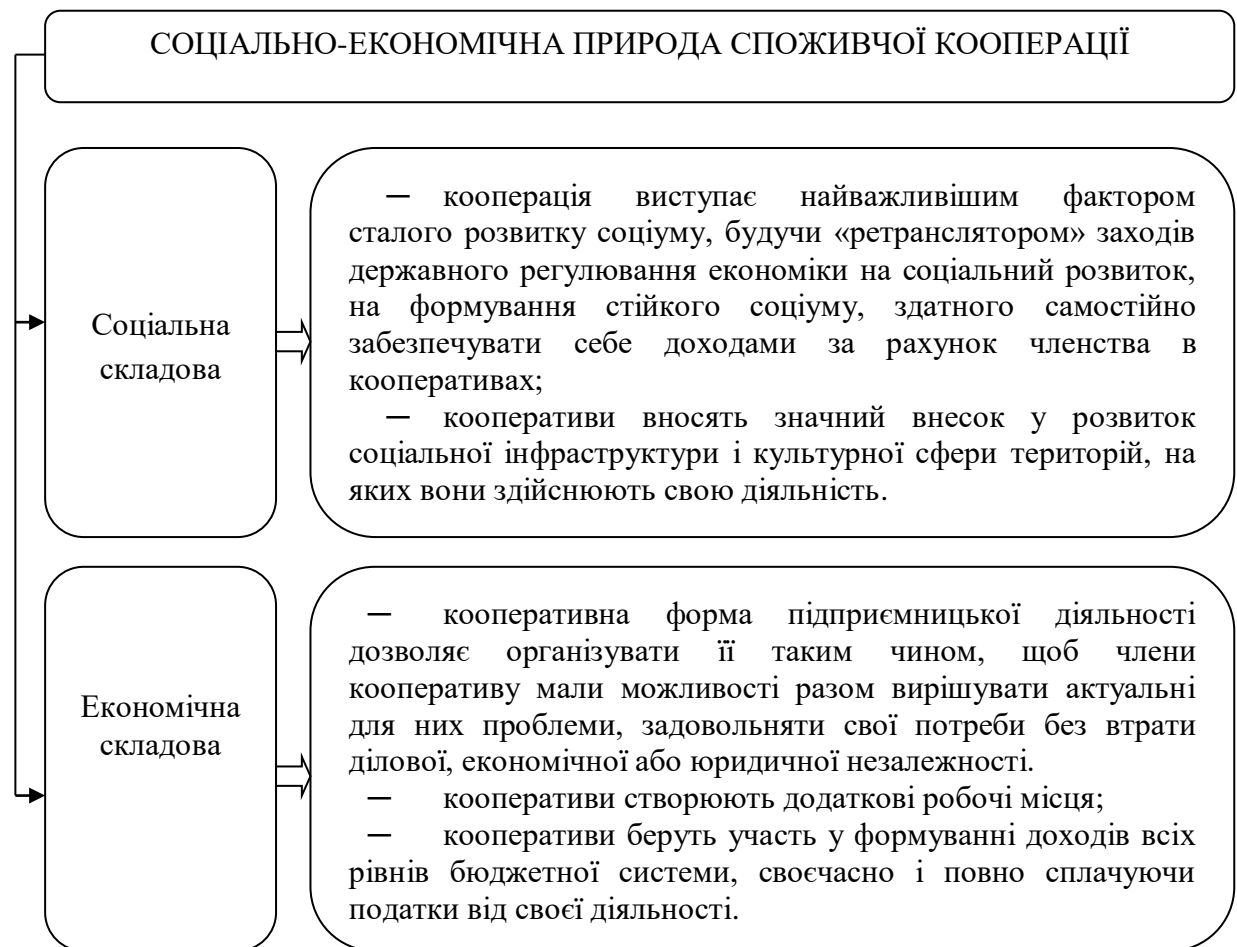
кооперативної ідеології, – кооперативними принципами. Непорушність в дотриманні основних кооперативних принципів та цінностей дає можливість будувати міцну систему споживчої кооперація, здатну створювати конкуренцію іншим суб'єктам економіки.

Першою спробою виробити загальні принципи діяльності кооперації були принципи, розроблені Р. Оуеном для виробничої колонії у США. Наступним ідеологом кооперативного руху, який удосконалив принципи кооперації, був Ч. Говартс, один з керівників рочдельського споживчого товариства «Товариство справедливих піонерів» (1844 р., Англія). Наступні покоління кооператорів розробили принципи кооперації незалежно від специфіки окремих країн та регіональних умов. Нині кооперативні принципи визначені в Статуті Міжнародного Кооперативного Альянсу (МКА) [2].

Первинною ланкою споживчої кооперації є споживче товариство, яке може самостійно планувати і здійснювати господарсько-фінансову діяльність, визначати структуру управління й чисельність працівників, форми і систему оплати праці. Споживче товариство безпосередньо володіє, користується і розпоряджається належним їм майном. Споживчі товариства, як некомерційні організації, утворюють систему споживчої кооперації яка в свою чергу є частиною механізму ринкової економіки. Споживчі кооперативи як господарюючі суб'єкти приймають участь у створенні національного добробуту, але при цьому мають відмінності у формуванні та розподілі результатів діяльності. Тому особливості соціально-економічної природи організацій споживчої кооперації створюють необхідність визначення її місця в системі кооперативних організацій та економічній системі України загалом [47].

Соціально-економічна природа споживчої кооперації покликана ефективно і повністю задовольняти соціальні та економічні потреби як учасників кооперативу так і інших громадян. Споживчі кооперативи розвивають підприємницьку ініціативу населення, вносять певний внесок у вирішення проблеми зайнятості та забезпечення гідного рівня життя

населення. Тому соціально-економічна природа споживчої кооперації можна розглядати в контексті двох складових (рис. 1.1).



Джерело: складено автором на основі [28], [32]

Рисунок 1.1 – Структура соціально-економічної природи споживчої кооперації

Баланс між економічною та соціальною природою в діяльності кооперативу є головним показником того, наскільки він відповідає своєму історично закладеному значенню. Якщо кооператив не виконує соціальні функції, то може втратити свою унікальність, що в результаті не відрізняє його від ведення звичайної підприємницької діяльності. В той же час, економічно слабка та нестійка організація навряд чи зможе успішно реалізувати свої соціальні завдання. Тому, в діяльності кооперативних організацій повинне бути оптимальне співвідношення між економічними та соціальними принципами.

Реалізація соціальних цілей споживчої кооперації пов'язана з досягненням фінансової стабільності, тобто забезпечення взаємозв'язку між соціальними цілями та господарсько-фінансовою діяльністю підприємств та організацій та створення атмосфери соціального благополуччя членів-пайовиків. Не зважаючи на велике різноманіття видів та сфер діяльності споживчих кооперативів, всі вони мають єдину соціально-економічну природу, та мають єдину мету - задоволення потреб переважно своїх членів на основі неприбутковості, за собівартістю, без жодних посилів на прибутковий характер діяльності.

Економічний та соціальний аспект діяльності організацій та підприємств споживчої кооперації є єдиним цілим, яке направлено на зростання ефективності діяльності, так кожна з них є основою для іншої. Розглядаючи залежність соціальної складової діяльності споживчої кооперації від економічної ефективності, необхідно розглянути й зворотну сторону даних складових. Економічна ефективність діяльності споживчої кооперації безпосередньо пов'язана із соціальною діяльністю, оскільки збільшуючи соціальні витрати зростає ефективність господарсько-фінансової діяльності. Отже, соціальний аспект у функціонуванні споживчої кооперації є її основною метою діяльності, а результати економічної діяльності є фінансовою та матеріальною базою для вирішення соціальних проблем. В ході здійснення досліджень необхідно розглядати соціальний та економічний аспекти діяльності споживчої кооперації в контексті взаємозалежності та взаємозв'язку.

Демократичність організації, добровільне об'єднання та загальнолюдський характер роблять споживчу кооперацію такої форми яка здатна легко функціонувати в різних формах суспільства. Ієрархія організаційних форм управління споживчою кооперацією України виглядає таким чином: споживче товариство – районна спілка споживчих товариств – обласна спілка споживчих товариств – Центральна спілка споживчих товариств (рис. 1.1).

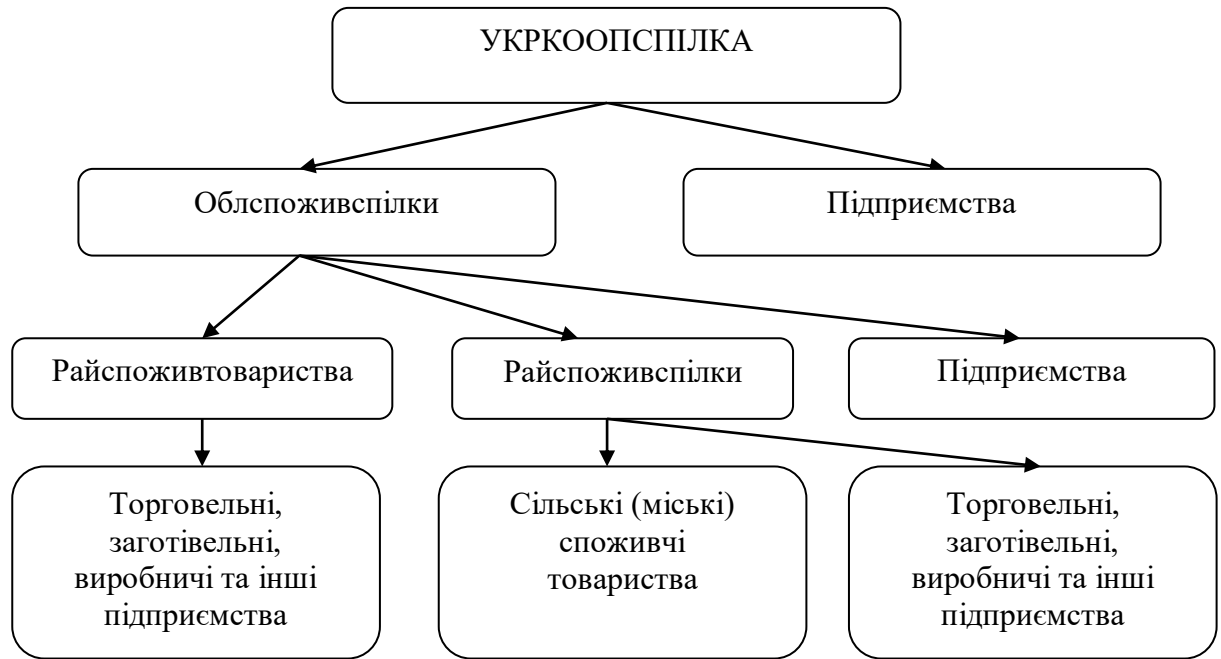


Рисунок 1.1 - Організаційні форми управління споживчої кооперації України [34, 37].

Зростання добробуту як членів споживчої кооперації, так і населення загалом забезпечується виконанням соціальної місії, яка орієнтована на дотримання основних кооперативних принципів. Принципи кооперації – це керівні принципи, за допомогою яких кооперативи реалізують свої цінності на практиці. Міжнародні кооперативні принципи, які обґрунтовують соціально-економічні засади діяльності кооперативів були прийняті ще в 1995 р XXXI Конгресом Міжнародного кооперативного альянсу, і закріплені в його Статуті [70, 71]:

- Добровільне та відкрите членство. Даний принцип означає, що кооперативи повинні бути відкриті для всіх людей, які здатні користуватися їхніми послугами та готові прийняти всю відповідальність без гендерної, соціальної, расової чи політичної дискримінації;

- Демократичний контроль над членами. Кооперативи як демократичні організації, контролюються їхніми членами, які активно беруть участь у встановленні своєї політики та прийняття рішень. Так, демократичність

кооперації проявляється при розподілі права голосу на загальних зборах, де члени мають рівні права голосу – один член, один голос.

– Економічна участь членів. Як і для будь якої структури, яка діє в економічній системі, для кооперативу необхідним є капітал для здійснення його діяльності. Члени кооперативу роблять рівні внески кооперативного капіталу. Відмінність полягає в тому, що члени кооперативу не можуть виступати власником і претендувати на прибуток. Діяльність кооперативу не направлена на отримання прибутку, а вразі, якщо сформувався прибуток за результатами діяльності члени кооперативу розподіляють його за колегіальним рішенням членами кооперативу.

– Автономія та незалежність. Даний принцип виник як необхідність бути кооперативу самостійним та незалежним від держави та капіталу зі сторони, оскільки така залежність тривалий час була притаманна кооперативам у XX ст., що призвело до негативних наслідків. Якщо кооперативи співпрацюють із організаціями, урядом, або залучають додатковий капітал із зовнішніх джерел, то є обов'язковим демократичний контроль з боку членів.

– Освіта, навчання та інформація. Освіта, підвищення кваліфікації та практичні навички є одними з основних рушіїв прогресивного розвитку кооперації. Кооперативи, повинні здійснювати інформативну діяльність серед громадськості, особливо серед молоді та громадських лідерів, про характер діяльності, особливості функціонування та переваги кооперації.

– Співробітництво між кооперативами. Кожен окремий кооператив не є ізольованим від співпраці з іншими структурами. Співпраця є однією з рушійних ідей кооперації, а тому будучи членами декількох кооперативів це дозволить отримати більше вигід в разі співпраці цих кооперативів.

– Турбота про громаду. В даному принципі розкривається соціальна місія кооперації, тому кооперативи прагнуть створювати умови для соціального та культурного розвитку регіону, в якому вони працюють.

Кооперативи завжди повинні знаходитися у взаємодії з навколишнім середовищем.

Соціально-економічна місія кооперативів нерозривно пов'язана з неприбутковою формою господарювання, тож розглянемо більш детально поняття «неприбуткова діяльність». Термін «неприбуткова діяльність» зовсім не означає відсутність отримання прибутку та отримання збитку. Він означає, що отримання прибутку не є основною метою діяльності у кооперативних формах, при тому що в них прибуток має зовсім іншу економічну природу, ніж у підприємницьких. Ряд вчених стверджує, що споживчі товариства за специфічною соціально-економічною природою є неприбутковими організаціями. Наприклад, А. О. Пантелеймоненко в своїх працях пояснює, що «неприбуткова природа кооперативу – це особливість його економічної діяльності, основною метою якої є не прагнення до отримання прибутку, а надання членам необхідних послуг» [38]. Отже, виділимо основні характерні ознаки неприбутковості діяльності споживчих товариств:

- мотивом вступу до кооперативу є отримання товарів та послуг за доступними цінами, а не прибуток на вкладні кошти;
- кооператив переважно здійснює реалізацію товарів та послуг за собівартістю;
- кооператив обслуговує переважно своїх членів, з максимальним здешевленням товарів та послуг;
- у разі перевищення доходів над витратами, прибуток розподіляється між членами за спільним рішенням, або повертається членам кооперативу пропорційно до обсягів користування товарами та послугами.

Аналізуючи вище зазначене, можна стверджувати, що кооперативи надають товари та послуги своїм членам за собівартістю, без закладеної націнки. Тому, що часто неможливо точно розрахувати собівартість, в результаті чого утворюється прибуток, через створення запасу собівартості задля недопущення збитків. В такому разі, члени кооперативу, будучи у

рівних правах, колегіально приймають рішення щодо направлення даних коштів на фінансування діяльності.

Споживча кооперація має багатомірну структуру, обумовлену її організаційною системністю і поліфункціональною діяльністю. Оперуючи поняттям «господарська діяльність» необхідно чітко розуміти та розмежовувати дане поняття розглядаючи його в контексті неприбуткової природи діяльності кооперативів. Для ґрунтовного дослідження соціально-економічної природи споживчої кооперації, доцільно розглянути етимологію поняття «господарська діяльність» в законодавстві України (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Етимологія поняття «господарська діяльність» в законодавстві України

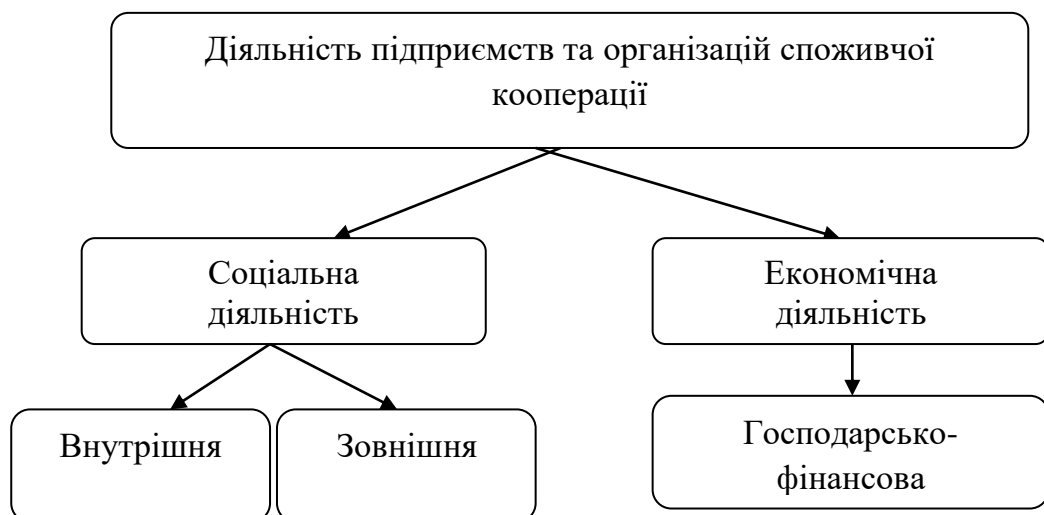
№ з/п	Джерело поняття	Визначення поняття
1	Податковий кодекс України	Господарська діяльність – діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.
2	Господарський кодекс України	Під господарською діяльністю у розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.
3	Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Господарська діяльність – будь-яка діяльність, в тому числі підприємницька, пов'язана з виробництвом і обміном матеріальних та нематеріальних благ, що виступають у формі товару.

Джерело: складено автором на основі [41], [10], [48].

Отже, аналіз етимології поняття «господарська діяльність» показав, що кожен окремий законодавчий документ принципово по різному трактує дане поняття у відповідності та залежності до поля своєї дії. Загалом дане поняття, з точки зору соціально-економічної ролі в економічній системі України,

найкраще розкриває Господарський кодекс України. Особливо важливим є трактування мети здійснення господарської діяльності в ст. 3 п. 2 Господарського кодексу України, зокрема «господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва - підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність)» [10]. Важливість відокремлення поняття комерційної та некомерційної діяльності пояснюються тим, що часто оперуючи даними поняттями не розкривається відмінна суть кожного з них. Законодавче підтвердження поняття «некомерційна господарська діяльність» є важливим моментом в обґрунтуванні соціально-економічної мети діяльності споживчої кооперації.

Соціальне партнерство сьогодні є актуальним поняттям, оскільки завдяки кооперативам можливо розв'язати економічні та соціальні проблеми галузей та регіонів, зокрема створити робочі місця, надати можливість для саморозвитку, захистити працівників та впливати на розвиток економіки. Тому, діяльність підприємств та організацій споживчої кооперації варто розглядати в контексті соціальної та економічної діяльності (рис. 1.2).



Джерело: узагальнено автором на основі [40], [52].

Рисунок 1.2 - Діяльність підприємств та організацій споживчої кооперації .

Поняття соціальної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації заключається в реалізації соціальних цілей по відношенню до пайовиків та населення, а її ефективність та обсяг буде залежить від політики керівництва, управлінських інструментів, організаційного забезпечення, наявного кадрового потенціалу та рівня його розвитку. Доцільність поділу соціальної діяльності на внутрішню і зовнішню пояснюється різним масштабом діяльності. До основних внутрішніх чинників відносять ті, які безпосередньо пов'язані із внутрішнім середовищем організації, та можуть бути змінені управлінським апаратом, зокрема:

- політика організації;
- організаційний механізм;
- організаційна культура;
- персонал;
- матеріальні та фінансові ресурси.

До основних зовнішніх чинників, які як правило, не залежать від внутрішньої господарської діяльності, відносять ті які пов'язані із зовнішнім макро- та мікросередовищем організації, зокрема:

- політичні (законодавство, державне регулювання та державна політика щодо організацій споживчої кооперації, загальна політична ситуація у країні);
- економічні (курс валют, інфляція, доходи населення, зайнятість тощо).

Господарсько-фінансова діяльність підприємств та організацій споживчої кооперації у разі отримання прибутку, використовує для:

- загального розвитку організації, підприємства;
- здійснення виплат пайовикам;
- здійснення кооперативних виплат на придбання товарів у кооперативних підприємств;
- відрахування до фондів споживчого кооперативу.

Отже, реалізація соціальних цілей досягається при фінансовій стабільності, тобто при взаємозв'язку соціальної місії та господарсько-фінансової діяльності споживчої кооперації, що досягається конкретними механізмами.

Реалізація концепції соціально-економічного розвитку споживчої кооперації повинна ґрунтуватися на об'єктивно визначеній стратегії, яка визначає загальну мету, модель та інструментарій розвитку споживчої кооперації. Стратегія соціально-економічного розвитку споживчої кооперації повинна містити структуру пріоритетних дій та напрямків на середньострокову та довгострокову перспективу для активізації та підвищення ефективності діяльності. Стратегію розвитку споживчої кооперації України, затверджені постановою XIX з'їзду споживчої кооперації України 2004 року було розроблено тільки до 2015 року Діяльність підприємств та організацій споживчої кооперації [53].

Сьогодні, активний розвиток споживчої кооперації не можливий без чітко визначеної стратегії, яка є основним орієнтиром у виборі програмного забезпечення при плануванні подальшої діяльності організацій споживчої кооперації, що створює необхідність подальшої розробки стратегії розвитку споживчої кооперації. Основою розробки стратегії повинна бути місія споживчої кооперації – розвиток соціальної інфраструктури, стабільний розвиток споживчого ринку, підвищення зайнятості, популяризація діяльності споживчої кооперації з метою залучення нових членів та зростання масштабів діяльності.

Сучасна стратегія розвитку споживчої кооперації повинна розроблятися враховуючи важливість ролі держави та інших інститутів, які прямо чи опосередковано в процесі своєї діяльності взаємодіють зі споживчою кооперацією. Отже, стратегія соціально-економічного розвитку повинна створити об'єктивні умови та передумови діяльності споживчої кооперації, які були б законодавчо закріплені та реально застосовані в практиці подальшого розвитку. В цьому контексті, на сучасному етапі, є

необхідним вивчення досвіду європейських країн, де кооперативний рух використовують як соціально орієнтовану систему для вирішення питань, пов'язаних із реалізацією ідей соціального партнерства [31].

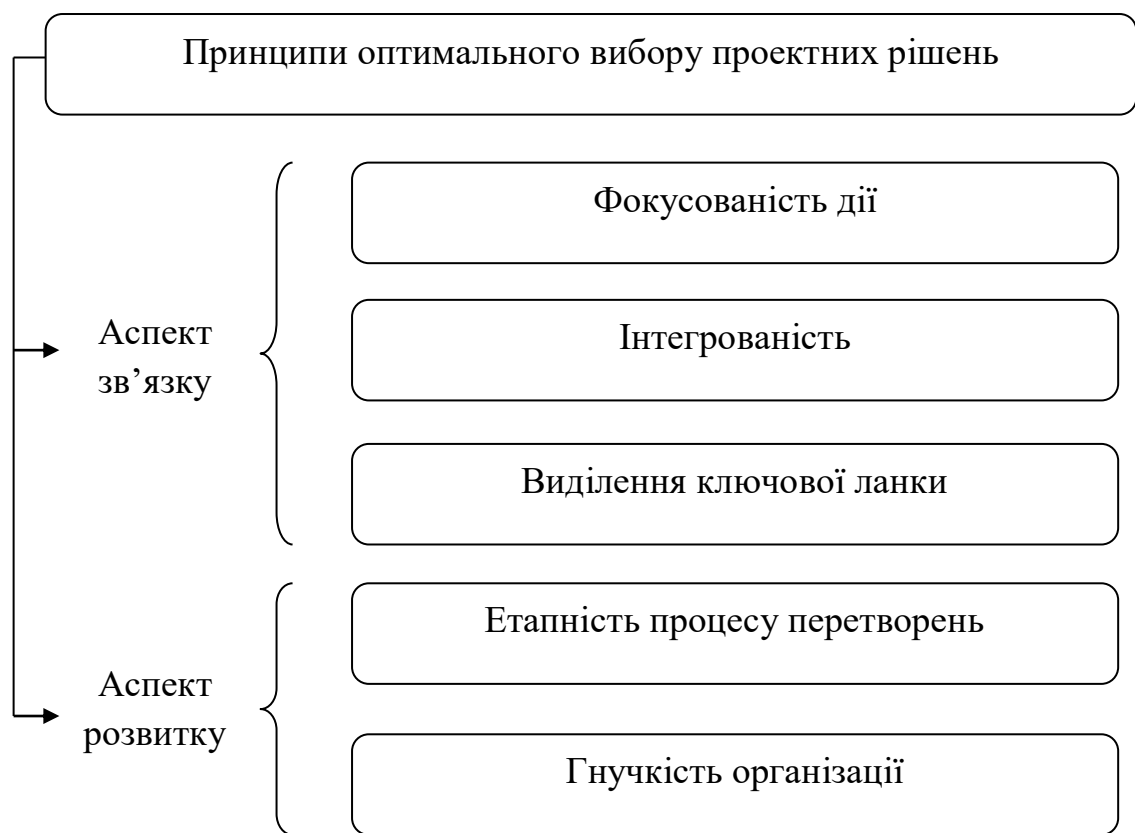
1.2 Системно-організаційний підхід до дослідження розвитку споживчої кооперації України

Раціональність здійснення політики регулювання є основним фактором в успішному реформуванні споживчої кооперації, яка направлена на стабільність економічного розвитку як для кожного окремого кооперативу, так і для всієї держави в цілому. Методичним напрямком спеціального наукового підходу до пізнання та соціальної практики є системно-організаційний підхід, основна мета якого є дослідження об'єктів як складно організованих систем. Системний підхід сприяє формуванню необхідного комплексу вибору ефективних напрямів та шляхів до дослідження розвитку споживчої кооперації [20].

Системний підхід – загальнонауковий методологічний напрямок, щодо розробки методів та способів теоретичного дослідження складно організованих об'єктів. Системний підхід до процедури розвитку споживчої кооперації повинен бути інтерпретований в організаційно-дієвий механізм. Дотримання послідовності етапів процесу вибору оптимальних рішень дозволить отримати проектний образ розвитку споживчої кооперації, що націлено на вирішення актуальних протиріч [25].

Завдання системного підходу – знаходження простого в складному. Сутність цього методу досить проста: всі елементи системи й всі операції в ній повинні розглядатися тільки як одне ціле, тільки в сукупності, тільки у взаємозв'язку один з одним [23].

Системно-організаційний підхід передбачає комплекс дослідницьких етапів. Підґрунтям системно-організаційного підходу до дослідження розвитку споживчої кооперації є методологічне забезпечення оптимального проектування, управління та розвитку споживчої операції, яке включає прийняття раціональних рішень організаційних завдань та методологічно обґрунтованість вибору оптимальних рішень на кожному етапі даної процедури. Принципи оптимального вибору проектних рішень розглядають з двох у розрізі аспекту зв'язку та аспекту розвитку (рис. 1.3).



Джерело: узагальнено автором

Рисунок 1.3 - Принципи оптимального вибору проектних рішень при дослідженні розвитку споживчої кооперації України

Розглянемо більш детально принципи оптимального вибору проектних рішень. Принцип фокусованості дії, тобто всі дії споживчої кооперації повинні бути максимально орієнтовані на досягнення загальної мети. Даний принцип виражає умову організаційної оптимізації споживчої кооперації.

Для реалізації принципу необхідно забезпечити фокусування дій системи споживчої кооперації, що досягається шляхом:

- направлення функціональних цілей на досягнення загальної мети;
- розподіл функцій між різними компонентами конструкції шляхом орієнтації кожного на реалізацію дій, що забезпечить досягнення цілей;
- узгодженість дій явної і латентних структур споживчої кооперації. Обґрунтування різниці явної та латентних структур споживчої кооперації описав А. Уйомов «...явна структура системи – це її системоутворюючі відносини». Наприклад, явна структура виробничого колективу – це ті відносини, які визначають виробничий процес, в рамках цих відносин елементи її виступають в якості майстра, бригадира, робочого і т.д. Крім явного, в будь-якій системі існує безліч неявних - латентних відносин, які не задовольняють даним системоутворюючим властивостям. Наприклад, відносини по віку, за походженням, емоційні відносини і т.д. Кожне з них теж може стати системоутворюючим, але вже за іншими системоутворюючим властивостями. вони будуть утворювати інші системи на тому ж субстраті [25];
- скорегованість та сумісність компонентів. При цьому, сумісність означає здатність до взаємодії компонентів без взаємних перешкод та руйнування, а скорегованість означає здатність компонентів до стикування один з одним у процесі спільної взаємодії, що забезпечить структурно-функціональну єдність споживчої кооперації;
- орієнтація «ціннісно-мотиваційного поля» споживчої кооперації на досягнення цільової мети, яка особливо ефективна для вищих класів систем, яким властиві ціннісні форми дії регуляції на підсистеми, що автономно працюють.

Принцип інтегрованості включає в себе такі аспекти:

- дія на споживчу кооперацію повинна враховувати внутрішні взаємозв'язки та якісні особливості. За рахунок цього передбачено

забезпечити: включення максимум чинників у процес досягнення мети, зростання дієвості впливу кожного з чинників, взаємно направлені дії на всі аспекти споживчої кооперації, які підвищують цілеспрямованість та збалансованість перетворень;

– взаємне поєднання різних способів та форм дії на споживчу кооперацію, так як однотипність застосовуваних підходів не може забезпечити належний результат. Кожна окрема дія має як сильні так і слабкі сторони, тому ізольованість застосування, дозволяє споживчі кооперації перебудовуватись, послаблювати дію або відхиляти її. А процес взаємодоповнення різних способів дії розширить діапазон сильних якостей, та частково або повністю деактивує недоліки. Особливість застосування такої тактики дозволить уникнути несприятливим тенденціям розвитку споживчої кооперації;

– взаємне поєднання елементів споживчої кооперації. Додаткові функціональні компоненти – це джерело гармонії та досконалості та орієнтація на ефективність дії.

Принцип виділення ключової ланки. Ключова ланка це такий пункт споживчої кооперації, коли включення додаткових зусиль може дати найбільший ефект. Даний принцип діє ефективно тоді, коли є складнощі в розв'язанні проблеми і відчутний дефіцит ресурсів. Раціональність дій в умовах браку засобів для одночасного впливу на всі сторони споживчої кооперації полягає у визначенні таких завдань, які потребують найбільше уваги та ресурсів та вирішення в першу чергу, та відокремленні тих, які мають другорядний характер.

Принцип етапності процесу перетворень вказує на оптимізацію розподілу зусиль протягом усього періоду якісних перетворень споживчої кооперації. Перетворення яке має глобальний характер здатний істотно змінити взаємозв'язки та функції підсистем, що в результаті викличе опір, конфлікти та перешкоди. Тому такі умови призведуть до різкої протидії, що

здана дестабілізувати або навіть дезорганізувати систему споживчої кооперації.

Доцільно здійснювати перетворення поетапно, при цьому необхідно починати з найбільш гнучких змін і на кожному новому етапі нарощувати масштаб здійснення перетворень. Щоб на практиці ефективно реалізувати даний принцип необхідно чітко сформулювати критерії процесу перетворення та поділити їх на етапи та визначити їх склад, структуру та межі. Критеріями оптимізації є такі:

- кожен етап перетворень повинен мати базу для подальших зрушень вищого рівня, при цьому цілі повинні бути взаємозалежними;
- кожен етап повинен бути цілісним, завершеним та автономним;
- підтримання позитивних тенденцій з попередніх етапів та подолання негативних.

Принцип гнучкості організації, динамічність та мобільність споживчої кооперації здатні забезпечити оптимальну адаптацію у разі змін умов функціонування та розвитку. Противагою динамічності є організаційна «жорсткість», що породжує застій, пригнічення розвитку, падіння ефективності споживчої кооперації при зміні внутрішніх та зовнішніх умов. Для досягнення організаційної динамічності необхідно в концепцію розвитку споживчої кооперації закласти такий комплекс якостей:

- здатність до зміни структури споживчої кооперації, без порушення системи організації, на всьому можливому діапазоні застосувань;
- зміна складу підсистем споживчої кооперації у тазі змін умов середовища;
- здатність адаптуватися підсистемам, що управляють, до мінливості умов функціонування. Важливим показником організаційної якості є здатність системи споживчої кооперації у короткі терміни змінити стан і способи функціонування як власних підсистем, так і керівних підсистем;

— швидка реакція самоорганізації споживчої кооперації негативний вплив будь якої локації. Створення таких механізмів дії має особливе значення для споживчої кооперації, яка через самостійність та активність підсистемних самоорганізацій, чисельність та різносторонній характер змін має властиві, як різноманітні дисфункції, так і джерела їх блокування. Це дає можливість подолати порушення із залученням не лише управлінського апарату, але й виробничої ланки.

Розглянуті принципи системного підходу викладені в розрізі організаційного ракурсу. Головна роль даних принципів, це бути орієнтирами під час оптимізації вибору цілей, конструкцій, функцій, стратегій та тактик розвитку споживчої кооперації. Дані принципи показують вимоги до оптимізації споживчої кооперації та її діяльності. Процес взаємодії даних принципів під час організаційного перетворення діяльності, можна поетапно відобразити так:

- визначення способів дії на вагомій стороні споживчої кооперації з урахуванням специфіки та взаємозв'язків;
- виділити основні ланки впливу, які потребують зосередження основних зусиль та уваги;
- раціоналізація етапів розподілу дій з перетворення;
- можливість гнучкості в процесі перетворення споживчої кооперації до змін режимів функціонування та особливостей розвитку;
- на основі врахування всіх критеріїв, визначити оптимальний спосіб концентрації дій у просторі та часі.

Процес дослідження розвитку споживчої кооперації ґрунтується на чіткому розподілі процесу у часі шляхом виділення основних етапів, якими є такі:

- аналіз та прогноз актуальних протиріч та розбіжностей споживчої кооперації;

- розробка сучасних та ефективних концепцій розвитку споживчої кооперації;
- аналіз сучасного стану середовища споживчої кооперації;
- розробка організаційної структури розвитку;
- визначення функціональних вимог до структури, організації та динаміки споживчої кооперації;
- розробка цілей вирішення «больових точок» у процесі розвитку споживчої кооперації, та розробка критеріїв їх ліквідації;
- створення механізму оптимального організаційного управління споживчою кооперацією;
- оптимізація функціонування та перспектив розвитку споживчої кооперації.

Отже, вищерозглянуті принципи є необхідною базою яка може бути використана у процесі розв’язання системно-організаційних проблем на шляху модернізації та розвитку споживчої кооперації, розробки методики для аналізу, побудови оптимального алгоритму вибору комплексних завдань, процесу орієнтації методологічних аспектів у створення прогресивних технологій, у систематизації критеріїв організаційних якостей та розробки системних принципів розвитку споживчої кооперації.

Дослідження доводять, що споживча кооперація є сукупністю взаємопов’язаних напрямів некомерційної та комерційної діяльності. Системний підхід до оцінки результативності діяльності споживчої кооперації, ґрунтуючись на методологічних положеннях, дозволяє повною мірою розглянути місце та роль споживчої кооперації в національній економіці. Основними завданнями в діяльності споживчої кооперації у взаємодії з національною економікою є [58]:

- задоволення соціальних та економічних потреб членів-пайовиків;
- створення необхідного рівня економічного добробуту;

- позитивні зміни в умов праці, життя та добробуту працівників споживчої кооперації;
- вплив на вирішення екологічних проблем щодо забруднення та руйнування природного довкілля;
- створення позитивного соціально-психологічного клімату та досягнення необхідного рівня задоволення населення діяльністю споживчих кооперативів.

Найкраще забезпечує реалізацію ідей соціального партнерства кооперація як специфічна форма організації економічної діяльності людей і організацій з метою спільного досягнення певних зазначених цілей, зокрема щодо ідеї соціального партнерства, задоволення спільних потреб, сприяння членам організацій у різних сферах діяльності (виробництво, інфраструктурне обслуговування, вирішення соціальних питань, захист інтересів учасників кооперації, соціальне партнерство). Кооперація як соціально-економічне явище і форма організації спільної діяльності виступає органічним компонентом усіх видів суспільних устроїв і типів економічних систем. Серед різноманітних форм і видів кооперації особливе місце займає споживча кооперація, яка протягом більш як півтора сторіччя довела свою життєздатність і спроможність задовольняти потреби людей, надавати економічну підтримку та соціальний захист мільйонів кооператорів.

1.3 Взаємодія споживчої кооперації України та національної економіки

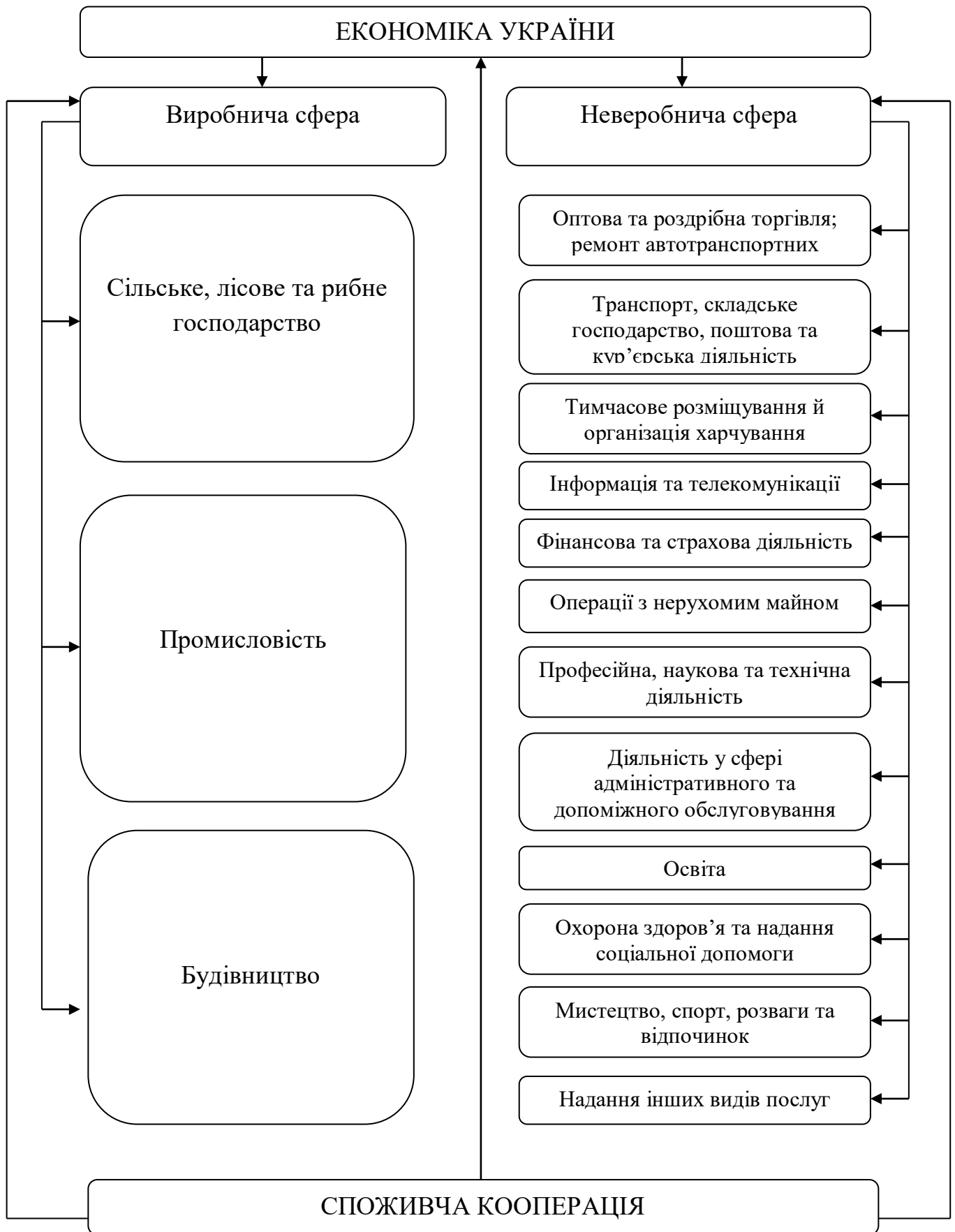
Суперечки щодо визначення місця і ролі кооперації в економічній системі точаться протягом всього періоду функціонування кооперативної форми господарювання, сформувавши два практично протилежні погляди на вищезазначену проблему. Певна група дослідників стверджує, що саме кооперація є засобом перетворення всієї економічної системи в майбутньому.

Визначаючи кооперацію «найдосконалішою з відомих форм діяльності», за критерієм соціальної справедливості, прихильники такого підходу пророкують, що внаслідок докорінної зміни поглядів на природу суспільства і поширення кооперативних принципів саме ця форма господарювання поступово охопить всі сфери економіки.

На противагу такій думці, інші науковці не пов'язують подальший розвиток економіки і суспільства з широким розповсюдженням кооперативних засад в господарській діяльності, вважаючи кооперацію однією з тимчасових форм співпраці людей на шляху до більш високого рівня розвитку економічних систем. На нашу думку, перспективи розвитку кооперації обумовлюються цілою низкою її характеристик і різноманітних факторів, поєднання яких створює синергічний ефект і трансформується у особливості кооперації [62].

Сучасна споживча кооперація пройшла тернистий шлях, який пов'язаний з переходом української економіки до ринкових відносин. Період економічної кризи, зниження економічного потенціалу, гіперінфляція, дестабілізації соціальних процесів і деформації суспільних відносин певним чином вплинув на організаційну цілісність і функціональну єдність споживчої кооперації.

З урахуванням ринкових процесів Українська споживча кооперація, розвиваючись в межах сучасної моделі, поєднуючи кооперативні принципи, ринкові механізми та підприємницькі методи господарювання. В ній визначено систему економічних відносин, насамперед відносин власності. Споживча кооперація в економічній галузі проявляються в організації товарообміну, формуванні багатуукладної виробничої інфраструктури, реалізації товарів, робіт, послуг, розвитку економічних зв'язків на товарних ринках як в країні, так і за її межами.



Джерело: складено автором на сонові [29]

Рисунок 2.1 - Споживча кооперація в економіці України

Діяльність національної споживчої кооперації є багатогалузевою і охоплює як виробничу так і невиробничу сфери економіки України, зокрема оптову та роздрібну торгівлю, виробництво, будівництво, транспорт, освіту, надання послуг та зовнішньоекономічну діяльність, що обумовлює її значний потенціал як у формуванні внутрішнього ринку, так і у використанні переваг від участі у міжнародному поділі праці і євроінтеграційних процесах [12].

За економічним змістом, кооперативи в демократичному суспільстві є партнерами уряду в реалізації соціальних завдань, перерозподілу багатства, захисту довкілля, гарантування безпеки споживання і зайнятості населення, соціальному обслуговуванні пайовиків і робітників. Державна підтримка споживчої кооперації зумовлена спільними інтересами з державою, їх узгодженість у вирішенні економічних та соціальних питань як на місцевому так і на регіональному та національному рівнях.

Основною метою розвитку кооперативного сектора в національній економіці країни є максимальна реалізація всіх можливостей кооперації та потенціалу для майбутнього економічного зростання та соціального розвитку. Основу кооперативного сектора України складають три типи кооперації: споживча, сільськогосподарська та кредитна, які формують основний важіль у соціально-економічному зростанні національної економіки.

Основні сектора економіки здатні взаємодіяти один з одним у вигляді нових об'єднаних кооперативів чи вертикальної або горизонтальної інтеграції. Зокрема, горизонтальна інтеграція полягає в поєднанні та об'єднанні виробництва однієї галузі і різних підприємствах, а вертикальна означає об'єднання підприємств різних галузей в одне ціле. Здійснення такої інтеграції перш за все пов'язане з нестабільністю політичних та економічних процесів які викликають коливання на ринку, і відповідно виникає жорстке конкурентне середовище яке витісняє слабких учасників, що не здатні самотійно тримати позиції на ринку. Так для прикладу, інтеграція споживчої кооперації та кредитної кооперації проявляється в наданні за необхідності

кредитних коштів для споживчого кооперативу, при цьому, забезпечується грошовий обіг кредитних спілок, зникає необхідність користування кредитом за попередньо не вигідними умовами, та посилюється взаємодія кооперативів у процесі створення загальної інфраструктури [63].

Метою діяльності споживчої кооперації в національній економіці є досягнення соціальних результатів, задоволення потреб споживачів та підвищення якості життя як у внутрішньому середовищі, так і на національному рівні у різноманітних сферах діяльності. При цьому отримання прибутку не є основною місією діяльності споживчої кооперації. Враховуючи специфіку діяльності споживчої кооперації, з одного боку, як некомерційної організації, а з іншого як комерційної, в основу оцінки діяльності необхідно використовувати критерії соціальної ефективності. Але, не потрібно виключати той факт, що некомерційні організації можуть займатися підприємницькою діяльністю.

Міністерство фінансів України розглянуло листи Державної фіскальної служби України стосовно питання можливості здійснення громадськими об'єднаннями підприємницької діяльності і включення таких об'єднань до Реєстру неприбуткових установ та організацій і повідомляє. Таким чином, положення Кодексу не обмежують можливість здійснення громадськими об'єднаннями, які є неприбутковими організаціями для цілей оподаткування податком на прибуток підприємств, підприємницької діяльності для досягнення мети, заради якої вони були створені, а саме виключно для фінансування видатків на утримання такої неприбуткової організації, реалізації мети (цілей, завдань) та напрямів діяльності, визначених її установчими документами [15, 36].

Зберігаючи свої кооперативні риси, споживча кооперація стала більш соціалізованою, що проявляється в посиленні соціальної орієнтації її господарської діяльності, соціальній підтримці й захисті прав та ініціатив членів споживчих товариств, працівників кооперативних організацій і підприємств. Для дослідження місця споживчої кооперації в національній

економіці та для оцінки взаємовпливу та взаємозалежності між ними, ролі споживчої кооперації в економіці України, розглянемо більш детально джерела законодавчої бази споживчої кооперації. Законом, що визначає правові, організаційні, економічні та соціальні основи функціонування кооперації в Україні є Закон України «Про кооперацію» . Правові, соціальні та економічні основи діяльності споживчої кооперації в Україні визначає закон України «Про споживчу кооперацію» [50].

За часів існування адміністративної системи управління споживча кооперація, базована на самоокупності, самофінансуванні і самоуправлінні не могла існувати в системі директивних вказівок та суворої регламентації, теоретичними догмами про пріоритетність державної власності, безальтернативність напрямків соціально-економічного розвитку.

В Україні підготовка до створення підґрунтя для розвитку кооперації, базуючись на основних принципах, а саме Закону України «Про кооперацію» здійснювалася у 1991 – на початку 1992 рр., а 10 квітня 1992 р Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про споживчу кооперацію», який визначає правові, економічні та соціальні основи діяльності споживчої кооперації в Україні. Закон спрямований на відродження і зміцнення демократичних основ споживчої кооперації, захист інтересів її членів і сільського населення як споживачів та регулює відносини з органами державної виконавчої влади. Фактично він став гарантом самостійності та незалежності споживчої кооперації, визнав її повноправним суб'єктом ринку, визначив її юридичний статус. Споживчі товариства мають право самостійно планувати і здійснювати господарсько-фінансову діяльність, визначати організаційну структуру, кількість працівників, форми і системи оплати праці [50, 51].

Указ Президента України у 2000 р. «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» націлений на створення сприятливих умов для розвитку кооперативного сектора економіки, реалізації

підприємницької ініціативи громадян, забезпечення зайнятості широких верств населення та посилення їх соціального захисту [57].

В 2003 році був прийнятий Закон України «Про кооперацію», який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні основи функціонування кооперації в Україні. Таким чином, в Україні створювалась законодавча база для розвитку національного кооперативного руху та реалізації соціальних, економічних, громадсько-політичних і культурно-просвітницьких аспектів його діяльності [50].

У 2017 році Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) [37]. Дана програма включає 17 цілей, спрямованих на подолання бідності, захист планети і забезпечення процвітання для всіх. Відповідно до цілей, можна стверджувати, що споживчі кооперативи є ключовими партнерами для досягнення цілей цієї Програми, оскільки їх цінності та принципи співпадають з ЦСР. Кооперативи, наприклад, успішно виконують ініціативи щодо скорочення масштабів боротьби з бідністю (ціль 1) та сприяють досягненню гендерної рівності, розширюючи можливості жінок брати участь в економіці та суспільствах у багатьох частинах світу (ціль 5). Кооперативи також відіграють значну роль у створенні робочих місць та формуванні доходів, заохочуючи стабільні засоби до існування. Вони сприяють забезпеченню продовольчої безпеки, допомагаючи дрібним фермерам вирішити численні проблеми, з якими вони стикаються при виробництві продуктів харчування (цілі 2 і 8).

Державна підтримка споживчої кооперації України, яка продиктована об'єктивною необхідністю, може здійснитися в різних формах. Велике значення для споживчої кооперації є державна підтримка фінансово-соціальних процесів, як один із факторів успішного розвитку. Тому, забезпечення розвитку споживчої кооперації України з боку держави, в умовах фінансово-економічної нестабільності, повинно відбуватися у відповідності до чітко визначених стратегічних орієнтирів розвитку. Рішення

про впровадження та використання державної фінансової підтримки для розвитку підприємств галузі мають бути прийняті на підставі проведеного ґрунтовного дослідження конкурентної позиції суб'єктів господарювання на окремих сегментах ринку з використанням інструментів стратегічного управління.

Законодавство визначає, що споживчі товариства України ставлять перед собою іншу мету, ніж підприємницькі структури, але ознаками неприбутковості їх не наділяє. Відповідно, споживчі товариства й спілки не можуть бути віднесені до кооперативних організацій, які володіють ознаками неприбуткових організацій, тому, що вони займаються господарською діяльністю та надають послуги всьому населенню, а не тільки своїм членам. Доходи, отримані ними в результаті здійснення господарської діяльності їхніх підприємств, визначаються нормами Закону України «Про споживчу кооперацію» як прибуток [51].

Вищевикладене протиріччя має принципове значення та сприяє розвитку неврегульованості законодавчого поля діяльності споживчих товариств, що ускладнює їхню роботу. Заходом усунення наявного протиріччя, яке виявилось в результаті трансформаційних перетворень споживчої кооперації України, може бути цікавий закордонний досвід функціонування кооперативного руху в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки.

Споживчі кооперативні організації працюють на забезпечення прибуткової діяльності членів своєї організації, не на власний прибуток, що і відрізняє їх від підприємств. У більшості країнах світу законодавство передбачає застосування єдиного оподаткування споживчих кооперативів, згідно з яким дохід кооперативу, що підлягає розподілу, не є об'єктом оподаткування. Можливість здійснювати свою діяльність за допомогою системи єдиного оподаткування надається не всім кооператорам, а лише тим, які виконують такі вимоги, як [41]:

- обмеження ділових операцій з клієнтами, що не є членами кооперативів;
- дотримання норм виплати дивідендів;
- обмеження фінансових засобів, що залишаються в розпорядженні кооперативу в межах господарської необхідності;
- обов’язкова приналежність пайового капіталу кооперативу його членам-клієнтам.

Виходячи з цього, можемо зробити висновок про неприбутковий характер діяльності споживчих товариств та спілок. Справді, незважаючи на зовнішню подібність, діяльність споживчих товариств та діяльність підприємницьких структур нетотожна одна одній. Споживчі товариства України, як і закордонні кооперативні організації, будують або принаймні оголошують, що будують, свою діяльність на засадах взаємодопомоги, а не підприємництва. Кінцева мета їхньої діяльності полягає в покращенні економічного та соціального стану своїх членів, для досягнення якої споживчі товариства та спілки повинні отримувати прибуток як результат здійснення господарської діяльності. Споживчі товариства та спілки України здійснюють свою діяльність через підприємства, тобто функціонують як споживчі товариства та підприємства або виступають засновниками підприємств.

В процесі взаємодії споживчої кооперації та національної економіки, важливим питанням є необхідність формування у майбутнього спеціаліста необхідних знань та розуміння того, як споживча кооперація існує, розвивається та взаємодіє в системі соціально-економічних відносин. Необхідність створення нового покоління проблемно-орієнтованих інтегрованих курсів, реалізація яких вимагає від студентів і викладачів міждисциплінарного синтезу і об’ємного багатопредметного системного бачення, для активного розвитку молодих спеціалістів профільних фахівців з вищою і середньою професійною освітою, а також бакалаврів і магістрів за

різними напрямками професійної підготовки. Така організація підготовки кадрів неможлива без участі в цьому процесі Міністерства освіти і науки України, зокрема, позитивного вирішення проблеми ліцензування нових спеціальностей. Ухваленню такого рішення перешкоджає цілий ряд об'єктивних проблем:

- відсутність єдиного державного (суспільного) органу, що координує діяльність кооперативів різних видів, що не дозволяє погоджувати напрямки їх розвитку та об'єктивно оцінювати потребу в професійній підготовці майбутніх спеціалістів;
- недостатня інформованість суспільства про переваги споживчої кооперації. Ідеї і цінності кооперативного руху, переваги кооперативної форми господарювання, внесок кооперативного сектора в розвиток суспільства та його інститутів активно пропагуються тільки самими освітніми установами споживчої кооперації. Засоби масової інформації беруть в цьому процесі епізодичну участь, за ініціативою освітніх установ споживчої кооперації;
- недержавний статус освітніх установ споживчої кооперації. Кадровий та інтелектуальний потенціал, розвинена матеріально-технічна база кооперативних вузів, тривалість функціонування на ринку освітніх послуг дозволяють їм брати участь у виконанні державних замовлень на підготовку фахівців, виконанні інноваційних наукових досліджень. Однак недержавний статус, ототожнює освітні установи споживчої кооперації з недержавними вузами, обмежує можливість цієї участі;
- відсутність цільової державної фінансової підтримки, оскільки світні установи споживчої кооперації функціонують на принципах самофінансування і самоокупності, що не дозволяє їм здійснювати капіталомісткі наукові дослідження.

Окреслені, та інші проблеми освітнього характеру постійно перебувають в центрі уваги Ради ректорів вузів споживчої кооперації країн

СНД, який розробляє стратегічні напрями вдосконалення змісту і форм підготовки кадрів для кооперативного сектора національних економік. Але за участю національного уряду рішення даної задачі було б більш ефективним. Ми переконані в тому, що розвиток кооперативного професійної освіти буде сприяти активному розвитку споживчої кооперації як основного важеля соціальної свідомості нації.

Отже, розв'язання проблем на шляху до підвищення ефективності діяльності споживчої кооперації створює необхідність розробки методологічних підходів до дослідження розвитку споживчої кооперації України. Цьому питанню присвячені наступний розділ дипломної роботи.

Висновки за розділом 1

Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про те, що соціальна та економічна діяльність є взаємозалежними та взаємопов'язаними, реалізація яких дасть змогу споживчій кооперації в подальшому розвиватися та реалізовувати свої цілі та місію. Тому, що соціальна місія є кінцевою метою діяльності споживчої кооперації, а рівень економічної результативності є матеріальною і фінансовою базою розв'язання будь-яких соціальних проблем. Саме тому, необхідно враховувати як залежність соціальної діяльності від економічної, та залежність економічної діяльності від упровадження соціальних заходів.

1. Узагальнено теоретико-методичні основи функціонування споживчої кооперації в Україні як соціально-економічної системи кооперативних організацій, зокрема, розглянуто організаційну будову споживчої кооперації та основні принципи які обґрунтовують соціально-економічні засади діяльності кооперативів. Доведено неприбуткову природу діяльності споживчої кооперації, та охарактеризовано характерні відмінні

риси споживчого кооперативу від комерційної структури. Дослідження неприбуткового характеру в діяльності споживчої кооперації, показало унікальність неприбуткової природи кооперативних форм господарювання. Проаналізовано етимологію поняття «господарська діяльність», що є важливим при визначенні соціально-економічної мети діяльності. Визначено необхідність розробки сучасної науково обґрунтованої стратегії розвитку споживчої кооперації, що стало підґрунтям для розробки методичних та методологічних підходів до дослідження розвитку споживчої кооперації.

2. Здійснено ґрунтовний аналіз системно-організаційного підходу до дослідження розвитку споживчої кооперації України. Зокрема, узагальнено принципи та вимоги щодо побудови системи оцінки ефективності діяльності споживчої кооперації. Визначено основні принципи оптимального вибору проектних рішень, як необхідна база яка може бути використана у процесі розв'язання системно-організаційних проблем на шляху модернізації та розвитку споживчої кооперації, розробки методики для аналізу, побудови оптимального алгоритму вибору комплексних завдань, процесу орієнтації методологічних аспектів у створення прогресивних технологій, у систематизації критеріїв організаційних якостей та розробки системних принципів розвитку споживчої кооперації. Дослідження доводять, що системно-організаційний підхід до оцінки результативності діяльності споживчої кооперації, ґрунтуючись на методологічних положеннях, дозволяє аналізувати діяльність споживчої кооперації в національній економіці.

3. Досліджено умови взаємодії та місце споживчої кооперації України в національній економіці. Роль споживчої кооперації в національній економіці характеризується соціальним та економічним потенціалом. Соціальному потенціалу характерний рівень кооперування населення, задоволення платоспроможного попиту, політичною активністю. Економічний потенціал характеризується кількістю організацій та підприємств споживчої кооперації, кількістю галузей діяльності, видів господарської діяльності, обсягом отриманих прибутків та доходів.

Обґрунтовано необхідність адаптації державної програми «Цілі сталого розвитку: Україна» до процесу забезпечення розвитку споживчої кооперації України у відповідності до чітко визначених стратегічних орієнтирів розвитку. Запропоновано створення нового покоління проблемно-орієнтованих інтегрованих курсів, реалізація яких вимагає від студентів і викладачів міждисциплінарного синтезу і об'ємного багатопредметного системного бачення, для активного розвитку молодих спеціалістів профільних фахівців з вищою і середньою професійною освітою, а також бакалаврів і магістрів за різними напрямками професійної підготовки. Окреслено основні проблеми на шляху здійснення запропонованих заходів на шляху вдосконалення змісту і форм підготовки кадрів для кооперативного сектора національних економік.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

2.1 Методичні підходи до діагностики функціонування споживчої кооперації України

Діяльність споживчої кооперації, сьогодні, набуває особливого значення, що спричиняє необхідність проведення ряду комплексних методичних досліджень та здійснити розробку науково обґрунтованої концепції функціонування. Результати дослідження теоретико-методологічних положень та практики функціонування споживчої кооперації спонукають до необхідності наукового обґрунтування сучасного стану функціонування споживчої кооперації. Актуальність даного дослідження викликано необхідністю розробки методики та інструментів до діагностики функціонування споживчої кооперації, оскільки вони повинні враховувати сучасні тенденції функціонування національної економіки та процеси глобалізації.

Процес функціонування споживчої кооперації створює необхідність активізації теоретичних досліджень та практичних розробок, щодо проблем функціонування споживчої кооперації, спираючись на сучасні тенденції розвитку національної економіки. Процес функціонування споживчої кооперації є динамічним процесом якісних та кількісних змін споживчої кооперації, тому відповідно оцінка повинна враховувати динаміку процесу.

Методичні підходи до оцінки функціонування споживчої кооперації свідчать про наявність суб'єктивних подібних оцінок та характеристик. Складність оцінки полягає в наявності протиріч суб'єктивності та об'єктивності подібних оцінок. Суперечність в оцінці проявляється в різних поглядах та інтересах суб'єктів управління, а відповідно у відмінностях в критеріях підходу до оцінки цих процесів. Не існує єдиного методичного

підходу до діагностики функціонування споживчої кооперації, а отже і універсальних методів і критеріїв виміру не існує.

Кожен окремий суб'єкт господарювання, залежно від управлінської ситуації, обирає набір критеріїв, за якими досліджується ефективність функціонування. Проблемним залишається різноманітність використовуваних показників. Методика діагностики функціонування споживчої кооперації, завжди має розроблятися індивідуально у відповідності до специфіки функціонування та на основі глибокого аналізу. Основними вимогами, на нашу думку, щодо побудови системи оцінки ефективності діяльності споживчої кооперації повинні бути такі [30]:

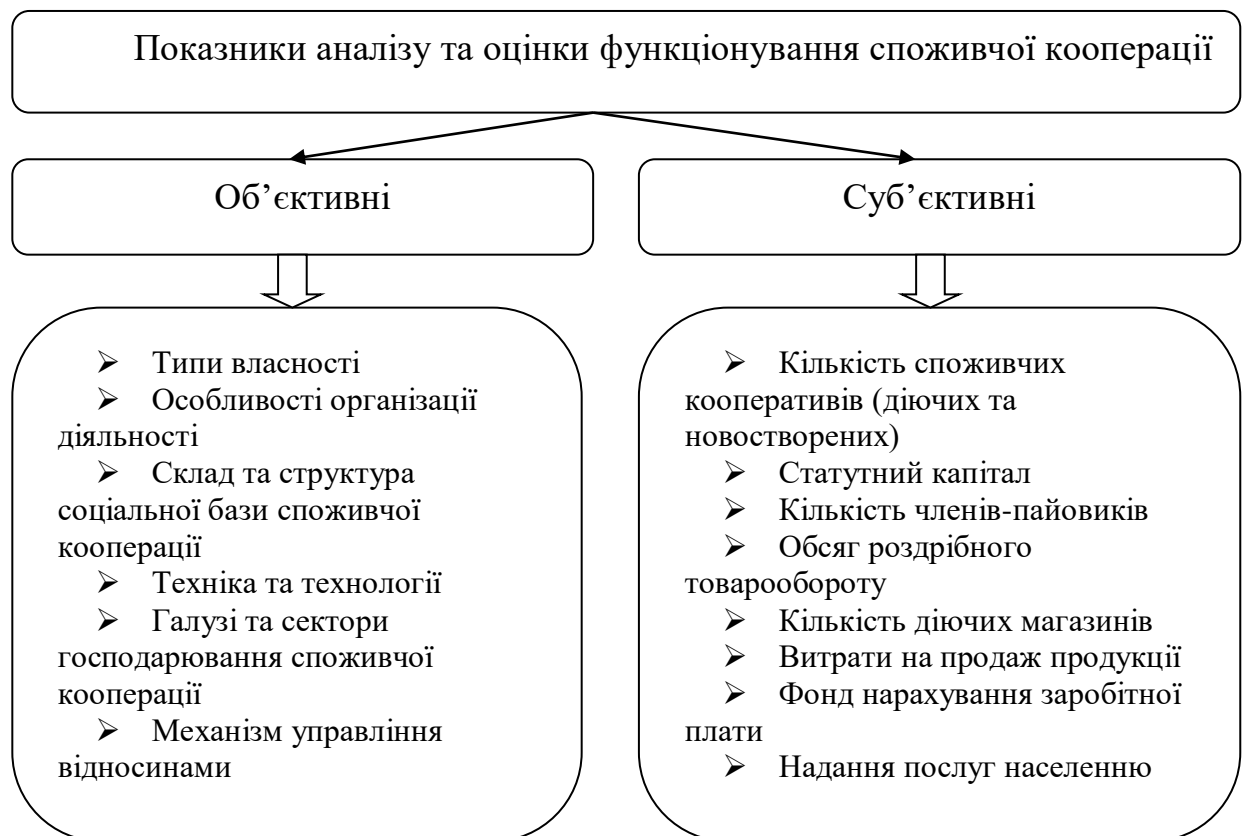
1. Злагожденість та однонаправленість місії, стратегії, тактики та оперативних цілей функціонування споживчої кооперації;
2. Орієнтованість індикаторів оцінки ефективності діяльності на стратегічні цілі успіху в залежності від специфіки діяльності;
3. Наявність необхідного оптимального набору кількісних та якісних показників та зрозумілий алгоритм їх розрахунку;
4. Чітке усвідомлення залежностей результатів діяльності всіх учасників ієрархічної системи споживчої кооперації з індикаторами ефективності функціонування;
5. Орієнтованість учасників споживчого кооперативу, щодо групової розробки та узгодження методології та критеріїв діагностики.

Об'єктивність дослідження повинна ґрунтуватися на таких принципах:

- комплексна оцінка результатів функціонування споживчої кооперації, передусім усіх результатів функціонування та наслідків у взаємозв'язку та взаємозалежності.
- забезпечення однорідності інтересів усіх учасників споживчої кооперації. Пріоритетом оцінки повинно бути досягнення основної мети діяльності споживчої кооперації – задоволення потреб пайовиків та пошук балансу між:
 - керівною та рядовою ланками пайовиків

- найнятих працівників організації та підприємствами споживчої кооперації
- головного споживача продуктів та послуг, що виготовляється кооперативами – населення.

Сучасні показники функціонування споживчої кооперації є відображенням соціально-економічної сутності даного процесу. Такі показники групуються за двома критеріями – суб'єктивні та об'єктивні (рис. 2.1). Тому, вибір критеріїв оцінки є основним методичним питанням, що дозволить в подальшому витримати єдину методичну основу та забезпечити узгодженість всіх показників дослідження функціонування споживчої кооперації як в цілому так і за окремих її підсистем.

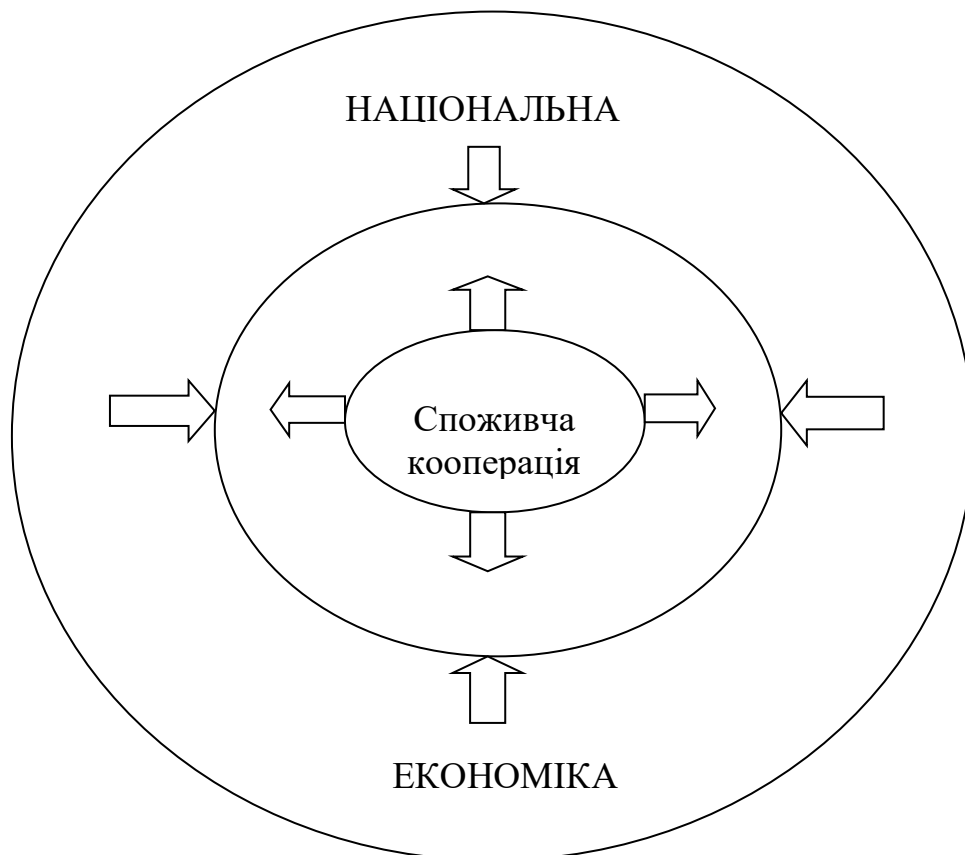


Джерело: складено автором на основі [30]

Рисунок 2.1 - Основні показники аналізу та оцінки функціонування споживчої кооперації

В процесі діяльності споживчої кооперації актуальним постає питання ефективності діяльності з урахуванням стратегічних цілей. Ефективність

охоплює різні сфери в яких діє споживча кооперація, які умовно поділяються на внутрішнє і зовнішнє середовище діяльності. Тому виникає необхідність виокремлення окремих груп показників, які відображають досягнення поставлених цілей для кожної складової. Умовно ефективність діяльності споживчої кооперації можна розглядати в контексті національної економіки з точки зору взаємної дії одна на одну (рис. 2.2).



Джерело: розробка автора

Рисунок 2.2 - Процес взаємовпливу споживчої кооперації та національної економіки в процесі своєї діяльності

Для здійснення внутрішньої діагностики діяльності споживчої кооперації виділимо такі основні етапи:

- вибір стратегічно орієнтованих цілей здійснення діагностики;
- збір необхідної інформації;
- вибір методів діагностики враховуючи специфіку діяльності споживчої кооперації;

- розрахунок основних показників;
- підведення підсумків діагностики;
- виявлення резервів для сталого розвитку та поступової модернізації споживчої кооперації;
- розробка необхідних управлінських рішень з урахуванням результатів діагностики діяльності споживчої кооперації.

В першому розділі ми розглядали неприбуткову природу діяльності споживчої кооперації, яка є основною відмінною рисою кооперації від комерційного підприємництва. Загалом, діяльність підприємств споживчої кооперації та комерційних підприємств, як суб'єктів ринкових відносин, має спільні риси, такі як:

- прагнення до ефективного здійснення діяльності;
- провадження соціальної місії в суспільстві;
- підприємницькі риси функціонування;
- відкритість до впровадження інновацій.

Тому, методика до діагностики діяльності споживчої кооперації має спільні риси з діагностикою діяльності комерційних підприємств. Розробку методичних підходів необхідно здійснювати враховуючи специфічні риси споживчої кооперації. Методика діагностики діяльності споживчої кооперації має ієрархічну послідовність з поетапним здійсненням дослідження, яке в результаті дозволить встановити діагностичний висновок об'єкта дослідження.

В процесі розробки методики необхідно враховувати ряд вимог, які є основними чинниками в правильній побудові системи взаємозалежних дій:

- визначена інформаційна база має бути доступною для всеохоплюючого аналізу;
- побудова системи показників повинна включати всі фактори в діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації, а також включати соціально-економічні аспекти діяльності;

- застосування лише необхідної кількості показників які нададуть точну та ґрунтовну оцінку діяльності, з можливістю повної діагностики;
- показники оцінки діяльності мають бути порівняні з еталонним значенням нормального стану розвитку, при якому відсутні негативні відхилення;

Враховуючи вимоги які ставляться до розробки методики проведення діагностики функціонування підприємств та організацій споживчої кооперації розглянемо структуру методичного підходу, яку застосуємо в подальших дослідженнях (рис. 2.3).



Джерело: розробка автора

Рисунок 2.3 – Структура методичного підходу до діагностики функціонування підприємств та організацій споживчої кооперації України

Відповідно до розробленої структури методичного підходу проведення дослідження розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації, весь процес складається з трьох етапів, які структурно та логічно взаємопов'язані один з одним, і включають в себе послідовні дії, які в результаті приведуть

до встановлення обґрунтованого висновку про результат функціонування споживчої кооперації. Розроблена методика проведення дослідження забезпечує повною мірою здійснення комплексної діагностики, яка дозволить охарактеризувати якісні та кількісні показники діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

Початковий етап характеризується процесом підбору необхідної системи показників проведення діагностики, збір необхідної інформаційної бази за результатами господарсько-фінансової діяльності, та визначення еталонного значення у відповідності з яким здійснюється дослідження. На даному етапі формуючи систему показників діагностики, необхідно враховувати мету проведення дослідження, оскільки отримані результати вплинуть на прийняття подальших рішень. В процесі дослідження ефективності діяльності необхідно здійснити вибір системи показників, які повинні ґрунтуватися на таких основних критеріях як:

- надійність розвитку споживчої кооперації, що забезпечується надійним функціонуванням загалом системи споживчої кооперації та окремих її підрозділів;
- ефективність функціонування, що визначає ступінь змін що сталися в процесі задоволення потреб членів споживчого кооперативу;
- виробничо-технологічна ефективність, визначає ступінь зміни здійснення технологічних процесів, технічної бази та виробничих ресурсів;
- комерційна ефективність, полягає в прибутковості процесу функціонування, з метою впливу на соціальні процеси;
- соціальна ефективність, що характеризується соціальними змінами, а саме підвищення виробничих, побутових умов пайовиків, створення нових робочих місць, підвищення професійного рівня членів;
- соціально-психологічна ефективність, що визначає ступінь впливу процесу розвитку споживчої кооперації на соціально-психологічний клімат та задоволеність населення діяльністю споживчих кооперативів.

Для оцінки ефективності діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації пропонуємо використати такі показники діагностики ефективності діяльності [30]:

1. Організація та якість аналітичної роботи;
2. Майновий стан підприємств та організацій споживчої кооперації та джерела його формування;
3. Платоспроможність та ліквідність;
4. Фінансова сталість та ефективність використання капіталу;
5. Ділова активність підприємств та організацій споживчої кооперації;
6. Фінансовий контролінг.

На етапі діагностики розрахунок показників діагностики здійснюється відповідно до попередньо зібраної інформаційної бази, з використанням результатів господарсько-фінансової діяльності, зокрема Форма № 1 «Баланс», Форма №2 «Звіт про фінансові результати», Форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів» та ін. Також на даному етапі здійснюється порівняння визначених результатів з еталонним значенням, та підведення підсумків шляхом роз'яснення отриманих результатів.

Завершальний етап діагностики діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації характеризується підсумуванням результатів дослідження з використанням обґрунтованих висновків. Також на даному етапі обґрунтовуються заходи з покращення поточного стану, та розробляється сценарій подальшого розвитку.

Отже, діагностика функціонування споживчої кооперації дозволяє визначити поточний стан діяльності порівняно з нормальним, визначити причини відхилення від норм, та розробити план подальших дій щодо стабілізації поточного становища. Метою проведення діагностики є виявлення поточного стану споживчої кооперації, виявлення проблем, та причини і наслідки виникнення відхилень та розробка шляхів їх вирішення. Загалом, здійснення діагностики дозволить вирішити такі завдання:

- охарактеризувати стан економічного потенціалу організації споживчої кооперації, визначити відповідність або невідповідність нормативним значенням;
- визначити причинно-наслідкові зв'язки поточного стану економічного потенціалу від якісного та кількісного складу елементів;
- встановити та охарактеризувати причини відхилення, що призвели до зрушень економічного потенціалу;
- визначити необхідний інструментарій щодо коригування поточного стану відповідно до еталонного.

Практичне застосування запропонованого методичного підходу до діагностики діяльності споживчої кооперації дозволить одержати найбільш повну оцінку її функціонування. Слід зазначити, що за допомогою діагностики функціонування споживчої кооперації є можливість здійснити комплексний та систематизований аналіз ефективності діяльності при застосуванні необхідних показників аналізу тенденцій розвитку споживчої кооперації України. Такі дії дозволять ґрунтовно аргументувати стратегію, план і програму розвитку споживчої кооперації на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу.

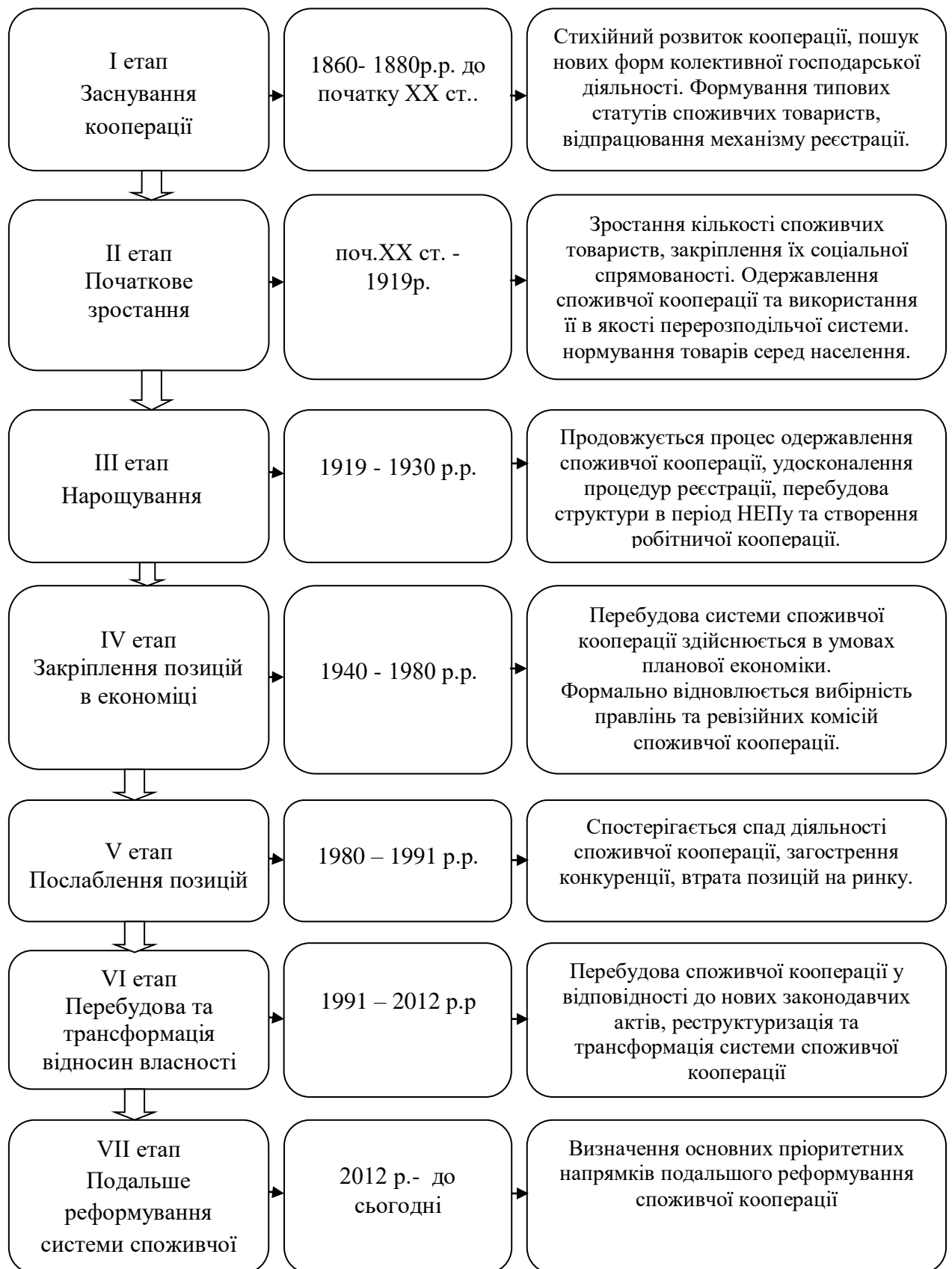
2.2 Тенденції розвитку споживчої кооперації в економіці України

В нових ринкових відносинах споживча кооперація викликає до себе здорову зацікавленість як сектор економіки, що в змозі забезпечити розвиток найбільш пріоритетних економічних напрямків в державі. Кооперація в цілому і споживча, як невід'ємна її складова, є досить розповсюдженим явищем у XXI столітті. Процеси трансформації в ринковій економіці вимагають радикальної перебудови усіх секторів економіки, видів економічної діяльності та господарських комплексів галузей, використання

нових підходів до побудови ефективного організаційно-економічного механізму управління, що ґрунтується на сучасних принципах управління. Особливо в період нестабільності, залежності ринкової кон'юнктури та процеси глобалізації створюють необхідність тримати споживчу кооперацію у фокусі державного регулювання і підтримки.

Споживча кооперація, як соціально-орієнтований сегмент національної економіки, завжди знаходився в полі зору дослідників та науковців. Вони присвячували свої статті, дисертації, монографії детальному вивченню етапів становлення та розвитку споживчої кооперації, ефективного функціонування в різному політичному та економічному середовищі.

Досить тривалий період встановлення споживчої кооперації від зародження до створення потужної економічної системи, дав можливість укорінитися в соціально-економічному житті суспільства. Для того, щоб краще зрозуміти причини та наслідки фінансово-економічного стану споживчої кооперації в Україні, розглянемо основні етапи її розвитку від зародження до сьогодення (рис. 2.4). Перші три етапи становлення кооперації характеризуються тим, що фінансування їх діяльності здійснювалося виключно добровільними внесками членів кооперативів. Вже починаючи з четвертого етапу, який за часовим проміжком, співпадає з періодом існування планової економіки, держава почала брати активну участь у регулюванні діяльності споживчої кооперації, при цьому знизивши демократичність укладу в управлінні її діяльністю. На п'ятому етапі через брак нових та прогресивних методів управління, спостерігалась криза «старих» методів управління. На шостий етап припадає початок формування ринкових умов господарювання, але специфічний уклад роботи споживчої кооперації не зміг повною мірою використати інструменти ринкової економіки, в своїй діяльності. Ринкові умови господарювання сьогодення, вимагають від споживчої кооперації прогресивних методів діяльності, перегляд напрямів організації діяльності, якісного нормативно-правового забезпечення.



Джерело: складено автором на основі [18]

Рисунок 2.4 - Основні етапи розвитку системи споживчої кооперації України

Трансформація відносин, яка відбувається в процесі розвитку соціально-економічної системи держави, та негативні наслідки фінансово-економічних криз вимагають радикальної перебудови з використанням нових підходів до побудови ефективних організаційно-економічних механізмів активізації розвитку та модернізації. Сучасний стан розвитку споживчої кооперації характеризується нестійкою динамікою з негативним проявом. Важливим напрямком управління розвитком споживчої кооперації є підвищення ефективності господарської діяльності так активізація стратегічного планування інтеграції у міжнародний кооперативний простір.

На сьогодні проблемами розвитку споживчої кооперації залишаються недостатня адаптація до ринкових форм і методів господарювання та істотне руйнування ресурсного потенціалу в складних економічних умовах сьогодення. Особливо актуальним зазначене є з огляду на кількісну динаміку підприємств споживчої кооперації, споживчих кооперативів та спілок споживчих товариств в Україні за 2013–2019 рр. (рис. 2.5).



Рисунок 2.5 - Динаміка кількості підприємств споживчої кооперації, споживчих кооперативів та спілок споживчих товариств в Україні за 2013–2019 рр. (станом на початок року) [35]

Впродовж досліджуваного періоду показникам була притаманна нестійка динаміка. Так, починаючи із 2014 р. до 2019 р., кількість підприємств споживчої кооперації зменшилася з 1345 до 1193 або на 12,7%, кількість споживчих кооперативів зменшилась з 808 до 753 або на 7,3%, та кількість спілок споживчих товариств з 343 до 318 або на 7,9%, що пояснюється негативною загальною політичною і економічною ситуацією в Україні. І навіть незважаючи на зростаючу динаміку, досягти показників 2014 року не вдалося, що створює необхідність активізації процесів відновлення.

Структурну динаміку споживчої кооперації України необхідно розглядати в контексті макроекономічного кооперативного середовища. Оскільки, зміни в структурі кооперативного сектору економіки України супроводжувались відповідними змінами у кількості підприємств споживчої кооперації, споживчих кооперативів та спілок споживчих товариств. Загалом, кооперативний сектор економіки України зазнав суттєвих змін в період економічної та політичної нестабільності. Тенденція до зростання кількості підприємств споживчої кооперації, споживчих кооперативів та спілок споживчих товариств за 2012–2018 рр. змінилася на протилежну сторону в період кризи. Також зміни відбулися і в загальному обсязі кооперативів в економіці країни, їх кількість знизилась за аналізований період на 18,24% у 2019 р. порівняно з 2013 р. (рис. 2.6).

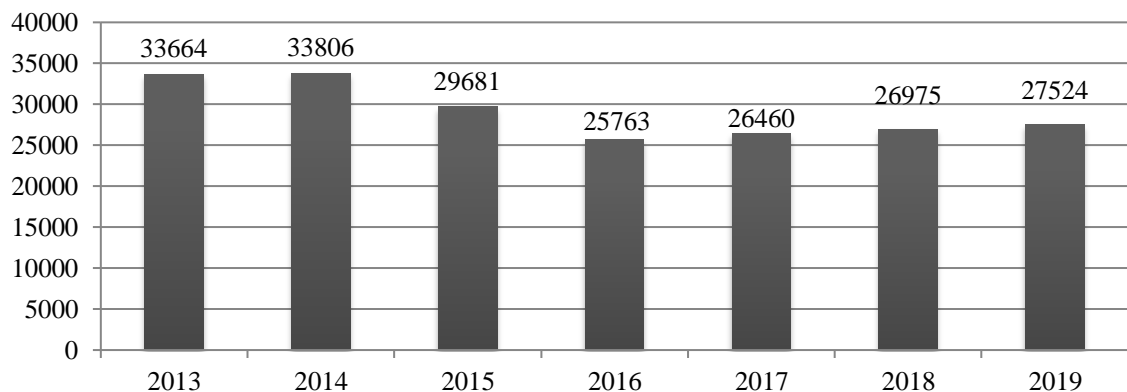


Рисунок 2.6 - Динаміка кількості кооперативів в Україні за 2013–2019 рр. (станом на початок року) [35]

Дещо відрізняється тенденція до зниження кількості кооперативів порівняно з динамікою кількості підприємств споживчої кооперації, споживчих кооперативів та спілок споживчих товариств. З 2017 р. в Україні спостерігається поступове відродження кількості кооперативів з подальшим їх ростом до 27524 організацій у 2019 р.. Очевидним є те, що основними причинами, які спричинили деструктивні зміни були негативні фактори макросередовища, до яких відносяться економічні, політичні, соціальні та технологічні, які в сукупності мають значний вплив.

Для дослідження впливу факторів макросередовища, використаємо метод PEST аналізу для виявлення та оцінки впливу факторів макросередовища на поточну та майбутню діяльність споживчої кооперації в Україні. PEST-аналіз є досить популярний у світовій економічній науці, оскільки він є інструментом призначеним для виявлення політичних (Political), економічних (Economic), соціальних (Social) і технологічних (Technological) аспектів зовнішнього середовища. Основною метою проведення PEST-аналізу (табл. 2.1) є виявлення факторів зовнішнього середовища, які найбільше впливають на стан та подальший розвиток споживчої кооперації, а також передбачення динаміки впливу цих факторів [21].

Результати проведеного PEST- аналізу показали, що на сучасний стан споживчої кооперації впливає ряд факторів, серед яких найбільш негативний вплив мають економічні та політичні, а технологічні та соціальні в повній мірі розкривають можливості для розвитку. Позитивно на розвиток споживчої кооперації впливають такі фактори як зростання доходів населення, державна підтримка розвитку споживчої кооперації, високі темпи розвитку технологій, інвестиційно-інноваційний курс діяльності, високий темп розвитку технологій. Негативний вплив на споживчу кооперацію чинять світова економічна криза, загальна державна політична та економічна нестабільність, високий та нестабільний темп інфляції, демографічна криза,

зростання валютного курсу, високий рівень безробіття та висока вартість технологічного оновлення.

Таблиця 2.1. - PEST - аналіз сучасного стану споживчої кооперації України

Політичні	Економічні
<ol style="list-style-type: none"> 1. Політична та фінансова нестабільність в Україні; 2. Надання кредитів за рахунок держбюджету під значні процентні ставки; 3. Законодавча підтримка діяльності окремих кооперативів; 4. Наявність правового поля для розвитку споживчої кооперації України 5. Нерівність умов оподаткування приватних підприємств та підприємств кооперативного сектору економіки 6. Співпраця з Міжнародним кооперативним альянсом; 7. Фінансова підтримка внутрішньої діяльності системи споживчої кооперації. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Економічна криза в Україні та світі; 2. Високий темп інфляції; 3. Зростання валютного курсу 4. Високий рівень безробіття; 5. Низька рентабельність господарської діяльності; 6. Труднощі в отриманні кредиту та високі відсотки за кредит; 7. Підвищення матеріальних витрат; 8. Агресивне конкурентне середовище; 9. Рівень цін на товари та послуги; 10. Рівень заробітних плат та доходів населення; 11. Низький платоспроможний попит та зростання витрати населення; 12. Співпраця споживчої, кредитної та сільськогосподарської кооперації; 13. Підвищення цін на енергоресурси; 14. Рівень інтеграції національної економіки в міжнародний економічний простір;
Соціальні	Технологічні
<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький рівень життя; 2. Демографічна криза; 3. Підвищення благоустрою населення; 4. Підвищення духовності та моральності населення; 5. Сприятлива атмосфера в суспільстві; 6. Підвищення авторитету кооперації; 7. Різка розшарованість суспільства на класи; 8. Традиції, культурні цінності, смаки і звички споживачів; 9. Недостатня захищеність соціальних і економічних інтересів населення. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високі темпи розвитку технологій; 2. Інвестиційно інноваційна стратегія розвитку підприємств кооперативного сектору економіки; 3. Застарілість технологічного обладнання; 4. Розвиток енергозберігаючих технологій; 5. Висока вартість впровадження технологій; 6. Технічний та технологічний стан матеріальнотехнічної бази кооперативних підприємств;

Досягнення поставлених пріоритетних цілей, можливо лише за умов чітко визначених показників, які відображають фінансово-господарську діяльність споживчої кооперації в динаміці (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 - Динаміка показників господарсько-фінансової діяльності споживчої кооперації в Україні за 2012-2017 рр.

Показник	Рік					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього юридичних осіб, од.	1043595	1067599	1100278	1072945	1121347	1185071
Число підприємств споживчої кооперації, од.	1334	1345	1310	1285	1254	1234
Питома вага підприємств споживчої кооперації в загальній кількості юридичних осіб, %	0,13	0,13	0,12	0,12	0,11	0,10
Індекси споживчих цін на товари та послуги, %	100,6	99,7	112,1	148,7	113,9	114,4

Джерело: складено автором на основі [42-46]

Споживча кооперація має особливе місце в економіці країни, спираючись на демократизм та соціальне значення. Статистичні дані, наведені в табл. 2.2 свідчать про те, що загальна кількість підприємств споживчої кооперації щороку стає меншою починаючи з 2014 р., не зважаючи на зростаючу динаміку загальної кількості юридичних осіб, а їх частка у загальній кількості пропорційно знижується від 0,13% у 2012 році до 0,10% у 2017 році.



Джерело: складено автором на основі [42-46]

Рисунок 2.7 - Динаміка товарообороту, витрат та рентабельності реалізації споживчої кооперації в Україні за 2012–2017 рр. (станом на початок року)

Загалом, оцінюючи динамку товарообороту (рис. 2.7), витрат та рентабельності реалізації споживчої кооперації позитивним є те, що витрати підприємств споживчої кооперації не перевищували загальної суми товарообороту, при цьому отримуючи позитивний фінансовий результат. Невтішними є показники різкого зростання витрат у 2017 році порівняно з 2012 роком, що позитивно не відповідає різким темпам зниження рентабельності чистого прибутку з 2012 року по 2014 рік. Загальний товарообіг підприємств споживчої кооперації має зростаючу динаміку, але розглядаючи цей показник в контексті загальноекономічного розвитку та стрімкого зростання інфляції, можна стверджувати що його зростання більшою мірою зумовлено зростанням індексу споживчих цін та товари та послуги.

Отже, аналіз тенденції розвитку споживчої кооперації в економіці України показали, неефективність протидії негативним економічним та політичним явищам. Загалом, система споживчої кооперації має не високі результати ефективності діяльності. Тому, необхідність відродження та активне використання розробленої методики розвитку на перспективу є першочерговим завданням при розробці стратегії розвитку споживчої кооперації. При цьому важливим питанням є формування позитивного уявлення у суспільній свідомості про важливість розвитку споживчої кооперації, як соціального суб'єкта національної економіки, застосовуючи при цьому кооперативні принципи та цінності. Саме цим питанням присвячений наступний розділ дипломної роботи.

2.3 Загальні тенденції господарсько-фінансової діяльності Спільки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області»

Споживча кооперація України є однією з найважливіших форм кооперативного руху, який визначає планомірний взаємозв'язок і

відповідність між суспільним виробництвом і споживанням вироблених матеріальних благ. Аналіз тенденції розвитку споживчої кооперації на макрорівні, створюють необхідність дослідження тенденції розвитку на макрорівні, як сукупність загального відображення ефективності діяльності споживчої кооперації в Україні. Фінансовий аналіз допомагає приймати управлінські рішення, які направлені на зміцнення фінансово-економічного стану підприємства в інтересах власників. Обґрунтування управлінських рішень в економічній сфері неможливе без широкого використання інформації про господарсько-фінансовий стан об'єкта дослідження [4].

Аналіз господарсько-фінансової діяльності споживчої кооперації здійснимо на прикладі Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області».

Співка споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» заснована 17 травня 1993 року. Основним видом діяльності є надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна. Іншими видами діяльності якими займається Співка споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» відповідно до класифікатора видів економічної діяльності є:

- виробництво хліба та хлібобулочних виробів;
- виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання;
- роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами;
- роздрібна торгівля з лотків і на ринках харчовими продуктами, напоями та тютюновими виробами;
- діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування;
- надання в оренду автомобілів і легкових автотранспортних засобів.

Юридична адреса: 36003, Полтавська обл., місто Полтава, вулиця Дмитра Коряка, будинок 3.

Керівником Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» є Кідін Володимир Васильович, головний бухгалтер Попівнич Віктор Іванович.

Найважливішою ознакою успішної діяльності Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» є здатність функціонувати й розвиватися в умовах внутрішнього та зовнішнього середовища, які істотно змінюються. Основними джерелами інформації для аналізу господарсько-фінансової діяльності є фінансова звітність підприємства, яка являє собою сукупність форм звітності, складених на основі даних фінансового обліку з метою представлення користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан і діяльність підприємства для прийняття ними управлінських рішень. Інформаційною базою проведення аналітичних досліджень є Форма № 1 «Баланс», Форма №2 «Звіт про фінансові результати», Форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів» за 2015-2018 рр.

Здійснення управлінської діяльності нерозривно пов'язане з процесом прийняття рішень, що включає в себе аналітичне забезпечення. Під організацією аналітичної роботи розуміють, раціональні координовані дії, які спрямовані на комплексне вивчення господарської діяльності аналізованого споживчого кооперативу і його окремих структурних підрозділів. Реалізація заходів, щодо організації аналітичної роботи в споживчому кооперативі, здійснюється в певній послідовності. Кількість етапів, що передбачають здійснення окремих послідовних процедур, різна, але ми умовно поділимо на три етапи – підготовчий, основний і завершальний, зважаючи на масштаби споживчого кооперативу. Безпосередня підготовка до аналізу передбачає значне виконання організаційних питань. Отже, розглянемо детальніше кожен етап, починаючи з підготовчого (табл. 2.3) [54].

Таблиця 2.3 — Підготовчий етап аналітичної роботи Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області»

№ зп	Складові аналітичної роботи	Виконавці	
		директор	бухгалтер
1	Формування цілей, завдань і напрямів використання його результатів	+	
2	Розроблення програми та календарного плану аналітичної роботи		+
3	Перевірка планів і завдань на їх раціональність		+
4	Вибір і визначення загального стану об'єкта аналізу	+	
5	Розподіл функціональних обов'язків виконавців аналітичної роботи	+	
6	Підбір необхідної інформації та перевірка її повноти та достовірності		+
7	Формування переліку факторів, що будуть включені у модель аналізу		+
8	Ознайомлення з наявним програмним забезпеченням та підготовка даних для аналітичних розрахунків		+
9	Визначення рівня доступу до проведення та результатів аналізу		+

Джерело: складено автором на основі [61]

Другий етап аналітичної роботи є найбільш відповідальним. Основним джерелом інформації є бухгалтерський облік та звітність кооперативу. На основному етапі здійснюється аналітичне опрацювання досліджуваних показників (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 - Основний етап аналітичної роботи Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області»

№ зп	Складові аналітичної роботи	Виконавці	
		директор	бухгалтер
1	Збір, узагальнення та подання фактичних даних за характеристиками роботи, а також за сучасними тенденціями		+
2	Перевірка повноти і вірогідності даних засобами логічного, арифметичного та балансового зведення		+
3	Порівняння величин показників з нормативними значеннями та значеннями минулих періодів		+
4	Виявлення можливостей мінімізації витрат		+
5	Виявлення взаємодіючих факторів та визначення напрямів та величин їх впливу на фінансовий стан		+
6	Проведення аналізу й оцінювання зовнішніх конкурентних факторів	+	
7	Проведення аналізу й оцінювання внутрішніх конкурентних факторів		+
8	Комплексне оцінювання фінансових та нефінансових показників	+	
9	Прогнозний аналіз		+
10	Систематизація нагромаджених матеріалів	+	

Джерело: складено автором на основі [61]

Організаційна побудова завершального етапу включає декілька видів аналітичних робіт та полягає в документальному оформленні (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Завершальний етап аналітичної роботи Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області»

№ зп	Складові аналітичної роботи	Виконавці	
		директор	бухгалтер
1	Узагальнення результатів аналізу		+
2	Розроблення висновків і пропозицій щодо прийняття належних управлінських рішень за результатами аналізу, відповідно до його цілей і завдань		+
3	Розроблення організаційно-технічних заходів щодо втілення стратегії	+	
4	Підготовка розпорядчих актів, призначення осіб, відповідальних за виконання прийнятих рішень	+	
5	Контроль за впровадженням пропозицій, що їх було висунуто за результатами аналізу	+	

Джерело: складено автором на основі [61]

Дане дослідження показало, що розподіл обсягу виконання аналітичної роботи між посадовими особами, відповідальними за проведення економічного аналізу, знаходяться у таких межах: директор – 37,5 %, бухгалтер – 62,5 %. Отже, проведення аналітичної роботи в Співці споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» спрямоване на забезпечення ефективного прийняття управлінських рішень і запобігання негативним наслідкам. Для цього необхідний оптимальний вибір і використання великої кількості різних показників діяльності, чого, водночас можна досягнути тільки глибоким вивченням технологій, економіки й організації виробництва, стану обліку та звітності, особливостей взаємозв'язків об'єктів економічного аналізу, а також правильною організацією роботи працівників господарської діяльності [13].

Оцінка майнового стану Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» передбачає проведення аналізу складу майна та його структури, вивчення джерел формування майна та зміни складових майна (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 — Склад, структура і динаміка майна Спільки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» за 2014-2018 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+,-)			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015р. від 2014р.	2016 р. від 2015 р.	2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.
1. Необоротні активи	98552	97963	96378	93371	88047	-589	-1585	-3007	-5324
1.1 Нематеріальні активи	182	187	190	200	57	5	3	10	-143
1.2 Незавершені капітальні інвестиції	926	777	480	247	379	-149	-297	-233	132
1.3 Основні засоби	85813	85821	84694	81747	78013	8	-1127	-2947	-3734
1.4 Інші фінансові інвестиції	11095	10690	10709	9951	9066	-405	19	-758	-885
1.5 Довгострокова дебіторська заборгованість	536	488	305	1226	532	-48	-183	921	-694
2. Оборотні активи	36975	38979	43390	41976	50377	2004	4411	-1414	8401
2.1 Запаси	19005	20207	20694	20534	22280	1202	487	-160	1746
2.2.1 Товари	14132	15066	15879	15505	16964	934	813	-374	1459
2.3 Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1536	1764	3184	2536	3536	228	1420	-648	1000
2.3 Дебіторська заборгованість за розрахунками	10641	10762	11154	10067	13883	121	392	-1087	3816
2.4 Інша поточна дебіторська заборгованість	203	254	253	254	296	51	-1	1	42
2.5 Гроші та їх еквіваленти	5353	5612	7509	7978	9734	259	1897	469	1756
2.6 Витрати майбутніх періодів	223	333	519	562	604	110	186	43	42
Інші оборотні активи	16	47	77	45	44	31	30	-32	-1
Усього майна	135527	136942	139768	135347	138424	1415	2826	-4421	3077

На основі даних розрахунків можна зробити висновок про те що, майно Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» у 2016 році порівняно з 2015 роком зросло на 2826 тис.грн. за рахунок зростання оборотних активів, а саме дебіторської заборгованості та грошових коштів, а у 2017 році порівняно з 2016 роком скоротилось на 4421 тис.грн. за рахунок зменшення запасів та дебіторської заборгованість, а у 2018 році порівняно з 2017 роком зросло на 2077 тис.грн. за рахунок зростання оборотних активів, Слід зазначити, що за останні три роки у структурі майна переважають необоротні активи.

Збільшення розміру оборотних активів пов'язано зі збільшенням запасів. Дебіторська заборгованість збільшується у відповідності збільшенню запасів. Частка грошових коштів в національній валюті у структурі активів є незначною, у період з 2015 до 2018 року зросла з 4,1% до 7,0% відповідно.

Таким чином, протягом періоду, що аналізується, спостерігається нестійка різка динаміка збільшення та зменшення майна за рахунок мінливості обсягів необоротних і оборотних активів. Структура майна вважається «важкою», оскільки частка необоротних активів у сукупному обсязі майна перевищує 50%, що свідчить про значні накладні витрати та підвищену чутливість до зміни доходу.

Аналіз складу, структури і динаміки джерел формування майна дає можливість встановити забезпеченість підприємства майном та визначити його матеріальний стан. Для аналізу майна використовуємо розрахунки, представлені у таблиці 2.7. Джерела формування майна у 2016 році збільшились на 2 826 тис. грн. порівняно з 2015, у 2017 році скоротились на 4 421 тис.грн. порівняно з 2016 роком, у 2018 році збільшились на 3 077 тис. грн. порівняно з 2017 за рахунок зростання довгострокових та поточних зобовязань. Обсяг власного капіталу підприємства у 2015-2018 році скорочувався швидкими темпами, зокрема у 2017 році скоротився на 5 147 тис. грн. Це відбулося, зокрема, за рахунок наявності непокритих збитків та їх зростання за досліджуваний період.

Таблиця 2.7 — Склад, структура і динаміка джерел формування майна Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» за 2014-2018 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+,-)			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015 від 2014	2016 від 2015	2017 від 2016	2018 від 2017
1. Власний капітал	117254	119091	120012	114865	113504	1837	921	-5147	-1361
1.2 Нерозподілений прибуток	6014	5949	5925	6687	6922	-65	-24	762	235
1.3 Непокритий збиток	5294	3339	5472	4719	5019	-1955	2133	-753	300
2. Позиковий капітал	18273	17851	19756	20482	24920	-422	1905	726	4438
2.1 Довгострокові зобов'язання і забезпечення	1728	511	790	984	1577	-1217	279	194	593
2.2 Поточні зобов'язання і забезпечення	16545	17340	18966	19498	23343	795	1626	532	3845
2.2.1 Короткострокові кредити банкам	71	68	0	0	83	-3	-68	0	83
2.2.2 Поточна кредиторська заборгованість	16051	16912	18578	18939	22637	861	1666	361	3698
2.2.3 Інші поточні зобов'язання	164	360	388	559	623	196	28	171	64
Всього	135527	136942	139768	135347	138424	1415	2826	-4421	3077

Протягом 2016-2018 років спостерігається збільшення непокритих збитків на 997 тис. грн, що спричинило скорочення власного капіталу. Таким чином, протягом періоду, що аналізується спостерігається неоднозначне коливання розміру майна підприємства та джерел формування основних засобів. Набуття від'ємного значення розміру власного капіталу відбулося за рахунок непокритих збитків попередніх років, а зростання розміру позикового капіталу відбулося за рахунок зростання поточних та довгострокових зобов'язань та забезпечень.

Таблиця 2.8 — Абсолютні показники ліквідності Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» за 2014-2018 рр.

Групи активу	Рік					Групи пасиву	Рік					Надлишок (+), нестача (-) коштів				
	2014	2015	2016	2017	2018		2014	2015	2016	2017	2018	2014	2015	2016	2017	2018
Абсолютно-ліквідні (A1)	5353	5612	7509	7978	9734	Найбільш строкові платежі (П1)	16545	17340	18966	19498	23343	-11192	-11728	-11457	-11520	-13609
Швидко ліквідні (A2)	12380	12780	14591	12857	17715	Коротко-строкові пасиви (П2)	71	68	0	0	83	12309	12712	14591	12857	17632
Повільно ліквідні (A3)	19005	20207	20694	20534	22280	Довго-строкові пасиви (П3)	1728	511	790	984	1577	17277	19696	19904	19550	20703
Важко ліквідні (A4)	98552	97963	96378	93371	88047	Стійкі пасиви (П4)	117254	119091	120012	114865	113504	-18702	-21128	-23634	-21494	-25457
Баланс	135527	136942	139768	135347	138424	Баланс	135527	136942	139768	135347	138424	X	X	X	X	X

У ринковій економіці, коли можлива ліквідація суб'єкта господарювання внаслідок банкрутства, одним з найважливіших показників його фінансового стану є ліквідність. Платоспроможність підприємства свідчить про можливість спілки споживчого товариства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання [33].

Дослідження ліквідності балансу Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» (рис. 2.8) дало наступні результати, зокрема з 2014 р. до 2018 р. зростає платіжна нестача найбільш ліквідних активів для покриття найтерміновіших зобов'язань і на кінець періоду склала 13609 тис. грн., і на суму 17603 тис. грн. існує надлишок по короткострокових пасивах, тому що не використовувався цей вид джерел для покриття.

Поточна ліквідність 2018 року, тобто співставлення найбільш ліквідних активів і тих, які швидко реалізуються, із найтерміновішими і короткостроковими зобов'язаннями, свідчить про те, що у найближчий час підприємство не зможе покрити ще 4023 тис. грн. Це означає, що Спілка споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» в разі необхідності не зможе розрахуватися за строковими платежами. Активи, які реалізуються повільно, на кінець року перевищували довгострокові зобов'язання на 20703 тис. грн. Перспективна ліквідність, яка представляє собою порівняння активів, що повільно реалізуються, із довгостроковими пасивами, свідчить, що по мірі надходження платежів можна покрити ці зобов'язання.

У 2018 році баланс не можна вважати абсолютно ліквідним, оскільки факт співвідношення груп активів сформованих за ознакою ліквідності і розташовані в порядку її зниження та груп пасивів сформованих за ознакою терміновості погашення боргів і розташованих в порядку її збільшення не співпадає з еталоном. Платіжна нестача абсолютно ліквідних активів для покриття найтерміновіших боргів склала 13609 тис. грн. У 2016 р. та 2017 р. співставлення є досить умовні адже Спілка споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» в звітному році не залучало короткострокових кредитів.

Таблиця 2.9 — Відносні показники ліквідності та платоспроможності Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» за 2014-2018 рр.

Показник	Норма	Рік					Зміна показника кінця року (+, -)			
		2014	2015	2016	2017	2018	2015 від 2014	2016 від 2015	2017 від 2016	2018 від 2017
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	0,32	0,32	0,40	0,41	0,42	0,00	0,07	0,01	0,01
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності (проміжний коефіцієнт покриття)	-	1,09	1,08	1,20	1,10	1,20	0,00	0,11	-0,10	0,10
3. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	2	2,23	2,25	2,29	2,15	2,16	0,01	0,04	-0,13	0,01
4. Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	-	1,39	1,49	1,30	1,52	1,32	0,10	-0,19	0,22	-0,20
5. Коефіцієнт ліквідності матеріальних оборотних активів (запасів)	-	1,15	1,17	1,09	1,05	0,95	0,02	-0,07	-0,04	-0,10
6. Коефіцієнт ліквідності товарних запасів	-	0,85	0,87	0,84	0,80	0,73	0,01	-0,03	-0,04	-0,07
7. Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом	0,1	0,51	0,54	0,54	0,51	0,51	0,04	0,00	-0,03	-0,01
8. Коефіцієнт маневрування	0,5	0,16	0,18	0,20	0,19	0,22	0,02	0,02	-0,01	0,04

Також, як видно з таблиці 2.8, баланс можна вважати неліквідним. За досліджуваний період зросла нестача найбільш ліквідних активів для покриття найтерміновіших зобов'язань на 13609 тис. грн. Саме дане відхилення не дозволяє балансу бути абсолютно ліквідним.

Отримані результати розрахунку дозволяють стверджувати, що Спілка споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» за досліджуваний період забезпечила формування високого рівня поточної платоспроможності (ліквідності). За рахунок наявних грошових коштів підприємство було в змозі розплатитися з усіма поточними боргами. Станом на кінець 2018 року коефіцієнт абсолютної ліквідності був вище норми і склав 0,42 при тому що у 2015 році коефіцієнт скла 0,32 що на 0,10 менше показника 2018 року.

За рахунок грошових коштів та очікуваних коштів від дебіторів підприємство може повністю виконати поточні зобов'язання. Коефіцієнт швидкої ліквідності в кінці 2018 року склав 1,20, що на 0,12 більше показника 2015 року. Про формування високого рівня ліквідності підприємства свідчить значення коефіцієнта покриття. Запаси товарно-матеріальних цінностей Спілка споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» за досліджуваний період достатньо перевищують обсяги поточних боргів. Підприємство має в незначному обсязі дебіторську заборгованість, за рахунок якої може частково розрахуватися з поточними боргами. Коефіцієнт маневрування має тенденцію до зростання, але можливість маневрування є невисокою, тому в подальшому необхідно накопичувати власні оборотні кошти.

Таким чином, проведений аналіз ліквідності балансу Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» за 2015-2018 роки свідчить про платоспроможність підприємства у випадку мобілізації грошових коштів, дебіторської заборгованості і продажу матеріальних оборотних засобів. Найважливішою ознакою фінансової стійкості Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» є її здатність функціонувати й розвиватися в умовах внутрішнього та зовнішнього середовища, які змінюються.

Таблиця 2.10 - Абсолютні показники фінансової стійкості Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» за 2014-2018 рр.

Показник	Рік					Відхилення (+,-)			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015 від 2014	2016 від 2015	2017 від 2016	2018 від 2017
1. Оборотні активи, тис, грн	36975	38979	43390	41976	50377	2004	4411	-1414	8401
2. Матеріальні оборотні запаси, тис, грн	19005	20207	20694	20534	22280	1202	487	-160	1746
3. Товарні запаси, тис, грн	14132	15066	15879	15505	16964	934	813	-374	1459
4. Власний капітал, тис, грн	117254	119091	120012	114865	113504	1837	921	-5147	-1361
5. Власний оборотний капітал(ВОК) або наявність власних джерел для фінансування запасів (Н1)	18702	21128	23634	21494	25457	2426	2506	-2140	3963
6. Довгострокові зобов'язання	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7. Функціонуючий капітал (ФК) або наявність власних та довгострокових джерел фінансування запасів (Н2)	18702	21128	23634	21494	25457	2426	2506	-2140	3963
8. Короткострокові кредити банків (КК)	71	68	0	0	83	-3	-68	0	83
9. Загальна величина основних джерел фінансування запасів (ЗД) або (Н3)	18773	21196	23634	21494	25540	2423	2438	-2140	4046
11. Надлишок (+) чи недостатність (-) ВОК (ФС(вок)) або (Е1)	-303	921	2940	960	3177	1224	2019	-1980	2217
12. Надлишок (+) чи недостатність (-) ФК (ФС(фк)) або (Е2)	-303	921	2940	960	3177	1224	2019	-1980	2217
12. Надлишок (+) чи недостатність (-) ЗД (ФС(зд)) або (Е3)	-232	989	2940	960	3260	1221	1951	-1980	2300
14. Значення трьохкомпонентного показника фінансової сталості (ФС)	{0; 0; 0}	{1; 1; 1}	{1; 1; 1}	{1; 1; 1}	{1; 1; 1}	X	X	X	X
15. Тип фінансової сталості	Кризова	Абсолютна	Абсолютна	Абсолютна	Абсолютна	X	X	X	X
16. Запас стійкості фінансового стану, днів (ЗС)	-0,25	1,08	3,24	1,06	3,69	1,33	2,16	-2,18	2,63
17. Надлишок (+), нестача (-) загальних джерел на 1 грн, запасів, грн, (Н (зд))	-0,01	0,05	0,14	0,05	0,15	0,06	0,09	-0,10	0,10

Основними джерелами інформації для аналізу фінансової стійкості є фінансова звітність, яка являє собою сукупність форм звітності, складених на основі даних фінансового обліку з метою представлення користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан і діяльність підприємства для прийняття ними управлінських рішень [22, 27].

За досліджуваний період Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» (рис. 2.10) сформовано абсолютну та кризову фінансову стійкість. За 2015-2018 роки трикомпонентний показник фінансової стійкості представлено у вигляді {1; 1; 1}, а за 2014 сформовано кризовий тип фінансової стійкості {0; 0; 0}.

Спілка споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» забезпечена власними джерелами фінансування запасів в обсязі 18 702 тис. грн. станом на кінець 2014 року, 21 128 тис. грн. станом на кінець 2015 року, 23 634 тис. грн., станом на кінець 2016 року, 21 494 тис. грн. станом на кінець 2017 року та 25 457 тис. грн. станом на кінець 2018 року. Приріст зазначеного джерела фінансування у 2015 році порівняно з 2014 роком склав 2 426 тис. грн., а у 2016 році порівняно з 2015 роком склав 2 506 тис. грн., у 2017 році порівняно з 2016 роком склав -2 140 тис. грн. та у 2018 році порівняно з 2017 роком склав 3 963 тис. грн.

Показники наявності власних та довгострокових джерел фінансування запасів технічно дорівнює показнику власного оборотного капіталу, так як підприємство не залучало в оборот довгострокові кошти.

Загальний обсяг джерел фінансування запасів у 2016 році збільшився на 2 438 тис грн. за рахунок поточної кредиторської заборгованості, у 2017 році зменшився на 2 140 тис. грн. та у 2018 році збільшився на 4 046 тис грн. за рахунок короткострокових кредитів. У період 2016-2017 рр. Спілка споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» короткостроковими кредитами не користувалася. Таким чином, на кінець 2014 року загальний обсяг джерел фінансування запасів склав 18 773 тис.

грн., на кінець 2015 року 21 196 тис. грн., на кінець 2016 року 23 634 тис грн., на кінець 2017 року 21 494 тис грн. та на кінець 2018 року 25 540 тис грн.

Слід відмітити, що запас стійкості фінансового стану у 2014-2018 роках набув додатнього значення і склав -0,25 дня, 1,08 дня, 3,24 дня, 1,06 дня, 3,69 дня відповідно, в свою чергу він мав тенденцію до скорочення такого від'ємного значення у 2017 році порівняно з 2016 роком на 2,18 дня.

За умови дефіциту ресурсів Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області», проблема їх ефективного розподілу та використання виходить на одне з перших місць. Основним інструментом для оцінки ефективності використання ресурсів підприємства в умовах нестабільної економіки є оцінка та аналіз ділової активності суб'єкта господарювання, за допомогою якого можна об'єктивно оцінити результативність господарсько-фінансового стану підприємства та визначити перспективу його розвитку. Ділова активність виступає найважливішим фактором, що визначає фінансову стабільність підприємств.

Для оцінки ділової активності Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» використаємо «Золоте правило розвитку підприємства» яке виглядає наступним чином: Темп росту прибутку > Темп росту виручки > Темп росту активів > 100%. Проведемо аналіз показників, що характеризують ділову активність Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» [55].

На основі даних аналітичної таблиці 2.11, ми можемо зробити наступні висновки, що фактична модель «золотого правила» виглядає наступним чином:

- 1) $83,24\% < 98,52\% < 100,71\% > 100\%$
- 2) $87,15\% < 99,14\% < 101,56\% > 100\%$;
- 3) $57,00\% < 99,72\% > 99,42\% < 100\%$;
- 4) $139,15\% > 97,46\% < 99,51\% < 100\%$.

Таблиця 2.11 – Показники ділової активності Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» за 2014-2018 рр. (тис. грн.)

Показник	Рік					Зміна показника, %			
	2014	2015	2016	2017	2018	2015 від 2014	2016 від 2015	2017 від 2016	2018 від 2017
1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	334757	329788	326964	326044	317752	-1,48	-0,86	-0,28	-2,54
2. Чистий прибуток (збиток)	3132	2607	2272	1295	1802	-16,76	-12,85	-43,00	39,15
3. Середньорічна вартість сукупного капіталу	135277	136235	138355	137558	136886	0,71	1,56	-0,58	-0,49

Ми бачимо, що фактичне значення темпових показників ділової активності, а саме темпи росту прибутку, виручки, активів не співпадає з еталоном. За 2014-2016 рік збільшився майновий потенціал Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області», про це свідчить ріст майна обсяг якого збільшився на 1,56% , на противагу 2016-2018 років обсяг майна якого зменшився на 0,58% та 0,49% відповідно. Темп росту виручки менший за темпи росту активів, це дає право зробити висновок про неефективність використання ресурсів. Прибуток підприємства у 2017 р. зменшився на рекордні 43%, а у 2018 рр. зріс на 39,15%. Можна зробити висновок, що Співка споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» не дотримувалась «золотого правила розвитку».

Економічна система підприємства представлена плануванням, прогнозуванням, аналізом та контролем. Фінансовий контролінг забезпечує координацію між фінансовими складовими системи управління. Формування системи управління споживчою кооперацією України з використанням фінансового контролінгу має ґрунтуватися на оптимізації структури органів управління та забезпеченні ефективності діяльності з метою задоволення матеріальних і соціальних потреб пайовиків, працівників та споживачів

товарів, робіт, послуг, що виробляються або надаються в процесі здійснення фінансово-господарської діяльності [16].

Використання фінансового контролінгу на підприємстві сприятиме формуванню системи управління на якісно новому рівні, інтегруючи, координуючи і спрямовуючи діяльність різних служб і структурних підрозділів на досягнення загальної стратегічної й оперативної мети, що особливо важливо для складних інтегрованих організаційних систем. Нижчий рівень ймовірності банкрутства є показником високого рівня фінансового потенціалу [17]. Для проведення оцінки ймовірності банкрутства Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» використаємо зарубіжну модель Романа Ліса, яка має наступний вигляд [59]:

$$Z=0,063X_1+0,092X_2+0,057X_3+0,001X_4 \quad (2.1)$$

Таблиця 2.12 — Розрахунок інтегрального Z-показника моделі Романа Ліса за даними фінансової звітності Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» 2014-2018 рр.

X	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
X ₁	0,138	0,154	0,169	0,159	0,184
X ₂	0,030	0,033	0,031	0,015	0,019
X ₃	0,044	0,051	0,048	0,044	0,043
X ₄	6,417	6,671	6,075	5,608	4,555
Z	0,020	0,022	0,022	0,019	0,020

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що показник Z має помірну динаміку, де значення Z знаходиться в задовільній зоні в якій ймовірність банкрутства досить низька. В 2017 році значення Z знизилось, показник потрапляє в зону, але на загальну позитивну тенденцію це не вплинуло. Це пояснюється тим, що у Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» зріс оборотний капітал в тому числі за

рахунок зростання позикового капіталу, при цьому операційний та нерозподілений прибуток знизились.

В 2015-2018 роках значення Z є стабільно додатнім, що свідчить про відсутність загрози банкрутства. Це пов'язано з тим, що Спілка споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» продовжує отримувати прибуток. Таким чином, зроблено висновок про низьку ймовірність банкрутства Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» згідно до моделі Романа Ліса.

Окрім зарубіжної моделі діагностики ймовірності банкрутства, доцільно розглянути українську модель О. Терещенка для діагностики банкрутства Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області». Дана модель набула своєї популярності у використанні за рахунок своєї зручності, можливості вирішення проблем критичних значень показників, за рахунок використання різноманітних модифікацій базової моделі для суб'єктів господарювання з різними видами діяльності. При цьому рахування специфіки діяльності суб'єкта господарювання є доречним до застосування її при діагностиці ймовірності банкрутства Спілки споживчих товариств «Споживспілки Полтавської області». Модель О. Терещенка має наступний вигляд [59]:

$$Z=1,5X_1+0,08X_2+10X_3+5X_4+0,3X_5+0,1X_6 \quad (2.2)$$

За даними табл. 2.13, ми можемо зробити висновок, що показник Z має негативну динаміку до зниження, проте значення Z знаходиться в задовільній зоні, де $Z > 2$, а отже банкрутство не загрожує. Діяльність Спілки споживчих товариств «Споживспілки Полтавської області» є прибутковою, фінансове становище є стабільним, а фінансова стійкість є високою. При цьому рівень фінансового потенціалу оцінюється як високий.

Таблиця 2.13 — Розрахунок інтегрального Z-показника моделі О. Терещенка за даними фінансової звітності Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» 2014-2018 рр.

X	Рік				
	2014	2015	2016	2017	2018
X ₁	20,233	19,019	17,239	16,722	13,612
X ₂	8,191	7,897	7,369	6,942	5,930
X ₃	0,024	0,022	0,017	0,017	0,014
X ₄	0,010	0,009	0,007	0,007	0,006
X ₅	0,057	0,061	0,063	0,063	0,070
X ₆	2,470	2,408	2,339	2,409	2,295
Z =	31,560	29,689	26,908	26,098	21,319

У 2018 році порівняно з 2014 рр. значення Z знизилось на 32,4%, але показник не потрапляє в зону де існує загроза банкрутству чи фінансова нестабільність. Це пояснюється тим, що у Співки споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» зросли зобов'язання при цьому знизились грошові надходження, зросла загальна сума активів, у тому числі запаси але зменшився чистий прибуток.

В 2014-2018 роках значення Z є стабільно додатнім, що свідчить про відсутність загрози банкрутства. Це пов'язано з тим, що Співка споживчих товариств «Споживспівка Полтавської області» отримувати прибуток. Таким чином, зроблено висновок про низьку ймовірність банкрутства Співки споживчих товариств «Споживспівки Полтавської області» згідно до моделі О. Терещенка.

Таким чином, використання зарубіжної та вітчизняної моделей оцінки ймовірності банкрутства показало однаковий результат, тому для визначення фінансового потенціалу суб'єкта господарювання краще скористатися декількома моделями, щоб отриманий результат був якісним та точним. Використання даних моделей дає змогу визначити фінансову стійкість суб'єкта господарювання, що є основним фактором при оцінці його фінансового потенціалу. В даному випадку мова йде про отримання

достовірних результатів щодо фактичного рівня фінансового потенціалу суб'єкта господарювання.

Висновки за розділом 2

Розглянуті методичні підходи до дослідження розвитку споживчої кооперації України дають підстави до формування теоретичних та практичних висновків:

1. Розроблено методичні підходи до діагностики функціонування споживчої кооперації України. Запропонована методика діагностики діяльності споживчої кооперації має ієрархічну послідовність з поетапним здійсненням дослідження, яке в результаті дозволить встановити діагностичний висновок об'єкта дослідження. Враховуючи вимоги які ставляться до розробки методики проведення діагностики функціонування підприємств та організацій споживчої кооперації розроблено структуру методичного підходу. Відповідно до розробленої структури методичного підходу проведення дослідження розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації, весь процес складається з трьох етапів, які структурно та логічно взаємопов'язані один з одним, і включають в себе послідовні дії, які в результаті приведуть до встановлення обґрунтованого висновку про результат функціонування споживчої кооперації. Доведено, що практична апробація розробленої методики проведення дослідження забезпечить повною мірою здійснення комплексної діагностики, яка дозволить охарактеризувати якісні та кількісні показники діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

2. Досліджено генезис розвитку споживчої кооперації в економіці України та визначено основні тенденції розвитку. Узагальнено основні етапи споживчої кооперації від періоду зародження до сьогодення. Визначено, що

система споживчої кооперації характеризується незадовільними сучасними тенденціями діяльності, що створює необхідність відродження та є першочерговим завданням при розробці стратегії розвитку споживчої кооперації. Здійснено PEST– аналіз, результати якого показали, що на сучасний стан споживчої кооперації впливає ряд факторів, серед яких найбільш негативний вплив мають економічні та політичні, а технологічні та соціальні в повній мірі розкривають можливості для розвитку.

3. Проведено поглиблений аналіз загальних тенденцій господарсько-фінансової діяльності споживчої кооперації здійснимо на прикладі Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області». Доведено, що найважливішою ознакою успішної діяльності Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області» є здатність функціонувати й розвиватися в умовах внутрішнього та зовнішнього середовища, які істотно змінюються. Апробовано методичні підходи до діагностики функціонування споживчої кооперації на основі методики та запропонованого інструментарію. Доведено, що практичне застосування методичних положень та запропонованого інструментарію дозволило отримати найбільш ґрунтовну оцінку стану та надійності розвитку Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області».

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ЄВРО ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1 Стратегічне планування розвитку споживчої кооперації України

Сучасний процес глобалізації світової економіки призводить до зростання ролі інтегрованих структур управління, що існують в рамках організаційної форми. Особливого поширення набуває кооперативне підприємництво, оскільки будується на міжфірмових зв'язках та стратегічному партнерстві, що є важливим інструментом формування нормальних умов функціонування та розвитку ринкових відносин. За останні роки система споживчої кооперації зазнала глибоких перетворень, зокрема оновився соціально-економічний потенціал, оновилися стратегія розвитку, поглибилися соціальні функції, зросла необхідність активізації інтераційних процесів споживчої кооперації в міжнародний економічний простір [24].

Поглиблення ринкових відносин, реалізація курсу стабілізації і економічного зростання в Україні потребують нарощення потенціалу та ефективного функціонування всіх сфер і секторів національної економіки, серед яких особливе місце займає кооперативний сектор. На сьогодні, у споживчій кооперації зосереджено близько 1193 підприємств споживчої кооперації, 753 споживчих кооперативів, 4425 споживчих товариств та 318 спілок споживчих товариств. З усіх складових кооперативного сектора, споживча кооперація є найбільш структурованою та організаційно оформленою [35].

Загалом, діяльність споживчої кооперації спрямована не лише на задоволення матеріальних потреб населення, а й на соціальну перебудову, стабілізацію економіки, відродження демократії та міжнародне співробітництво. Відповідно, виділимо ряд чинників, які здатні суттєво

впливати на сучасний розвиток споживчої кооперації, та об'єднують їх в три групи:

- Внутрішні
- Національні
- Міжнародні

Внутрішні чинники розвитку споживчої кооперації є численними і різноманітними, які умовно можна поділити на такі категорії:

- 1) соціальні чинники – інтереси членів, кадри, соціальні мотиви, соціально-економічні та культурні права, соціальна база;
- 2) економічні чинники – внутрішні кооперативні відносини, власність, економічний потенціал, особисті та колективні економічні інтереси;
- 3) організаційно-управлінські – внутрішня організація функціонування кооперативу, прискорення розвитку споживчої кооперації, формування моделі кооперативної системи орієнтованої на ринкову економіку.

Дія вищезазначених чинників не обмежується на етапі встановлення кооперативного сектора, а має перспективний характер. На розвиток споживчої кооперації впливають такі стратегічні чинники, як члени кооперативу, дія здійснюється на соціальну сферу, систему управління, внутрішні відносини, особисті та колективні інтереси, економічний потенціал, та конкуренти, на посилення конкуренції, активність методів конкурентної боротьби. При цьому конкурентне середовище здатне активізувати прогресивні технології, конкурентні методи функціонування, ринкові методи господарювання.

Національні чинники розвитку споживчої кооперації пов'язані з економічними процесами в країні та ґрунтовними змінами в соціальній сфері, вплив яких більш сильніший з поглибленням цих процесів. До основних національних чинників можна віднести такі, як ринкова орієнтація економіки, рівень соціальної орієнтації економіки та соціального захисту,

контрасти у доходах різних верств населення, рівне функціонування усіх секторів економіки та різних форм власності, структурні зміни в кооперативному господарстві, зміни в механізмі діяльності економіки, в системі управління, у відносинах із державними органами.

Міжнародні чинники особливого значення набувають в процесі глобалізації світової економіки. Особливої уваги варті транснаціональні компанії та фінансово-промислові групи, які здатні швидко інтернаціоналізувати національні економіки, монополізувати ринки, концентрувати у свої власності інвестиції та капітал. Це все призводить до звуження простору для функціонування кооперації, оскільки конкуренція здатна витіснити кооперативи із традиційних сфер діяльності. Інша група чинників пов'язана з активним міжнародним співробітництвом, за якого розширюються кооперативні зв'язки, масштаби діяльності, посилюється взаємодопомога та солідарність в системі споживчої кооперації.

Стратегія розвитку споживчої кооперації в Україні повинна сприяти трансформації існуючого стану кооперативних систем з тим, щоб створити нові ефективні та перспективні системи з метою прискореного соціально-економічного розвитку країни. Масштабність стратегічних цілей розвитку споживчої кооперації дозволяють поділити їх на чотири етапи, які будуть поставати у перспективи відповідно рівня організаційно-економічних завдань.

Перший етап необхідний план дій для самопідтримуваної діяльності споживчої кооперації. Даний етап вимагає широкої масштабної освітньої, організаційної, економічної роботи серед кооператорів та кваліфікованого інформаційно-консультаційного наукового та правового супроводу кооперативів. Тривалість даного етапу буде визначатися спроможністю членів кооперативу бачити переваги у взаємодії та взаємодопомозі, проявляти ініціативу, здатність брати на себе відповідальність пов'язану з членством. У цей період особливе значення будуть мати міжнародні кооперативні принципи, як основа формування споживчих кооперативів.

Завершення даного етапу характеризується появою територіальних та галузевих об'єднань споживчих кооперативів.

Другий етап – створення територіальних та галузевих об'єднань споживчих кооперативів. Тривалість даного етапу можна визначити за доступом кооперативів до ринків збуту, кредитних ресурсів, державною підтримкою кооперативного сектора, стратегічна орієнтація на розвиток, ефективна взаємодія всіх видів кооперації. Пріоритетом цього етапу є розвиток вертикальної інтеграції, яка дозволяє кооперативам створювати власні канали збуту і не залежати від каналів комерційних підприємств, їх кон'юнктури, погоджувати та об'єднувати економічні інтереси. При цьому є можливість покращити матеріально-технічне забезпечення. Даний етап завершується появою кооперативних об'єднань національного рівня.

Третій етап характеризується організаційним оформленням та розвитком кооперативного сектора на національному рівні. Формування перспективної моделі кооперативного сектора є глибоке переосмислення соціально-економічного змісту кооперації із врахуванням сучасних кооперативних теорій та концепцій, тому що кооперацію слід розглядати як соціально-економічне явище. Тому споживчу кооперацію слід розглядати крізь призму соціально-економічного характеру, в основі якої лежить економічна діяльність та соціальна ідея. Пріоритет в економічній основі призведе до деформації природи споживчої кооперації і як результат кооперативного сектора в цілому, тому соціальний аспект повинен бути в пріоритеті розвитку сучасної моделі споживчої кооперації.

Четвертий етап характеризується формуванням споживчої кооперації на національному рівні, та початком інтеграції у міжнародний кооперативний простір. На даному етапі важливим є те, що соціально-економічний зміст кооперації може бути успішно реалізований на міжнародному просторі, лише базуючись на кооперативних принципах та цінностях, мова йде про міжнародні кооперативні принципи прийняті Міжнародним кооперативним альянсом у 1995 р.. Звичайно, крім міжнародних принципів кооперації,

перспективна модель споживчої кооперації повинна базуватися на національних принципах, що відображають її специфіку. Такими принципами є системність та організаційна єдність, взаємодія з державною, а значить залежність від напряму розвитку національної економіки, планомірність та справедливність. Сьогодні умови ринкової економіки дають можливість для розвитку та популяризації кооперативної форми діяльності, базуючись на національні та міжнародні принципи діяльності. Крім того, споживчі кооперативи, що готові до пошуку нових шляхів розвитку та адаптації до нових умов, дають приклад щодо шляхів розв'язання сучасних проблем на кооперативних засадах.

Оцінювання макросередовища функціонування системи споживчої кооперації України з позиції потенціалу її зовнішньоторговельної діяльності здійснено на основі проведеного SWOT – аналізу (табл. 3.1). Для проведення аналізу сильних та слабких сторін, можливостей та загроз споживчої кооперації, було проаналізовано загальний стан макроекономічного становища споживчої кооперації в Україні на основі проведеного дослідження. Відповідно до цього нами одержано чотири сектори матриці, кожен з яких відповідає факторам що описують фактичний стан розвитку споживчої кооперації в Україні та, відповідно, визначає характер стратегії використання інструментів регулювання системи споживчої кооперації України. Варто зазначити, що споживча кооперація має ряд різнопланових сильних сторін, але на противагу цьому, серед проаналізованих слабких сторін простежується спільна коренева проблема – відсутність чіткої стратегії розвитку, що впливає на виникнення загроз.

Загалом, зі SWOT-аналізу споживчої кооперації в Україні можна побачити, що існує більше сильних сторін та можливостей, ніж слабких сторін та загроз. До того ж, сильні сторони та можливості можуть стати факторами мінімізації впливу слабких сторін та попередження виникнення загроз.

Таблиця 3.1 SWOT - аналіз споживчої кооперації України

Сильні сторони (Strength)	Слабкі сторони (Weakness)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Соціальна орієнтованість системи 2. Морально-етичні цінності 3. Чітка ієрархічна структура 4. Багатогалузевий характер діяльності 5. гарантований ринок збуту 6. Власна сировинна і товарна база 7. Накопичений досвід господарювання 8. Експортний потенціал 9. Науковий потенціал 10. Кваліфікований кадровий потенціал 11. Наявність власної інфраструктури 12. Ринки збуту 13. Значний сегмент внутрішнього ринку 14. Орієнтація на задоволення потреб пайовиків 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Втрата економічної зацікавленості споживачів 2. Неоднорідність структури системи 3. Недосконалість нормативно правової бази щодо діяльності споживчої кооперації 4. Низька доля участі пайовиків в управлінні споживчим кооперативом 5. Недостатня поінформованість населення про переваги кооперації 6. Слабка позиція на ринку 7. Низька ефективність фінансово-господарської діяльності 8. Скорочення наукових досліджень 9. Недостатній рівень зовнішньоекономічної діяльності
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Раціоналізація організаційної структури управління 2. Популяризація кооперативної ідеї 3. Підвищення соціального статусу системи і як результат довіри споживачів 4. Збільшення чисельності пайовиків 5. Сприятливе законодавче поле 6. Вихід на нові ринки 7. Кооперативна інтеграція 8. Міжнародна співпраця 9. Розвиток внутрішніх і партнерських відносин 10. Нарощення інформаційного потенціалу 11. Зміцнення зв'язків з місцевою владою 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Слабка ринкова позиція 2. Недостатня розвиненість ринкових інституцій 3. Втрата внутрішнього ринку 4. Нестача кваліфікованих кадрів 5. Висока конкуренція з підприємницькими структурами 6. Несприятливі демографічні тенденції в країні 7. Негативні інфляційні тенденції 8. Процеси тінізації економіки 9. Погіршення платоспроможності населення 10. Фінансова нестабільність 11. Неврегульованість законодавства 12. Відсутність державної підтримки 13. Втрата підтримки міжнародного кооперативного руху

Стратегічний розвиток під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників повинен бути спрямований на:

– соціальну організаційну, функціональну та територіальну структурну перебудову з одночасним створенням сучасної адаптованої ринкової моделі;

– розвиток основних галузей діяльності, таких як торгівля, заготівлі та переробка, з можливістю освоєння нових видів економічної діяльності та

інтегрування нових методів та способів діяльності з урахуванням сучасних тенденцій міжнародної інтеграції;

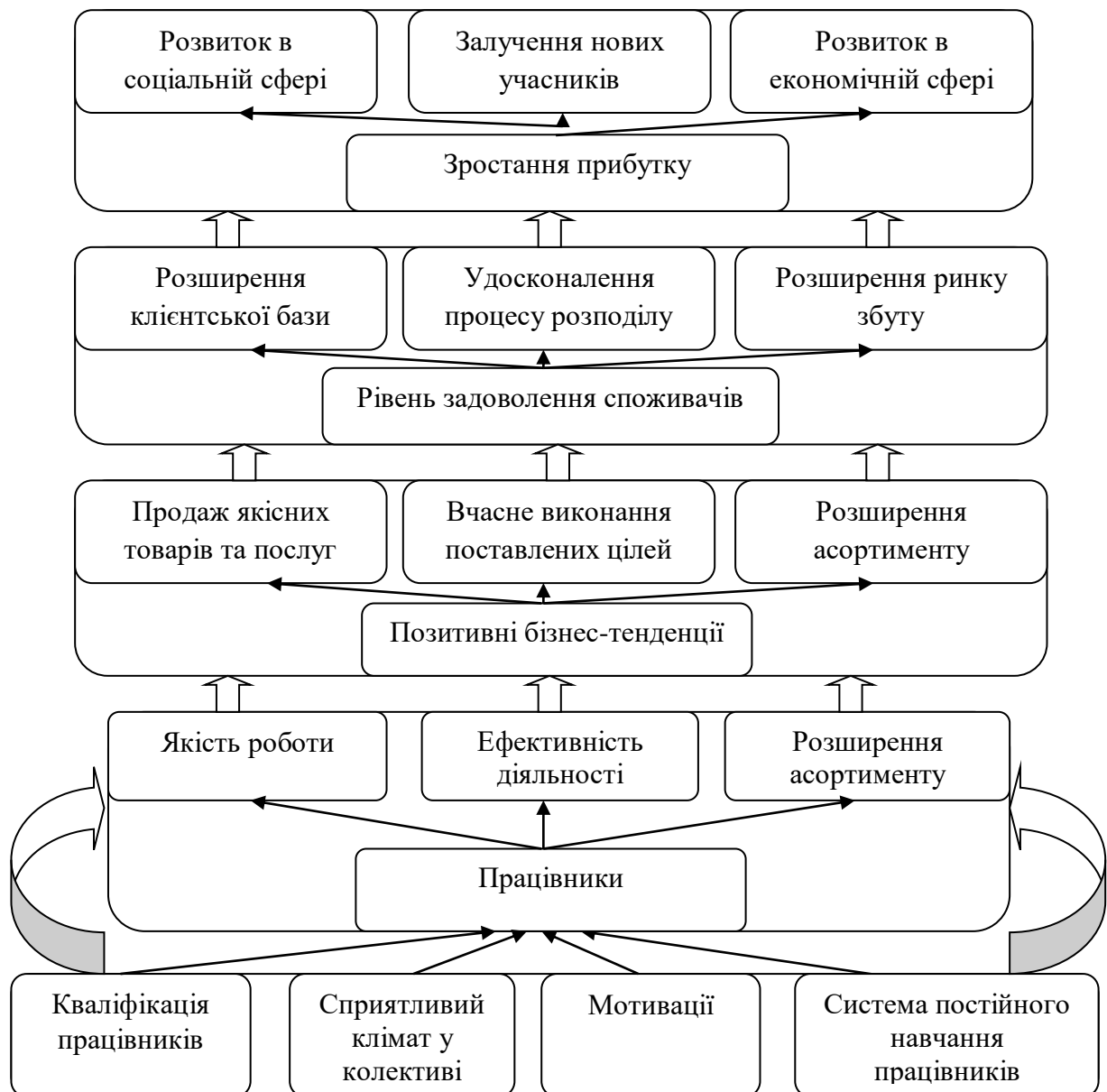
- посилення соціальної місії, соціального захисту та підтримки членів споживчого кооперативу;
- розширення сфери соціального обслуговування та активізація ролі споживчих кооперативів у соціально-культурних перетвореннях країни;
- розширення міжнародного кооперативного співробітництва.

Ринкові умови національної економіки посилюють процеси глобалізації, міжнародної інтеграції що сприяє тісній взаємодії споживчої кооперації та держави. У перспективі данні процеси будуть досить поширеними та актуальними, тому виникає необхідність обґрунтування стратегічних рішень розвитку. Основні напрями державної політики щодо стратегічного розвитку споживчої кооперації в Україні є такі:

- створення сприятливих умов для розвитку. Система умов повинна включати найрізноманітніші аспекти розвитку. Економічні умови повинні створити економічну свободу, захист економічних інтересів, економічне регулювання, багатоукладність економіки. Соціальні умови мають забезпечити соціальну підтримку та захист, активізація соціальної політики, надання соціальних гарантій;
- активізація діяльності кооперативів передбачає стимулювання розвитку, економічна підтримка, правовий захист;
- державна підтримка та правовий захист – актуалізацію нормативно правової бази у відповідності до сучасних тенденцій розвитку.

Створення сприятливих умов для розвитку кооперативного сектору передбачається Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху й посиленні його ролі в реформуванні України на ринкових засадах» 2000 р. [57]. Сьогодні, законодавство не передбачає виокремлення поняття «неприбуткова діяльність» по відношенню до кооперативів, що є основним ідейним принципом діяльності. Крім визнання

того, що одержання прибутку не є основною метою діяльності споживчих товариств, і на сьогодні законодавство не просунулося вперед у визначенні їхнього статусу. Державна політика повинна бути спрямована, насамперед, на зміну податкового законодавства, де повинні бути сформовані проекти щодо податкових пільг кооперативним організаціям, оскільки вони є основними об'єктами здійснення соціально-економічної діяльності. Діцільним було б внесення до чинного законодавства правок щодо неприбуткового характеру діяльності кооперативних організацій.



Джерело: розробка автора

Рисунок 3.1 - План стратегічного розвитку споживчої кооперації в Україні

Розробка плану стратегічного розвитку є необхідним компонентом в стратегічному плануванні ефективної діяльності. Кожен компонент стратегічного плану дозволить структурувати всі рівні управління, а також визначити роль кожного компоненту в структурі підприємства та організації споживчої кооперації (рис. 3.1). На рис. 3.1 відображено план стратегічного розвитку споживчої кооперації, який дозволить реалізувати стратегію розвитку. В плані стратегічного розвитку відображені всі причинно-наслідкові зв'язки між всіма компонентами та кінцева мета діяльності. Даний план дозволить управлінському апарату приймати необхідні управлінські рішення при вирішенні проблем та перспектив розвитку з метою підвищення рівня розвитку підприємства та організації споживчої кооперації, та виконання основної соціальної функції.

Стратегічне планування розвитку споживчої кооперації необхідно здійснювати у розрізі окремих складових системи споживчої кооперації.

1. Працівники. Основу ефективної діяльності складають працівники, від діяльності яких залежить злагоджена діяльність всіх бізнес процесів в організації. Необхідність постійного підвищення кваліфікації, мотивації, постійного навчання працівників та створення сприятливого клімату є запорукою міцного підґрунтя для успішної діяльності та розвитку.

2. Бізнес-процеси. Позитивні бізнес-тенденції для підприємств та організацій споживчої кооперації є необхідним рушієм в сталого розвитку. Якість діяльності, належний рівень задоволення потреб споживачів та та підтримання тенденцій до інноваційного розвитку дасть змогу розширити асортимент товарів та послуг, збільшити кількість постачальників, розширити горизонти діяльності на національному просторі з подальшим виходом у міжнародний економічний простір.

3. Клієнти. Підвищення рівня задоволення клієнтів дозволить розширити клієнтську базу, а разом з тим і частку на ринку. Задоволення клієнтів залежить від розширення асортименту, створення прогресивної

системи знижок, здійснення рекламних заходів з метою інформування клієнтів, і як результат вихід на міжнародного споживача.

4. Фінансові результати. Фінансова діяльність безпосередньо залежить від активної діяльності в таких напрямках, як пошук нових ринків збуту, підвищення рентабельності та платоспроможності, зростання ділової активності та фінансової стійкості, отримання дивідендів від залучення вільних коштів з подальшим перерозподілом, як результат отримання фінансової вигоди - прибутку.

5. Члени кооперативу. Існування системи ефективного розподілу прибутку, розширення системи комунікацій, залучення нових учасників дозволить підвищити рівень реалізації соціально-економічних інтересів членів-пайовиків.

Структурні зрушення як на національному рівні так і на міжнародному, створюють необхідність розробки стратегії подальшого розвитку споживчої кооперації. Вирішення питання просування кооперативних форм діяльності, розробка та реалізація державних програм підтримки розвитку споживчої кооперації та широкого кола моделей розвитку, що відповідатимуть вимогам національної економіки та сучасній реальності є основою для розробки стратегічних аспектів розвитку на сучасному етапі.

3.2 Закономірності і сучасні тенденції розвитку споживчої кооперації України в системі міжнародного кооперативного руху

Інтеграція кооперативних систем в міжнародний простір ґрунтується на дотриманні кооперативних принципів господарювання що в результаті має вплив на подолання проблем пов'язаних з безробіттям та бідністю у світі, а також, що не менш важливе, зі зниженням рівня міграції трудових ресурсів. Основою міжнародного кооперативного руху є соціальна спрямованість, і

тому у 21 столітті це є фактично альтернативною формою розвитку міжнародних відносин і здатна забезпечити стійке економічне зростання як у розвинутих країнах, так і у країнах з перехідною економікою.

Розвиток кооперативного руху в сучасних реаліях зумовлений жорстокою конкуренцією та глобалізацією економічного і громадського життя суспільства. Глобалізаційні процеси кооперативних відносин в світі є стимулом до всебічного розвитку національного кооперативного руху як у економічній діяльності так і у сфері соціальних відносин. Даний процес дозволить посилити діяльність кооперативів на ринку України, бути конкурентоспроможними в умовах ринкової економіки.

Історично склалося так, що за своєю природою кооперативи відіграють потрійну роль [68]:

- як економічні суб'єкти, вони створюють можливості для роботи, засобів до існування і отримання доходу;
- як соціально-орієнтовані підприємства, основною метою їх діяльності є забезпечення соціального захисту пайовиків і справедливості розподілу прибутку між членами кооперативу;
- як демократичні інститути, вони контролюються їх членами та відіграють провідну роль в суспільстві і місцевих громадах .

Кооперація є важливою ланкою суспільно-економічного устрою, випробуваною багаторічним досвідом. Кооператив – це автономне об'єднання осіб, для досягнення спільних економічних, соціальних та культурних цілей. Діяльність кооперативів має важливе значення для національної економіки, особливо у сфері обслуговування виробничих потреб сільського населення, товарообороту, дрібнотоварного виробництва, послуг для міського і сільського населення, житлового будівництва тощо. Фактично, більшість із цих напрямів господарської діяльності історично розвивалися у споживчій кооперації.

Завдяки самодопомозі та розширенню можливостей, реінвестуванню у їхні громади та турботі про добробут людей та світ, у якому ми живемо,

кооперативи виховують довгострокове бачення сталого економічного зростання, соціального розвитку та екологічної відповідальності. За даними Міжнародного кооперативного альянсу понад 12% свіх людей на планеті є частиною будь-якого з 3 мільйонів кооперативів у світі, а 300 найбільших кооперативів чи кооперативних груп генерують оборот в 2,1 трлн. дол. Кооперативи сприяють сталому економічному зростанню та стабільній, якісній зайнятості, оскільки забезпечують роботою 280 мільйонів людей, а це понад 10% людей по всьому світу [66].

Як показує зарубіжний досвід, організації, що засновані на цінностях та принципах кооперативних підприємств, за своєю суттю, є стабільною та широкомасштабною формою бізнесу. Кооперативи розвивають демократичні знання, практику та соціальну інтеграцію. Вони також продемонстрували стійкість під час економічної та фінансової кризи.

Щонайменше 12% людей на землі є співробітником будь-якого з 3-х мільйонів кооперативів на землі. Кооперативи забезпечують роботою або робочою силою 10% зайнятого населення, а триста найвищих кооперативів чи кооперативних груп приносять оборот 2,1 трлн [68].

Значна увага до яка приділяється діяльності кооперативів в зарубіжних країнах пов'язана з тим, що кооперативи здатні:

- розв'язувати проблеми безробіття;
- покращувати умов життя бідного населення;
- знижувати рівень міграції трудових ресурсів;
- підвищувати професійний рівень учасників;
- забезпечувати партнерство з урядом в реалізації завдань

соціальної місії держави.

Результати аналізу основних етапів та особливостей розвитку кооперативної ідеології у світі представлено в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Етапи розвитку кооперативної ідеології у світі

Назва етапу	Період	Представники періоду	Особливості розвитку
Перший	До 1844 р.	Р. Оуен Ш. Фур'є А.де Сен-Сімон	Зародження кооперативної ідеї у вигляді кооперації дій як співпраці. Кооперація дій і праці на цьому етапі була викликана необхідністю приналежності людей до якоїсь спільноти, але попри вимушену співпрацю, мова йде про її добровільну форму, в якій уже присутні деякі первісні кооперативні принципи: турбота про інших, взаємодопомога
Другий	1844–1850 рр	С. Бабенко Б. Борисов С. Гелей А.Макаренко К. Пажитнов	Кооперація виступає як організація, об'єднання, що створюється з метою задоволення матеріальних і духовних потреб її членів за допомогою спільних зусиль.
Третій	1850 р. – початок ХХ ст.	Ш. Жід М. Туган-Барановський Ф. Штаудінгер	Виникнення, власне, кооперативної теорії. На основі вже здобутого досвіду та прорахунків попередників лідерами кооперації даного періоду була сформована кооперативна теорія. Були узагальнені та систематизовані основи, умови створення, економічний зміст і мета кооперативних організацій як практичного втілення кооперативної ідеології.
Четвертий	1940 р. – початок ХХІ ст.		Період утвердження соціально-економічної природи кооперації та її ідентичності. З розвитком ринкової економіки кооперація утвердилась як досконала форма господарювання, перспективна бізнес-модель модерного суспільства.

Джерело: складено автором на основі [1]

Сучасні тенденції розвитку міжнародного кооперативного руху характеризуються такими процесами:

- активізація міжнародного співробітництва у регіональному та глобальному масштабах
- розвиток кооперації в нових сферах життєдіяльності суспільства
- зростання кооперативного підприємництва в сфері фінансів
- зростання кількості багатofункціональних кооперативів

- підвищення ролі універсальних товариств у кооперативному секторі економіки
- докорінна перебудова організаційних і господарських засад споживчої кооперації

Міжнародні інтеграційні процеси в кооперативному секторі мають наслідком зростання підтримки міжнародного кооперативного руху на рівні світових інституцій та налагодження співробітництва між кооперативними системами зарубіжних країн. Тому доцільним є активне включення у співробітництво з кооперативними системами зарубіжних країн кооперативним організаціям України. Кооперативний сектор європейських країн на сьогоднішній день характеризується збільшенням чисельності кооперативів, у тому числі їх видів та кількості учасників.

Питанню активізації розвитку кооперативів у світі приділяється велика увага. Ще в 1895 році був створений Міжнародний кооперативний альянс (International Co-operative Alliance), який на сьогодні є потужним інститутом розвитку кооперативного руху. З 1992 р. Україна є членом Міжнародного кооперативного альянсу. Це неурядова кооперативна федерація, яка створена для того, щоб сприяти розвитку співробітництва між коопераціями різних країн, представляючи 317 кооперативних федерацій та організацій у 110 країнах світу. За даними Міжнародного кооперативного альянсу, кожна шоста людина на планеті є кооператором [70].

Щороку Міжнародний кооперативний альянс публікує Всесвітній кооперативний моніторинг. Всесвітній кооперативний моніторинг - це проект, розроблений для збору економічних, організаційних та соціальних даних про кооперативи по всьому світу. Основна мета – розробити багатовимірну базу даних, що містить інформацію про соціально-економічну цінність та вплив кооперативів як у глобальних рамках, так і в їх регіональному та національному контексті. Моніторинг розглядається в усьому світовому русі джерелом глобальної статистики економічних вимірів кооперативних підприємств [73].

У співпраці зі Споживчими кооперативами у всьому світі (Consumer Cooperatives Worldwide (CCW)), Всесвітній кооперативний моніторинг виклав особливий погляд на споживчі кооперативи діяльність яких включена в секторі оптової та роздрібною торгівлі. Мета полягає в тому, щоб дати читачам деяку інформацію про важливий внесок, який споживчі кооперативи можуть внести як соціально, так і економічно за допомогою своєї роздрібною та оптової діяльності [67].

Заснована у 1957 році EuroCoop - європейська організація для споживчих кооперативів є одною із перших недержавні організації, яка була визнана Європейською комісією. Стратегія є доступною для всіх інституції ЄС щодо захисту інтересів споживчих кооперативів та їхніх членів. EuroCoop об'єднує асоціації споживчої кооперації у 19 європейських країнах роздрібною торгівля яких складає 79 млрд. євро щороку. Сьогодні EuroCoop є міцною опорою для споживчих кооперативів на європейському рівні [69].

Один з основних векторів розвитку споживчої кооперації в Україні є міжнародна діяльність, тому досвід партнерів зі всього світу дасть можливість зміцнення позиції як на національному так і на міжнародному просторі. Протягом останніх років активізувалась діяльності Укоопспілки, яка представляє Україну на асамблеях, на міжнародних форумах і семінарах, а також відвідує країни-партнери з офіційними та діловими візитами, зокрема:

- 30-31 травня 2011 року в Москві відбулася Генеральна асамблея асоціації «Кооперативи Європи» Міжнародного кооперативного альянсу на тему «Вирішення економічних і соціальних проблем Європи: шлях кооперативів». Обмінятися досвідом і виробити стратегію на 2012 рік у прибули близько 300 делегатів із 42 країн світу (в тому числі з України), а також представники Європарламенту, керівники національних кооперативних організацій, голови суспільних об'єднань [70];

- 1 червня 2011 року Укоопспілка стала членом асоціації «Ліга національних спілок кооперативних організацій споживчої кооперації країн

Співдружності Незалежних Держав», що сприятиме покращенню співпраці з країнами-членами СНД;

– у 2011 році керівництво Укоопспілки також вело переговори про її вступ до Європейського союзу споживчих кооперативів – EuroCoop, а вже 1 січня 2012 року Укоопспілка стала його повноправним членом.;

– у межах співпраці з EuroCoop у лютому 2012 року до Києва прибула офіційна делегація Угорської групи інтегрованих комерційних систем (The Laurel Group), яка є стратегічним партнером споживчої кооперації Угорщини в процесах постійної модернізації системи [69].

Виходячи зі своїх цінностей, споживчі кооперативи сильно орієнтуються на соціальну відповідальність. Хоча акцент робиться на задоволенні потреб та очікувань членів, споживчі кооперативи виступають за стійкий підхід до їх виробничої та дистриб'юторської діяльності та враховують сталий розвиток місцевих громад, екологічні проблеми, здоров'я та безпеку споживачів. Як і у випадку з кооперативами загалом, незалежно від сектору, мета ділової моделі споживчої кооперації – не максимізувати прибуток, а служити своїм членам та захищати їхні інтереси.



Рис. 3.2 - Структура основних секторів діяльності кооперативів у світі за підсумками діяльності 2018 р. [70, 73]

Всесвітній кооперативний моніторинг 2018 року зібрав дані для 2575 організацій. Понад 300 найбільших світових кооперативних організацій працюють у різних секторах: страхування (33%), сільськогосподарська промисловість (33%), оптова та роздрібна торгівля (20%), банківські послуги (7%), промисловість та громадські послуги (4%), охорона здоров'я, освіта та соціальна допомога (1%) та інші послуги (2%) та загальний оборот понад 2 трлн дол [73].

Кооперативи країн Європи відіграють важливу роль у майбутньому континенту. Близько 160000 підприємств Європи є кооперативами. Вони працюють у всіх секторах економіки та мають великий діапазон від мікропідприємств до великих компаній, що працюють на міжнародному рівні. В більшості європейських країн кооперативи залучені до тристороннього соціального діалогу, тісно співпрацюючи з профспілками та державою. Наприклад, у Данії створені тристоронні комітети, в Ірландії створено соціальне товариство, діяльність якого направлена на вирішення соціальних питань [3].

Регіональний офіс Міжнародного кооперативного альянсу «Кооперативи Європи» (Cooperatives Europe) щороку проводить аналіз стану кооперативного руху в Європі. Так, відповідно до результатів аналізу у 2018 році були виявлені такі факти [68]:

- у Фінляндії 75% населення члени кооперативного підприємства.
- У Бельгії, 1 з 5 аптек – кооператив;
- у Польщі 1 з 3 людей проживає в будинках належить кооперативам;
- у Франції кооперативні підприємства надають майже 1 млн. робочих місць, що становить 3,5% загальна зайнятість в країні;
- у Німеччині кооперативних банків більше 16 мільйонів членів;
- в Італії 50% агропродовольчого сектора керують кооперативи і є майже 34 000 сервісних кооперативів;

– у Великобританії кооперативи надають ширший асортимент продукції порівняно з будь-яким іншим продавцем.

ЄвроКооп об'єднує та представляє 19 європейських національних асоціацій споживчих кооперативів які в основному займаються роздрібною торгівлею. Члени ЄвроКооп обслуговують 32 мільйони споживачів щодня та несуть серйозну відповідальність та зобов'язання досягти зростання економіки, пропонуючи товари та послуги, що відповідають суворим критеріям екологічної стійкості, здійснюючи інформаційно-просвітницьку діяльність, спрямовану на трансформацію суспільства та навчання споживачів [68].

Кооперативні організації та суб'єкти соціальної економіки стають все більш важливим вузлом для зближення інституцій, громадянського суспільства та бізнесу. Для вирішення суспільних проблем нам потрібно продовжувати розвивати співпрацю через рамки та інструменти сталого розвитку.

3.3 Сценарій функціонування споживчої кооперації України в умовах євро інтеграційних процесів

Уповільнення процесу інтеграції в європейське середовище зумовлює пошук альтернативних напрямів та форм інтенсифікації у формі секторально-регіональної моделі інтеграції України в ЄС. Дана модель повинна будуватися з урахуванням очікуваних позитивних та негативних наслідків від вступу в ЄС, готовності до часткової або повної інтеграції.

Основними факторами що впливають на уповільнення вступу в ЄС є низький рівень конкурентоспроможності національної економіки загалом, зокрема згідно «Звіту про глобальну конкурентоздатність 2019» Україна набрала 57,03 балів із 100 у 2018 році, опублікованому Всесвітнім

економічним форумом. Індекс конкурентоспроможності в Україні в середньому склав 12,60 бала з 2007 по 2018 рік, досягнувши найвищого часу в 57,03 балів у 2018 році та рекордно низького рівня 3,90 балів у 2011 році [72].

Трансформація кооперативного сектора в Україні неможливий без врахування досвіду та результатів аналізу моделей реформування кооперативних секторів провідних зарубіжних країн. Інтеграційні процеси, які необхідні для України, нерозривно пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю споживчої кооперації.

Світовий кооперативний простір покликаний захищати модель співпраці підприємств, а також створювати платформу для обміну та спільного розвитку й популяризувати спільну ділову модель на світовому рівні. Тому, ще у 2006 році було створено глобальну галузеву організацію Міжнародного кооперативного альянсу Споживчі кооперативи світу (CCW), яка об'єднує, представляє та відстоює інтереси 28 національних організацій споживчих кооперативів по всьому світу, які представляють 75 мільйонів індивідуальних членів, і які реєструють загальний річний оборот понад 500 мільярдів євро [67].

CCW підтримує стратегію та політику ICA для розвитку кооперативів та здійснює відповідну координацію з відповідними структурами ICA для досягнення наступних цілей:

- представляти від імені ICA інтереси споживчої кооперації перед іншими міжнародними кооперативними організаціями;
- встановити глобальну стратегію, координувати та підтримувати організації споживчої кооперації на регіональному та національному рівні у всіх питаннях, що стосуються їх роботи;
- сприяти ефективному виконанню цілей організації.

Членами організації «Споживчі кооперативи світу» (Consumer Cooperatives Worldwide) є національні організації споживчих кооперативів різних країн світу. Найбільшого поширення та стрімкий розвиток споживчої

кооперації спостерігається у європейських країнах. Економічні системи європейських країн найбільш подібні українській, тому позитивні тенденції в кооперативному русі цих країн можна застосувати до України [67].

Економічні системи розвинених країн світу навчилися поєднувати в собі елементи різних господарських укладів, серед яких крім приватного і державного важливе місце відводиться кооперативному укладу. Споживча кооперація створює в своїй особі реальну альтернативу приватному сектору торгівлі. Мета споживчої кооперації, як її нині розуміють в Великобританії полягає не в боротьбі з торговою конкуренцією, а в збереженні конкурентних умов завдяки нівелюванню занадто великих коливань ринку. Приклад Великобританії зайвий раз підтверджує життєздатність споживчої кооперації та її необхідність в якості одного з базових елементів національної економіки тих країн, які ставлять перед собою завдання будівництва соціально орієнтованого держави.

На сьогодні немає країни, в якій би не функціонував той чи інший вид кооперації. Аналіз зарубіжного досвіду реформування й розвитку споживчої кооперації дозволяє виявити особливості розвитку та функціонування а також розробити основи реформування споживчої кооперації України. Інтеграційні процеси України у світове господарство створюють залежність національної економіки від економік світу. Розвиток українських кооперативів потребують залучення досвіду розвинених країн у сфері споживчої кооперації. Соціально-економічні завдання споживчої кооперації західних країн, по суті, підпорядковані одній глобальній меті - об'єднанню в рамках власного внутрішнього ринку максимально більшого числа пайовиків.

Кооперативи розвивають демократичні знання, практику та соціальну інтеграцію. Результати компаративного аналізу особливостей розвитку та основних принципів діяльності споживчих кооперативів провідних країн світу представлено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Особливості розвитку та основні принципи діяльності споживчих кооперативів провідних країн світу [64, 11]

Назва країни	Особливості розвитку споживчої кооперації	Основні принципи діяльності споживчих кооперативів
Швеція	Для країни характерна динамічність і інноваційність кооперативної діяльності. Провівши структурну реорганізацію, шведські кооператори до початку 80-х років XX століття скоротили кількість товариств майже в 3 рази, число магазинів - у 2,7 раза, але при цьому збільшили число членів до 1,6 млн. осіб, а частку ринку - до 18%. Шведські кооператори використовували найсучасніші технології та методи ведення бізнесу: ввели систему самообслуговування та супермаркети. На сьогодні, Шведські холдингові компанії є одними з найефективніших у Європі. Особливістю шведської економіки є роль і значення кооперативного руху в країні. Шведські кооператори використовують найсучасніші технології і методи бізнесу.	<ul style="list-style-type: none"> – вільність членства; – демократичний характер управління, заснований на рівноправності всіх членів і принципах демократичної побудови організаційної структури кооперативів; – обов'язковість відрахувань до фондів згідно зі статутом; – відсоток нарахувань на пайовий капітал у разі розподілу прибутків має бути суворо обмежений.
Італія	Активізаційні процеси розвитку споживчої кооперації припадає на середину 80-х рр., в той час як кооперативного руху в інших європейських країнах мав тенденцію до спаду. Причиною цьому стала незначна участь кооперативів в економіці країни післявоєнного періоду, а також релігійною і політичною роздробленістю кооперативного руху. Парадоксально, але повільний розвиток кооперативного руху в Італії в післявоєнний період позитивно вплинув на подальшу кооперативну діяльність країни. Країна є прикладом того як зв'язки з коопераціями інших країн дозволили врахувати їх досвід і уникнути помилок. Сьогодні в Італії кооперативний сектор займає вагому нішу в економіці, оскільки близько половини супермаркетів належать кооперації.	<ul style="list-style-type: none"> – обмежений розмір сукупного паю; – розмір мінімального статутного фонду не фіксується (принцип відкритих дверей); – одна людина – один голос незалежно від розміру паю; – регульований соціальний склад кооперативу; – наявність податкових пільг: відсутність подвійного оподаткування; протягом перших 10 років кооперативи звільняються від податку – на корпорації, в подальшому діє пільгове оподаткування; передбачений мінімальний дохід пайовика, який не обкладається податком.

Продовж. табл. 3.3

Назва країни	Особливості розвитку споживчої кооперації	Основні принципи діяльності споживчих кооперативів
США	У США у 80-х роках ХХ століття пройшла хвиля розвитку продовольчих кооперативів, яка є альтернативним підходом до роздрібної торгівлі. Багато кооперативів стали великими кооперативними компаніями. Наприклад, каліфорнійський споживчий кооператив «Джавіс Фуд кооператив» почав діяльність як невеликий клуб із закупівлі натуральних продуктів, а зараз це найбільша в окрузі компанія з оборотом 8 млн. доларів, в яку входять 4500 членів, на неї припадає 12% всієї роздрібної торгівлі. В головну компанію входять 300 роздрібних кооперативів з 300 тис. членів і 3000 закупівельних товариств із загальним оборотом понад 500 млн. доларів. Ринковою нішею цих кооперативів є продаж натуральних продуктів, тобто орієнтація на концепцію «екологічного маркетингу».	<ul style="list-style-type: none"> – рішення щодо діяльності кооперативу вирішуються колегіально, окремі члени мають відносно мало прямого впливу на кооперативи, крім участі у виборах до ради або голосування по ключовим питанням у політиці кооперативу; – справедливий розподіл чистого прибутку кооперативу відповідно до того, яку суму кожен член кооперативу вклав протягом року; – орієнтація не на отримання прибутку, а на задоволення потреб членів кооперативу; – забезпечення кооперативу від непередбачених проблем.
Японія	У 80-х роках, у період спаду кооперативного руху, японські кооператори почали реструктуризацію своєї діяльності: з'явилося нове покоління кооперативів, які почали використовувати підприємницькі методи управління і контролю регіональними суспільствами і освоєння міських територій. Ці споживчі суспільства стали соціально-значущими як для населення, так і для держави. Споживчі об'єднання тимчасово розділилися, щоб потім об'єднається на новій основі. На сьогодні у Японії 670 споживчих кооперативів, куди входить 14 млн. пайовиків і мають річний оборот біля 33 млрд. доларів США.	<ul style="list-style-type: none"> – економічна ефективність; – орієнтація на ринок і взаємозалежністю його членів; – забезпечення членів кооперативу товарами та послугами у будь-який спосіб; – доступність цін для осіб які не є членами кооперативу; – орієнтація на інтереси членів кооперативу.

Як показує зарубіжний досвід, організації, що засновані на цінностях та принципах кооперативних підприємств, за своєю суттю, є стабільною та широкомасштабною формою бізнесу, як результат вони продемонстрували

стійкість під час економічної та фінансової кризи. Проаналізований досвід шведської, італійської, швейцарської та американської споживчої кооперації демонструє приклад успішного її розвитку в умовах ринку та гострої конкурентної боротьби з боку приватного капіталу. Проте варто враховувати той факт, що вибір стратегії розвитку споживчої кооперації залежить лише від індивідуальних особливостей ринку кожної окремої країни, оскільки, в одних країнах споживча кооперація розвивалася завдяки інтеграції, в інших - зосереджувалася в дрібному та середньому бізнесі.

Враховуючи досвід і результати діяльності світової споживчої кооперації, сучасний етап розвитку споживчої кооперації України повинен спрямовуватися на встановлення прямого, стійкого та довготривалого симбіозу виробничого та зовнішньоторговельного видів діяльності та прагнути до перетворення зовнішньоекономічного комплексу у динамічну та збалансовану виробничо-комерційну систему [65]

Таким чином, розвиток споживчої кооперації в ринковій економіці в умовах глобалізації не можливий без використання світового досвіду розвинених країн. Враховуючи вищезазначене, основними напрямками розвитку споживчої кооперації в Україні мають бути:

1. Державна підтримка та стимулювання розвитку споживчої кооперації. Успішний розвиток споживчої кооперації залежить не лише від економічного устрою країни, але й від законодавчої бази, що існує в країні. Майже всі країни світу використовують пільгову систему оподаткування діяльності кооперативів, оскільки кооперація, перш за все, зацікавлена в соціальних інтересах. Кооперативи, на відміну від приватного підприємництва, направлені на підвищення рівня життя населення та його соціальну захищеність. Тому, в сучасних реаліях гостро постає питання активізації державної підтримки забезпечення розвитку споживчої кооперації, яка виконує важливі соціально-економічні функції й активно бере участь у реалізації соціальної політики держави (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Основні напрями здійснення державної підтримки споживчої кооперації

№ з/п	Форма державної підтримки	Заходи зі здійснення державної підтримки
1	Фінансово-економічна підтримка	Спрощення системи оподаткування
		Субсидіювання, та надання дотації для товарів і послуг національного значення
		Створення програми для фінансування споживчих кооперативів банками за доступними відсотковими ставками
2	Організаційно-правова підтримка	Налагодження міжнародних відносин в сфері розвитку споживчої кооперації
		Перегляд й оновлення правової бази
		Стимулювання розвитку інновацій
3	Соціальні аспекти державної підтримки	Стимулювання трудової зайнятості
		Налагодження кадрової політики
		Створення системи мотивації працівників та популяризація переваг споживчої кооперації

Джерело: узагальнено автором на основі [19]

Держана підтримка процесу реформування системи фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації України, особливо в період фінансово-економічної нестабільності повинно ґрунтуватися на чітко визначеній стратегії розвитку. Але, рівень державної підтримки споживчої кооперації з метою фінансування є недостатнім в сучасних умовах. Тому рішення про впровадження та використання фінансової підтримки з боку держави повинно має прийматися лише на підставі проведеного ґрунтовного дослідження конкурентної пропозиції суб'єктів господарювання на окремих сегментах ринку з використанням інструментів стратегічного управління.

1. Впровадження інновацій на шляху інтернаціоналізації економіки. Інноваційні процеси в сучасному світі набувають дедалі більшого динамізму, та є основою для стійкого соціально-економічного розвитку країни. Особливо важливим є той факт, що ефективний розвиток в сучасному світі досягається не тільки з розвитком науки чи промисловості, а й шляхом забезпечення ефективного перебігу всього інноваційного циклу. При цьому важливим компонентом є отримання нових знань з подальшим

використанням їх при модернізації та розробці стратегії подальшого розвитку споживчої кооперації. Формування конкурентних переваг споживчої кооперації в умовах євро інтеграції не можливе без курсу на інноваційний тип розвитку. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» «інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни...» [49]. Тому, на нашу думку, необхідно виділити пріоритетні напрямки інноваційного розвитку підприємств споживчої кооперації, зокрема:

- формування сприятливих умов для розвитку інноваційної культури в системі споживчої кооперації;
- створення системи менеджменту інноваційного розвитку з метою побудови конкурентоспроможної інфраструктури системи споживчої кооперації;
- стимулювання до використання інновацій в системі споживчої кооперації як на макро так і на мікро рівнях та активне залучення інвестиційних ресурсів в інноваційний розвиток.

2. Створення сприятливих умов для залучення підприємствами споживчої кооперації позикового капіталу комерційних банків. Споживча кооперація в Україні має значну матеріально-технічну базу, але кризовий стан економіки країни, зниження купівельної спроможності населення, криза платежів, високі відсотки за банківськими кредитами призвело до різкого зменшення обсягів діяльності, неефективного використання виробничих потужностей, зростання збитковості підприємств, і як результат втрата власного капіталу. Обґрунтування шляхів поєднання інтересів споживчої кооперації та банківського сектора є цільовим завданням для підтримки споживчої кооперації на шляху модернізації та інтеграції.

3. Створення фондів розвитку та резервних фондів підприємств споживчої кооперації. Фонди розвитку створюються з метою озростання бсягів виробництва, технічного переоснащення, удосконалення технології виробництва, та інших потреб, що забезпечують зростання та вдосконалення матеріально-технічної бази споживчої кооперації, проведення науково-дослідних робіт тощо. З фондів розвитку сплачується заборгованість за банківськими кредитами та відсотки за ними, здійснюються інвестиції, що є взаємодоповнюючим з попередньо розглянутим напрямом розвитку.

4. Розробка стратегій розвитку підприємств споживчої кооперації. Дестабілізуючі фактори впливу породжують нестабільність споживчої кооперації, що породжує нестабільність функціонування національної економіки. Розробка стратегії розвитку свідчить про орієнтацію на довгострокову перспективу, та побудову стратегічних цілей направлених на підвищення конкурентоспроможності. Стратегія розвитку споживчої кооперації є комплексом принципів функціонування, що спрямовують її до реалізації основних цілей. Розробка та використання стратегії розвитку дозволить споживчим кооперативам підвищити свою ефективність та будувати стійкі довгострокові плани розвитку.

5. Активізація і диверсифікація діяльності кооперативних підприємств в нових сферах (туризму, освіти, охорони здоров'я, лізингової діяльності, франчайзингу, інформаційно-консалтингових послуг). Розвиток нових сфер діяльності, зазвичай, мають певний відсоток ризику в ефективній реалізації нових сфер діяльності, але в сучасному світі консерватизм не є двигуном розвитку. Розвиток в реальних умовах потребує інновацій, для того щоб виробляти дійсно продукти, що користуються попитом. Зупинитися лише на сировині – це приректи себе на банкрутство. Інформація є найціннішим товаром, тому що допомагає швидко приймати рішення, моделювати та застосовувати інновації. Інтеграція споживчої кооперації і нові сфери є важливим кроком на шляху євро інтеграції, оскільки мінливість

глобальних економічних процесів вимагає від суб'єктів економіки швидко реагувати та мати переваги у розвитку для стабільності.

6. Розробка системи податкових пільг. Пільги як напрям спрямований на розширення інноваційної та інвестиційної діяльності є загальною світовою тенденцією, яку Україні варто запровадити на більш досконалій основі. Використання зарубіжного досвіду із широкого арсеналу досвіду напрацьованого світовою практикою. При цьому зарубіжний досвід повинен бути орієнтиром для розробки власної системи заходів щодо стимулювання інновацій. Пільгове оподаткування інноваційної діяльності має бути підкріплено законодавчими документами, зокрема у податковому. Доцільність впровадження податкових пільг для системи споживчої кооперації повинно підкріплюватися системою моніторингу дослідження та оцінки можливих позитивних та негативних ефектів від її впровадження.

7. Освоєння потенційних ринків, визначення спеціалізації системи споживчої кооперації в міжнародному поділі праці. Міжнародний поділ праці є вищим ступенем розвитку суспільного поділу праці між країнами, який ґрунтується на економічно вигідну спеціалізацію окремих країн і веде до взаємного обміну результатами виробництва. Розвинуті країни посідають провідне місце у міжнародному поділі праці, а країни що розвиваються виступають постачальниками ресурсів. Тому, вихід на міжнародний ринок споживчій кооперації дозволить розширити масштаби своєї діяльності, а таким чином мати джерела для розширеного відтворення та розвитку в Україні.

Економічні процеси здатні впливати на діяльність споживчої кооперації. Зниження обсягів виробництва, нестабільність фінансово-кредитної системи, скорочення діяльності окремих галузей системи, невідповідність заробітної плати населення стрімкому підвищенню цін на товари та послуги, що безпосередньо знижує купівельну спроможність та призводить до руйнування її структури. Тому для ефективної реалізації означених напрямів розвитку кооперації необхідно, на нашу думку чітко

усвідомлювати важливість основних кооперативних принципів, затверджених ще у 1995 році Конгресом Міжнародного кооперативного альянсу «Декларацію кооперативних принципів». Якщо їх не дотримуватися, то кооперативи не мають актуальності або підстав для переваг перед приватними підприємствами, зокрема [70]:

1. Демократичний контроль та участь членів. Кооператив – це об'єднання громадян, свідомих не тільки своїх прав, але і обов'язків. Якщо при прийнятті рішень люди багато сперечаються, значить, не чують один одного або не розуміють основних технічних завдань та господарського менеджменту. Принцип демократії добре працює тільки тоді, коли люди мають спільні професійні інтереси і цінності.

2. Участь членів у економічній діяльності. Міцність кооперації – не в кількості грошей, а у формуванні соціального капіталу, силою якого є організаційність та солідарність. Поки учасники кооперативного руху не будуть уміти складати власні спільні програми розвитку, то не зможуть ефективно використовувати і державні дотації чи гранти, великі інвестиції та європейські програми.

3. Автономія та незалежність. Дуже важливим на нашу думку є збереження максимальної автономії кооперативів. Проте очевидним є й те, що вони потребують співпраці з наукою, владою, бізнесом та місцевими громадами. Адже сучасна споживча кооперація в Україні потребує довготермінового планування. Щоб уникнути чи мінімізувати політичні впливи, обумовлені політичними трансформаціями при зміні уряду чи парламенту, потрібно організувати кооперативну довгорічну програму, яку б контролювала кооперативна рада, до складу якої входили б кооператори, представники банківського сектору, органів місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад.

4. Освіта, професійна підготовка та інформація. Очевидним є те, що в умовах, що склалися, розвиток кооперативної освіти має бути в пріоритеті для відродження споживчої кооперації. Головним елементом вдосконалення

навчального процесу в кооперативних університетах, на нашу думку, має стати включення до навчальних планів гуманітарної підготовки професійно орієнтованих дисциплін і, відповідно, циклу гуманітарних дисциплін в професійну фундаментальну підготовку. Цей процес не можна розглядати як просте змішування вже відомих предметів. Мова йде про створення нового покоління проблемно-орієнтованих інтегрованих курсів, реалізація яких вимагає від студентів і викладачів міждисциплінарного синтезу і об'ємного багатопредметного системного бачення. Саме такий підхід сприяє успішній реалізації місії нашого університету - багаторічній підготовці визнаних в Україні та за її межами фахівців-професіоналів нового покоління – лідерів у сфері економіки, підприємництва, менеджменту, обслуговування, харчових та інформаційних технологій [7].

5. Співпраця між кооперативами. Сьогодні комерційні банки не бажають давати кредити кооперативам через статус неприбутковості, що є природнім: комерційні банки дають приватним підприємцям та товариствам [9]. Ті кооперативи, які не будуть спроможні до об'єднання, швидко вичерпають свою актуальність і занепадуть, не витримуючи конкуренції з великими приватними структурами. Питання співпраці між кооперативами – це не лише фінансові потреби чи інтереси, але і питання взаємобезпеки та стабільності. Особливо в перехідний період та час кризи демократичних інституцій. Крім того, необхідно зрозуміти: кооперація є актуальною не тільки для селян, але і для містян. Бо немає якісного життя в селі без якісного міста і навпаки. У світі все більше обертів набирає концепція розвинутих територій.

Отже, використання зарубіжного досвіду розвитку системи споживчої кооперації на міжнародному кооперативному просторі дозволить не лише інтенсифікувати розвиток кооперативного сектора економіки України, а й оптимізувати та модернізувати всю національну економіку, максимізувати переваги від участі на міжнародній арені. Перевагами євро інтеграції для споживчої кооперації є

- розширення ринкових кордонів, шляхом виходу на зовнішні ринки;
- створення сприятливих умов торгівлі; розвиток нових ринків збуту; збільшення імпорту;
- регулювання торгівлі в СОТ;
- залучення прямих іноземних інвестицій;
- удосконалення законодавчої бази для сприяння успішного міжнародного співробітництва.

Поглиблення в міжнародне співробітництво повинно стати основою формування зовнішньоекономічної стратегії системи споживчої кооперації України. Безумовно, успішний зарубіжний досвід є необхідним для подальшої модернізації кооперативного сектора в Україні, зокрема споживчої кооперації.

Висновки за розділом 3

Процес дослідження напрямів розвитку споживчої кооперації в умовах євро інтеграційних процесів дозволив сформулювати теоретичні практичні висновки:

1. Здійснено стратегічне планування розвитку споживчої кооперації України шляхом систематизації параметрів, цілей та завдань. Сформовано ряд чинників, що здатні суттєво впливати на сучасний розвиток споживчої кооперації. Доведено, що стратегія розвитку споживчої кооперації в Україні повинна сприяти трансформації існуючого стану кооперативних систем з тим, щоб створити нові ефективні та перспективні системи з метою прискореного соціально-економічного розвитку країни. Окреслено стратегічні цілі розвитку споживчої кооперації та виділено чотири етапи

розвитку, які будуть поставати у перспективі відповідно рівня організаційно-економічних завдань. Розроблено план стратегічного розвитку, що є необхідним компонентом в стратегічному плануванні ефективної діяльності, де відображені всі причинно-наслідкові зв'язки між всіма компонентами та кінцева мета діяльності. Кожен компонент стратегічного плану дозволить структурувати всі рівні управління, а також визначити роль кожного компоненту в структурі підприємства та організації споживчої кооперації.

2. Проведено аналіз закономірностей та сучасних тенденцій розвитку споживчої кооперації України в системі міжнародного кооперативного руху. Досліджено генезис розвитку кооперативної ідеології у світі. Досліджено сучасні тенденції розвитку міжнародного кооперативного руху. Доведено, що позитивні тенденції міжнародних процеси в кооперативному секторі є наслідком зростання підтримки міжнародного кооперативного руху на рівні світових інституцій та налагодження співробітництва між кооперативними системами зарубіжних країн. Тому доцільним є активне включення у співробітництво з кооперативними системами зарубіжних країн кооперативним організаціям України, та розвивати співпрацю через рамки та інструменти сталого розвитку.

3. Доведено, що трансформація кооперативного сектора в Україні неможлива без врахування досвіду та результатів аналізу моделей реформування кооперативних секторів провідних зарубіжних країн. Проведено аналіз досвіду розвитку шведської, італійської, швейцарської та американської споживчої кооперації, що показало приклад успішного її розвитку в умовах ринку та гострої конкурентної боротьби з боку приватного капіталу. Сформовано основні напрями розвитку споживчої кооперації в Україні з врахуванням вимог міжнародної глобалізації на шляху до євроінтеграції.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі порушено та розв'язано важливі для кооперативного сектора та економіки України питання сучасного стану функціонування та перспектив розвитку споживчої кооперації, що дозволить в подальшому ефективно використовувати методичні та практичні рекомендації, щодо подальшої активізації зростання ролі споживчої кооперації як в національній економіці, так і на міжнародному рівні. На основі проведеного теоретичного, методологічного та практичного дослідження сформовано висновки, які повною мірою відображають характер дослідження. Враховуючи визначену мету в дипломній роботі вирішено такі наукові та практичні завдання:

1. Узагальнено теоретико-методичні основи функціонування споживчої кооперації в Україні як соціально-економічної системи кооперативних організацій. Розглянуто організаційну будову та основні принципи за якими здійснює свою діяльність споживча кооперація. Доведено неприбуткову природу діяльності споживчої кооперації, та охарактеризовано характерні відмінні риси споживчого кооперативу від комерційної структури. Проаналізовано етимологію поняття «господарська діяльність», що є важливим при визначення соціально-економічної мети діяльності. Визначено необхідність розробки сучасної науково обґрунтованої стратегії розвитку споживчої кооперації, що стало підґрунтям для розробки методичних та методологічних підходів до дослідження розвитку споживчої кооперації.

2. Досліджено системно-організаційний підхід до дослідження розвитку споживчої кооперації України. Зокрема, узагальнено принципи та вимоги щодо побудови системи оцінки ефективності діяльності споживчої кооперації. Визначено основні принципи оптимального вибору проектних рішень, як необхідна база яка може бути використана у процесі розв'язання

системно-організаційних проблем на шляху модернізації та розвитку споживчої кооперації, розробки методики для аналізу, побудови оптимального алгоритму вибору комплексних завдань, процесу орієнтації методологічних аспектів у створення прогресивних технологій, у систематизації критеріїв організаційних якостей та розробки системних принципів розвитку споживчої кооперації. Дослідження доводять, що системно-організаційний підхід до оцінки результативності діяльності споживчої кооперації, ґрунтуючись на методологічних положеннях, дозволяє аналізувати діяльність споживчої кооперації в національній економіці.

3. Проаналізовано умови взаємодії та місце споживчої кооперації України в національній економіці. Розглянуто можливості інтеграції споживчої кооперації з іншими видами кооперації. Визначено, що горизонтальна інтеграція полягає в поєднанні та об'єднанні виробництва однієї галузі і різних підприємствах, а вертикальна означає об'єднання підприємств різних галузей в одне ціле. Здійснення такої інтеграції перш за все пов'язане протидією нестабільним політичним та економічним процесам, та жорстким умовам конкурентного середовища. Окреслено, протиріччя в законодавстві України з приводу статусу неприбутковості споживчих товариств. Обґрунтовано необхідність адаптації державної програми «Цілі сталого розвитку: Україна» до процесу забезпечення розвитку споживчої кооперації України у відповідності до чітко визначених стратегічних орієнтирів розвитку. Запропоновано створення нового покоління проблемно-орієнтованих інтегрованих курсів, реалізація яких вимагає від студентів і викладачів міждисциплінарного синтезу і об'ємного багатопредметного системного бачення, для активного розвитку молодих спеціалістів профільних фахівців з вищою і середньою професійною освітою, а також бакалаврів і магістрів за різними напрямками професійної підготовки. Окреслено основні проблеми на шляху здійснення запропонованих заходів на шляху вдосконалення змісту і форм підготовки кадрів для кооперативного сектора національних економік.

4. Розроблено методичні підходи до діагностики функціонування споживчої кооперації України. Запропонована методика діагностики діяльності споживчої кооперації має ієрархічну послідовність з поетапним здійсненням дослідження, яке в результаті дозволить встановити діагностичний висновок об'єкта дослідження. Враховуючи вимоги які ставляться до розробки методики проведення діагностики функціонування підприємств та організацій споживчої кооперації розроблено структуру методичного підходу. Відповідно до розробленої структури методичного підходу проведення дослідження розвитку підприємств та організацій споживчої кооперації, весь процес складається з трьох етапів, які структурно та логічно взаємопов'язані один з одним, і включають в себе послідовні дії, які в результаті приведуть до встановлення обґрунтованого висновку про результат функціонування споживчої кооперації. Доведено, що практична апробація розробленої методики проведення дослідження забезпечить повною мірою здійснення комплексної діагностики, яка дозволить охарактеризувати якісні та кількісні показники діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації.

5. Досліджено генезис розвитку споживчої кооперації в економіці України та визначено основні тенденції розвитку. Узагальнено основні етапи споживчої кооперації від періоду зародження до сьогодення. Визначено, що система споживчої кооперації характеризується незадовільними сучасними тенденціями діяльності, що створює необхідність відродження та є першочерговим завданням при розробці стратегії розвитку споживчої кооперації. Здійснено PEST-аналіз, результати якого показали, що на сучасний стан споживчої кооперації впливає ряд факторів, серед яких найбільш негативний вплив мають економічні та політичні, а технологічні та соціальні в повній мірі розкривають можливості для розвитку.

6. Проведено поглиблений аналіз загальних тенденцій господарсько-фінансової діяльності споживчої кооперації здійснимо на прикладі Співки споживчих товариств «Споживспівки Полтавської області».

Апробовано методичні підходи до діагностики функціонування споживчої кооперації на основі методики та запропонованого інструментарію. Доведено, що практичне застосування методичних положень та запропонованого інструментарію дозволило отримати найбільш ґрунтовну оцінку стану та надійності розвитку Спілки споживчих товариств «Споживспілка Полтавської області».

7. Здійснено стратегічне планування розвитку споживчої кооперації України шляхом систематизації параметрів, цілей та завдань. Сформовано ряд чинників, що здатні суттєво впливати на сучасний розвиток споживчої кооперації. Доведено, що стратегія розвитку споживчої кооперації в Україні повинна сприяти трансформації існуючого стану кооперативних систем з тим, щоб створити нові ефективні та перспективні системи з метою прискореного соціально-економічного розвитку країни. Окреслено стратегічні цілі розвитку споживчої кооперації та виділено чотири етапи розвитку, які будуть поставати у перспективі відповідно рівня організаційно-економічних завдань. Розроблено план стратегічного розвитку, що є необхідним компонентом в стратегічному плануванні ефективної діяльності, де відображені всі причинно-наслідкові зв'язки між всіма компонентами та кінцева мета діяльності. Кожен компонент стратегічного плану дозволить структурувати всі рівні управління, а також визначити роль кожного компоненту в структурі підприємства та організації споживчої кооперації.

8. Проведено аналіз закономірностей та сучасних тенденцій розвитку споживчої кооперації України в системі міжнародного кооперативного руху. Досліджено генезис розвитку кооперативної ідеології у світі. Досліджено сучасні тенденції розвитку міжнародного кооперативного руху. Доведено, що позитивні тенденції міжнародних процеси в кооперативному секторі є наслідком зростання підтримки міжнародного кооперативного руху на рівні світових інституцій та налагодження співробітництва між кооперативними системами зарубіжних країн. Тому доцільним є активне включення у співробітництво з

кооперативними системами зарубіжних країн кооперативним організаціям України, та розвивати співпрацю через рамки та інструменти сталого розвитку.

9. Доведено, що трансформація кооперативного сектора в Україні неможлива без врахування досвіду та результатів аналізу моделей реформування кооперативних секторів провідних зарубіжних країн. Проведено аналіз досвіду розвитку шведської, італійської, швейцарської та американської споживчої кооперації, що показало приклад успішного її розвитку в умовах ринку та гострої конкурентної боротьби з боку приватного капіталу. Сформовано основні напрями розвитку споживчої кооперації в Україні з врахуванням вимог міжнародної глобалізації на шляху до євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аліман М. В. Споживча кооперація України: від зародження до сьогодення [Текст] : монографія / [М. В. Аліман, Л. Г. Войнаш, В. В. Гончаренко, С. Д. Гелей ; за заг. ред. С. Д. Гелея]. - Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2013. – 972 с.
2. Апопій В. В. Споживча кооперація України: особливості розвитку та сучасне бачення / В. В. Апопій // Причорноморські економічні студії. - 2018. - Вип. 35(1). - С. 20-24.
3. Артеменко І. А. Роль кооперації в розвитку соціального партнерства у країнах Європейського Союзу та в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Артеменко// Українська кооперація. – 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://www.ukrcoop-journal.com.ua/>.
4. Безбородова Т. В. Сутність та необхідність аналізу фінансового стану / Т. В. Безбородова Т.В. // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – С. 1–7.
5. Берталанфи Л. Ф. История и статус общей теории систем / Л. фон. Берталанфи. – Москва: Наука, 1973. – С. 20–37.
6. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. – Москва: Наука, 1973. – 270 с.
7. Бугаевская А. И. Интеграция гуманитарных знаний как неотъемлемая часть модернизации высшего образования / А. И. Бугаевская // Кооперативное образование XXI века: традиции и инновации : сборник научных статей международной научно-методической интернет-конференции. Гомель : БТЭУ , 2019. – С. 8– 11.
8. Бугаєвська А. Сучасні напрямки розвитку споживчої кооперації в контексті євроінтеграційних процесів / А. Бугаєвська // Збірник тез доповідей учасників Шістнадцятої науково-практичної конференції студентів вищої

освіти Укркооспілки «Інноваційні процеси і їх вплив на ефективність діяльності підприємства». Частина 1. - К.: НМЦ «Укоопосвіта», 2019. - С.3-6.

9. Гончаренко В. В. Концепція неприбуткової природи кооперативів / В. В. Гончаренко // Проблеми розвитку споживчої кооперації України в ринковому середовищі : зб. наук. пр. – Львів : Коопосвіта, 1998. – Ч. 1. – С. 131–138.

10. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // ВВР. – 2003. – №№18-22. – ст.144 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.

11. Григор'єва С. В. Споживча кооперація країн світу: зарубіжний досвід і проблеми його впровадження в Україні / С. В. Григор'єва // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. – №3(42). – С.18-22.

12. Гринюк Н. А. Європейські тенденції розвитку споживчої кооперації: уроки для України / Н. А. Гринюк. – Херсон: Молодий вчений, 2018. - № 4 (56). – С. 776-779.

13. Громова А. Є. Аналіз фінансового стану підприємства з огляду ефективного використання фінансових ресурсів / А. Є. Громова, К. В. Крамаренко, Т. О. Рудик. // Молодий вчений. – 2016. – С. 44–47.

14. Губин В. В. Проблемы социально-экономического развития системы потребительской кооперации в условиях рынка / В. В. Губин, А. А. Степанов, И. А. Степанов. – Москва: ООО «Издательский Дом Центросоюза», 2012. – С. 196.

15. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016-2020. – Київ: – Ваїте, 2016. – 280 с.

16. Карцева В. В. Обґрунтування вибору організаційної побудови служби контролінгу в системі споживчої кооперації / В. В. Карцева // Інноваційна економіка. - 2013. - № 1. - С. 264-268.

17. Карцева В.В. Фінансовий контролінг підприємств і організацій споживчої кооперації [Текст] : монографія / В. В. Карцева ; Вищ. навч. закл. Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі». - Полтава : ПУЕТ, 2013. - 335 с.
18. Карцева В.В. Фінансова модель підприємств і організацій споживчої кооперації: теоретичний та практичний аспекти / В.В. Карцева // Вісник ХНУ. Економічні науки. – 2011. – Том 4. - №5. – С.22-25.
19. Кооперативна модель економічного розвитку в умовах глобалізації : матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів / [ред. кол. : Башнянин Г. І., Апопій В. В., Вовчак О. Д. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2012. — 220 с.
20. Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень [Електронний ресурс] / В. І. Корбутяк. – Режим доступу : http://dmeti.dp.ua/file/kdoczn_9700.pdf (дата звернення: 17.10.2019). – Назва з екрана.
21. Корієв В. Л. Оцінювання та планування фінансової діяльності підприємства / В. Л. Корієв [Текст] // Держава та регіони : Економіка та підприємництво. — 2011. — № 4. – С. 142-146.
22. Кремень В.М. Оцінювання фінансової стійкості підприємства / В.М. Кремень, С.Я. Шепетков // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1(115). – С. 107-115.
23. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень / О. В. Кустовська: Курс лекцій. - Тернопіль : Економічна думка, 2005. - С. 124.
24. Куцик П. О. Стратегічні напрямки реформування системи відносин споживчої кооперації / П. О. Куцик, Г. П. Красько // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – № 21(5). – С. 259 – 262.
25. Лімонова Л.О. Системний підхід як методологічна основа дослідження, аналізу та моделювання соціально-економічних систем / Л.О. Лімонова [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://dl.nure.ua/pluginfile.php/1167/mod_resource/content/1/01.pdf (дата звернення: 10.08.2019). – Назва з екрана.

26. Майстро Р. Г. Важливість систематичного проведення аналізу фінансового стану підприємства / Р. Г. Майстро, А. А. Позднякова // Вісник НТУ «ХП». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Харків: НТУ «ХП». – 2013. – № 20 (993) – С. 163-168.

27. Мельник О.М. Фінансова стійкість підприємства в сучасній економіці // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку; Вісник Національного університету «Львівська політехніка» – Сер. Економічна. – 2010. – № 691. – С. 188–192.

28. Мілька А. І. Ефективність соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації : дис. канд. ек. наук : 08.00.04 / Мілька А. І. – Полтава, 2016. – 197 с.

29. Національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності», затверджено наказом Держспоживстандарту від 01 січня 2012 року № 530 (зі змінами). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/klasf/klasif/kved.rar> (дата звернення: 25.10.2019). – Назва з екрана.

30. Невдачина О. І. Визначення системи показників для оцінки стратегії фінансово-векторного розвитку підприємства / О. І. Невдачина. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №9. – С. 56–60.

31. Носуліч Т. М. Кооперативна модель соціально-економічного розвитку України в сучасних умовах / Т. М. Носуліч, Ю. Б. Шпильова. // Економіка. Управління. Інновації. - 2013. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_2_58 (дата звернення: 19.09.2019). – Назва з екрана.

32. Окландер М. А. Стратегії розвитку підприємств споживчої кооперації України: монографія / М. А. Окландер, О. П. Чукурна, В. В. Гончаренко – Одеса : Екологія, 2007. – 324 с.

33. Олійник О. О. Фінансовий стан підприємства в контексті ліквідності та платоспроможності / О. О. Олійник, С. М. Роговий. // Агросвіт. – 2018. – №19. – С. 34–38.
34. Осадчук Ю. М. Організаційно-економічний механізм формування системи фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації : дис. канд. ек. наук : 08.00.03 / Осадчук Ю. М. – Львів, 2016. – 224 с.
35. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2019). – Назва з екрана.
36. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://vin.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-369642.html> (дата звернення: 10.09.2019). – Назва з екрана.
37. Офіційний сайт Представництва ООН в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho> (дата звернення: 15.09.2019). – Назва з екрана.
38. Пантелеймоненко А. О. Неприбуткова природа кооперативних організацій [Електронний ресурс] / А. О. Пантелеймоненко // Українська кооперація. Сер. : Економічна теорія. – 2009. – № 2. – Режим доступу: <http://ukrcoop-journal.com.ua/2009-2/num/pantelejmonenko.htm> (дата звернення: 17.09.2019). – Назва з екрана.
39. Пантелеймоненко А. О. Третій сектор: кооперативи як особлива форма неприбуткових організацій / А. О. Пантелеймоненко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 9. – С. 11–17.
40. Перхун В.Г. Споживча кооперація у соціальному розвитку сучасного суспільства // Матеріали XX з'їзду споживчої кооперації України (18 березня 2009 року). – Київ, 2012.
41. Податковий кодекс України: Закон України №2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс] // ВВР. – 2011. – №№13-17. – ст.112 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.

42. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій Кримспоживспілки, облспоживспілок за 2012 рік / Центральна спілка споживчих товариств Укоопспілка. – Київ, 2013. – 53 с.

43. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств АР Крим, областей за 2013 рік / Всеукраїнська центральна спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – Київ, 2014. – 54 с.

44. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств областей за 2014 рік / Всеукраїнська спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – Київ, 2015. – 52 с.

45. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств областей за 2015 рік / Всеукраїнська спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – Київ, 2016. – 49 с.

46. Показники господарсько-фінансової діяльності підприємств і організацій спілок споживчих товариств областей за 2016 рік / Всеукраїнська спілка споживчих товариств Укркоопспілка. – Київ, 2017. – 49 с.

47. Попадинець Н. М. Концептуальні засади регулювання розвитку споживчої кооперації в сучасних умовах / Н. М. Попадинець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / ДУ "Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України" ; відп. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2016. – Вип. 3(119). – С. 25-27.

48. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України [Електронний ресурс] : Закон України № 959-ХІІ-ВР від 16.04.1991 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>. – Назва з екрана.

49. Про інноваційну діяльність : Закон України [Електронний ресурс] : Закон України № 40-IV-ВР від 04.07.2002 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. – Назва з екрана.

50. Про кооперацію: Закон України [Електронний ресурс] : Закон України № 1087-IV-ВР від 10.07.2003 р. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_kooperatsiyu.htm. – Назва з екрана.

51. Про споживчу кооперацію: Закон України [Електронний ресурс] : Закон України № 2265–ХІІ-ВР від 10.04.1992 р.– Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12> (дата звернення: 10.10.2019). – Назва з екрана.

52. Сікора О. А. Суть та значення соціального капіталу у відродженні кооперативного руху / О. А. Сікора, О. Г. Сидорчук // Технологический аудит и резервы производства. - 2015. - № 1(6). - С. 4-7.

53. Стратегія розвитку споживчої кооперації України (2004-2015 рр.). – Київ: Україна. Центральна спілка споживчих товариств. УКООПСПІЛКА, 2004. – 62 с.

54. Тлучкевич Н. В. Організація аналітичної роботи на підприємстві: управлінський аспект / Н. В. Тлучкевич. // «Економічні науки». – 2011. – №8. – С. 464–474.

55. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління діловою активністю підприємства / О.Ф. Томчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 10. – С. 991–995.

56. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем / А. И. Уемов. – Москва: Мысль, 1978. – 272 с.

57. Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» [Електронний ресурс] : № 1348/2000 від 19 грудня 2000 р. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1348/2000> – Назва з екрана.

58. Харазішвілі Ю.М Теоретичні основи системного моделювання соціально-економічного розвитку України / Ю.М. Харазішвілі. – Київ: ТОВ «Поліграф Консалтинг», 2007. – 324 с.

59. Хринюк О. С. Моделі розрахунку ймовірності банкрутства як метод оцінки фінансового потенціалу підприємства [Текст] / О. С. Хринюк, В. А. Бова // Ефективна економіка. – 2018. – № 2.

60. Чукурна О. П. Принципи реформування системи споживчої кооперації України / О. П. Чукурна // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2010. – №7(26). – С.3 – 14.
61. Чумаченко М. Г. Економічний аналіз: навч. посіб. / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
62. Шевцова Г. З. Синергетичний менеджмент як концепція організованої синергії в управлінні підприємствами. Економіка промисловості / Г. З. Шевцова. – Донецьк: Економіка промисловості, 2012. – (№ 1-2). -С. 202-214.
63. Шраменко О. В. Розвиток споживчої кооперації в сучасних умовах [Текст] / О.В. Шраменко, О.С. Огринчук, О.Є. Онищенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 64 – С. 102-108.
64. Яріш О. В. Сучасний вектор розвитку споживчої кооперації: зарубіжний та вітчизняний досвід / О.В. Яріш, А.І. Бугаєвська // Науковий вісник ПУЕТ. – Полтава : ПУЕТ, 2018. – Вип. 2 (87). – С. 70–75.
65. Яріш О. В. Сучасні тенденції розвитку споживчої кооперації: українські реалії / О.В. Яріш, А.І. Бугаєвська // Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет - конференції. Полтава : ПУЕТ, 2018. – С. 187–191.
66. Cooperatives for Europe: Moving forward together [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://coopseurope.coop/sites/default/files/CoopsEurope_Brochure_HiResApril.pdf (дата звернення: 25.08.2019). – Назва з екрана.
67. Official website Consumer Co-operatives Worldwide [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ccw.coop/> (дата звернення: 10.09.2019). – Назва з екрана.
68. Official website Cooperative Europe [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://coopseurope.coop/> (дата звернення: 10.09.2019). – Назва з екрана.

69. Official website European Community of Consumer Cooperatives [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurocoop.coop/> (дата звернення: 07.08.2019). – Назва з екрана.

70. Official website International Co-operative Alliance [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ica.coop/en> (дата звернення: 15.09.2019). – Назва з екрана.

71. Official website United Nations [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/en> (дата звернення: 03.10.2019). – Назва з екрана.

72. Official website World Economic Forum [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.weforum.org/about/world-economic-forum> (дата звернення: 10.09.2019). – Назва з екрана.

73. Principales conclusiones del world co-operative monitor 2018 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ica.coop/en/media/library/research-and-reviews/world-cooperative-monitor-2018-edition> (дата звернення: 10.10.2019). – Назва з екрана.